

Kansalaisuuden rajanvetoa – kansalaisuuden ulottuvuudet aikuisten ja nuorten kertomina

Anni-Reetta Rytioja

Tampereen Yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

Sosiologian pro gradu –tutkielma

Joulukuu 2015

Tampereen yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

RYTIOJA, ANNI-REETTA: Kansalaisuuden rajanvetoa – kansalaisuuden ulottuvuudet aikuisten ja nuorten kertomina.

Pro gradu -tutkielma, 97 s.

Sosiologia

Joulukuu 2015

Tutkielmassa selvitetään minkälaisia kansalaisuuden ulottuvuuksia nuorille suunnatuista kyselylomakkeista on luettavissa esiin, ja mitä niissä jää mahdollisesti piiloon. Tarkastelen samasta näkökulmasta myös esseevastauksia, jotka nuoret ovat kirjoittaneet vastatessaan yhteen analysoimistani kyselylomakkeista. Alaikäisten asema kansalaisina on erityinen, koska heillä on virallinen kansalaisuus, mutta ei keinoja osallistua institutionaaliseen yhteiskuntapolitiikkaan.

Ihmisten ylittäessä kansallisvaltioiden rajoja yhä useammin, on nähty tarvetta määritellä kansalaisuus uudelleen. Kansalaisuus kansallisvaltioon sidottuna passinhaltijuutena sulkee useita aktiivisia yhteiskunnallisia toimijoita ulkopuolelleen. Länsimaissa kansalaisten osallistuminen on ollut laskussa, jos mittarina käytetään edustuksellisen demokratian vaaliosallistumista. Nuoret ikäluokat eivät äänestä yhtä aktiivisesti kuin vanhemmat sukupolvet. Silti nuorten aktivoimiseksi tarjotut keinot ovat usein edustuksellisia. Edustuksellisen demokratian pelastamiseen ja vaaliaktiivisuuden kohentamiseen suunnatut osallisuushankkeet yleistyivät 2000-luvun alussa. Samaan aikaan keskustelu demokratian kehittämisestä kansalaisia osallistavaan suuntaan sai huomiota. Edustuksellisen demokratian rinnalle kehittyi erilaisia osallistavan ja deliberatiivisen demokratian malleja, joiden avulla kansalaisten yhteiskunnallista aktiivisuutta pyrittiin edistämään. Keskeinen ongelma uusissa tavoissa osallistaa kansalaisia on ollut niiden legitimitetti. Edustuksellisen demokratian legitimitetti on selkeä, toisin kuin uusilla demokratian muodoilla, joiden vallankäytön perusteet hakevat vielä muotoaan.

Tutkimustuloksina selviää, että kyselylomakkeet perustuvat pitkälti institutionalisoituneelle osallistumiselle, mutta muitakin kansalaisuuden ulottuvuuksia on läsnä. Myös nuorten esseevastauksissa käsitellään pääosin institutionalisoitunutta kansalaistoimintaa, mutta lisäksi niistä paljastuu kansalaisosallistumisen muotoja, jotka sivuutetaan kyselylomakkeissa. Nuorten tapaan ymmärtää kansalaisuutta kuuluu myös institutionalisoituneen toiminnan ulkopuolelle jääviä keinoja osallistua, joista aikuiset eivät kysy nuorilta. Kansalaisuus ei ole ainoastaan annettujen toimintamallien mukaan toimimista, vaan siihen liittyy kyseenalaistaminen ja oma arkinen toiminta toisten kanssa. Kansalaisuuden määrittely on valtaa ja yleensä valtaa käyttävät aikuiset, jotka rajaavat kansalaisuuden ulkopuolelle ryhmiä ja tapoja toimia. Nuorten kansalaisuuden tarkastelussa olisi siirryttävä tukemaan nuorista itsestään lähtöisin olevaa, ruohonjuuritason toimintaa institutionaalisen toiminnan rinnalla. Edustuksellisen demokratian kriisistä huolimatta nuorille on pyritty takaamaan keinot osallistua edustuksellisten instituutioiden avulla. Niiden rinnalle olisi tarvetta kehittää arkista osallisuutta tukevia menetelmiä.

Avainsanat: kansalaisuus, osallisuus, demokratia, deliberaatio, osallistaminen, nuoret

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
1.1	Tutkielman tavoite ja tausta	3
1.2	Lasten osallisuusosoikeuksien toteutuminen	5
1.3	Tutkielman rakenne	8
2	DEMOKRATIA, KANSALAISSUUS JA OSALLISUUS	9
2.1	Demokratia muutoksessa.....	9
2.2	Osallisuushankkeet nuorten aktivointivälineenä	16
2.2	Kansalaisuus.....	21
2.3	Aikaisempi tutkimus lasten ja nuorten kansalaisuudesta	26
3	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	31
3.1	Tutkimuskysymykset.....	31
3.2	Kyselylomakeaineisto	31
3.2.1	Lasten ihmisoikeustietämys ja osallistuminen -lomake.....	32
3.2.2	Nuorten politiikka -lomake ja Minun politiikkani -esseevastaukset.....	33
3.2.3	Nuorten yhteiskunnallinen osaaminen, osallistuminen ja asenteet 2009 -lomake.....	34
3.3	Sisällönanalyysi tutkimusmenetelmänä	35
3.4	Aineiston ja menetelmien arviointi	37
4	KANSALAISSUUS KYSELYLOMAKKEISSA.....	39
4.1	Kansallisvaltion jäsenyys	40
4.2	Institutionalisoitunut osallistuminen	44
4.2.1	Oikeudet ja velvollisuudet	45
4.2.2	Osallistuminen ja vaikutusmahdollisuudet	47
4.2.3	Poliittinen kiinnostus ja tietämys	50
4.3	Kansalaisuus laajemmassa merkityksessä.....	53
4.3.1	Arkipäivän politiikka	54
4.3.2	Ihmisoikeudet.....	56

4.3.3	Äänestys oikeuden laajentaminen	57
5	KANSALAISUUS NUORTEN KERTOMANA	59
5.1	Kansalaisuus ulossulkevuutena	60
5.2	Aikuisten politiikka	64
5.2.1	Poliittiset instituutiot	64
5.2.2	Politiikan merkitys omalle elämälle.....	67
5.2.3	Nuoresta kansalaiseksi	68
5.3	Vapaa kansalaisosallistuminen.....	72
5.3.1	Politiikan kentät	72
5.3.2	Kulutusvalintoja ja kavereita	73
5.3.3	Ikärajat	74
5.3.4	Oikeuksien vaatiminen.....	75
6	DEMOKRAATTINEN OSALLISTUMINEN	78
6.1	Demokratia kyselyissä ja vastauksissa	78
6.2	Arkiset kansalaisoikeudet.....	80
7	JOHTOPÄÄTÖKSET.....	84
7.1	Kansalaisuuden merkitykselliset rajat	84
7.2	Demokratia ja yksilöllistynyt kansalaistoiminta	86
	LÄHTEET	89

TAULUKOT

Taulukko 1 Kansalaisuus kyselylomakkeissa

Taulukko 2 Sukupuoli

Taulukko 3 Synnyinmaa

Taulukko 4 Etninen ryhmä

Taulukko 5 Kotikieli

Taulukko 6 Isänmaallisuus

Taulukko 7 Vaaliosallistuminen

Taulukko 8 Etnisten ryhmien oikeudet ja velvollisuudet

Taulukko 9 Osallistumisen toiminnot

Taulukko 10 Vaikutuskeinot

Taulukko 11 Lähivuosien osallistuminen

Taulukko 12 Poliittinen kiinnostus

Taulukko 13 Poliittinen tietämys

Taulukko 14 Protestointi

Taulukko 15 Vaikuttaminen kotona

Taulukko 16 Poliittinen keskustelu

Taulukko 17 Vapaa-ajanvietto arkena

Taulukko 18 Ihmisoikeudet

Taulukko 19 Maahanmuuttajien oikeudet

Taulukko 20 Äänioikeusikäraja

Taulukko 21 Kansalaisuus nuorten kertomana

1 JOHDANTO

Tutkimusten mukaan lasten ja nuorten kiinnostus osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan on vähäistä. Lasten ja nuorten muuta väestöä heikompi poliittinen aktiivisuus ei ole täysin uusi havainto. Suomessa huomattiin jo 1970-luvulla, että nuorten yhteiskuntapoliittinen osallistuminen on alhaista verrattuna muuhun väestöön (Borg 2004, 76). Perinteisesti integroitumista yhteiskuntaan on arvioitu muun muassa kouluttautumisena, äänestysaktiivisuutena, puolueeseen kuulumisena sekä järjestö- ja harrastustoimintana, joista etenkin äänestysaktiivisuus ja puolueeseen kuuluminen ovat harvinaisempia nuorten keskuudessa kuin vanhemman väestön (Simonen 2008, 43). Kansalaisyhteiskunnan ja demokratian toimivuuden kannalta lasten ja nuorten osallistuminen on tärkeää. Lasten ja nuorten aktivoimiseksi yhteiskunnalliseen toimintaan on perustettu erilaisia hankkeita. Yhtenä syynä huomion kohdistumiseen lapsiin ja nuoriin on, että vuodesta 2006 lähtien viranomaisten on ollut nuorisolain (72/2006) mukaan kuultava alaikäisiä asioissa, jotka liittyvät heidän elinympäristöönsä (Kallio, Häkli, Bäcklund 2015, 103). Vuonna 2004 Suomessa perustettiin ensimmäinen lapsiasianvaltuutetun virka, jonka tarkoituksena on edistää lasten edun ja oikeuksien toteutumista yhteiskunnassa.

Nuorten kansalaisvaikuttamiseen liittyvät hankkeet perustuvat usein oletukselle, että nuorten yhteiskuntapoliittista aktiivisuutta on edistettävä. Aktiivisuutta pyritään edistämään etenkin erilaisilla osallisuushankkeilla. Lapsille ja nuorille on perustettu internet -sivuja, joilla pääsee ilmaisemaan mielipiteensä, kuntiin on perustettu nuorisovaltuustoja ja kouluihin oppilaskuntia. Paikallisten hankkeiden lisäksi on valtakunnallisia hankkeita, joiden toimenpiteillä yhteiskunnallisen aktiivisuuden toivotaan lisääntyvän. Osallisuushankkeita on kuitenkin kritisoitu niiden kohdentumisesta jo ennalta aktiivisille nuorille. Osassa hankkeita osallistumisena nähdään ainoastaan yhteiskuntapoliittinen toiminta. Osallistumisen mieltäminen yhteiskuntapoliittiseksi toiminnaksi johtaa siihen, että hankkeet edistävät jo valmiiksi osallisten osallisuutta, samalla kuin toiset jäävät sivuun. Tällöin jo valmiiksi aktiiviset nuoret saattavat hyötyä hankkeista enemmän kuin he, joita hankkeella alun perin pyrittiin tavoittamaan. (Bäcklund & Kallio 2012, 51.) Esimerkiksi nuorisovaltuustot saattavat periaatteessa olla avoimia kaikille nuorille, mutta käytännössä näin ei aina ole. Avoimuus ei silti takaa tasapuolisuutta, koska valtuuston nuoret edustavat kaikkia nuoria ja puhuvat nuorten äänellä. Aktiiviset ja suositut nuoret pääsevät edustamaan myös syrjittyjä ja heikommassa asemassa olevia nuoria. Osallistetut ja aktiiviset nuoret harjoittavat ”hyvien terroria” heikommassa asemassa olevia nuoria kohtaan (Bäcklund & Kallio 2012b, 51).

Lasten ja nuorten osallistamishankkeiden taustalla on tutkimusten perusteella tehty havainto alhaisesta yhteiskunnallisesta osallistumisesta, mutta hankkeet eivät ole osoittautuneet järkeviksi työkaluiksi. Huoli nuorten yhteiskuntapoliittisesta passiivisuudesta on vieläkin ajankohtainen, eivätkä tutkimukset nuorten osallistumisesta anna merkkejä tilanteen kohentumisesta. Hankkeiden tehokkuuden takaamiseksi ja tasavertaisen kohtelun varmistamiseksi olisi saatava laajamittaista tietoa kaikista yhteiskunnallisen osallistumisen muodoista (Bäcklund & Kallio 2012, 51). Tässä tutkielmassa keskitytään kyselylomake- ja esseeaineistoon ja niissä esiintyviin tapoihin ymmärtää kansalaisuuden harjoittamisen erilaisia ilmenemismuotoja.

Osallisuus ei liity vain vakiintuneisiin poliittisiin toimiin osallistumiseen vaan on kattavampi käsite. Keskustelu osallisuudesta yhteiskuntaan kietoutuu kansalaisuuden ympärille. Kansalaisuudella voidaan määritellä kuka kuuluu joukkoon ja kuka ei. Kansalaisuuden mielletään usein tarkoittavan jonkin valtion kansalaisuutta, jolloin kansalaiselle kuuluu oikeuksia ja velvollisuuksia. Engin F. Isin (2009, 2012) tuo esille yhteiskunnallisen osallistumisen moninaisuuden teorialla kansalaisuudesta, jossa huomioidaan myös perinteisen kansalaissäityksen ulkopuolelle jäävät kansalaisuuden muodot. Mikäli lasten ja nuorten osallistumista halutaan ymmärtää monipuolisemmin, olisi tuotava esiin muitakin yhteiskunnallisen osallistumisen muotoja kuin kansalaisille perinteisesti kuuluvaksi mielletty osallistumisen tavat, kuten äänestäminen vaaleissa, jonka ulkopuolelle lapset ja nuoret rajataan iän perusteella.

Isinin (2009, 2012) mukaan kansalaisuus sisältää lukuisia erilaisia tapoja osallistua ja toimia kansalaisena, jotka edistävät eri tavoin ihmisten osallisuutta yhteiskunnassa. Jos kansalaisuuden ymmärrettäisiin sisältävän uusia tapoja osallistua ja olla kansalainen, kuten esimerkiksi keskustelua yhteiskunnallisista asioista toisten ihmisten kanssa tai kulutusvalintoja, saattaisi tuloksena olla, että eri ryhmiä kuunneltaisiin yhdenvertaisemmin. Tällöin nykyisin syrjään jääneet ryhmät voisivat kokea enemmän osallisuutta. Keskustelu kansalaisten osallistumisesta olisi ohjattava kohti osallisuutta, jolloin osallistumisen ulkopuolelle jääneitä ryhmiä voitaisiin ottaa huomioon. Nuorten poliittista aktiivisuutta mittaavissa tutkimuksissa (esim. Suoninen, Kupari & Törmäkangas 2010) tuloksena on yleensä se, etteivät nuoret ole kiinnostuneita poliittisesta toiminnasta. Kun tarkastellaan ainoastaan perinteisiksi miellettyjä tapoja ilmentää kansalaisuutta, saavat nuorten poliittisen passiivisuuden osoittavat tutkimustulokset vahvistusta ja alkaa helposti vaikuttaa siltä, etteivät nuoret sukupolvet osallistu yhteiskunnalliseen toimintaan yhtä innokkaasti kuin ennen. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että ihmiset olisivat epäaktiivisia eletyissä yhteisöissään.

Jos osallisuutta ja osallistumista haluttaisiin kehittää oikeudenmukaisista lähtökohdista, tulisi kansalaisuuden ilmentäjinä nähdä muutakin, kuin perinteisesti kansalaisuuteen liitetty asiat, jotka

eivät yksistään tavoita kokonaisvaltaisesti kansalaisten osallisuutta. Kansalaisten osallistumisen tukemisen sijaan olisi siirryttävä osallisuuden tukemiseen, jolloin huomio kohdistuisi myös niihin kansalaisuuden osa-alueisiin, jotka nykyisin jäävät piiloon. Perinteisesti kansalaisuus nähdään ainoastaan *toimintana*, jolloin arkiset mielipiteet, ajatukset ja asenteet jäävät syrjään. Kansalaisuuden laajentaminen koskemaan uusia osa-alueita auttaa näkemään miten kansalaiset toimivat aktiivisesti osana yhteiskuntaa.

Tähän samaan keskusteluun liittyy deliberatiivisen demokratian käsite, joka painottaa kansalaisten mahdollisuutta osallistua politiikkaan ja demokraattiseen päätöksentekoon julkiseen keskusteluun osallistumalla (Dryzek 2000). Länsimaissa tapahtui Dryzekin (2000, 1) mukaan viime vuosisadan lopulla deliberatiivinen käänne, jonka myötä kansalaisten osallistumisesta on tullut keskeinen demokratian toteutumisen kriteeri. Kaikkien kansalaisten tasapuolista osallistumisesta päätöksentekoon puoltaa Jürgen Habermas (1996) julkisuudenteoriallaan, jonka mukaan jokaisella yhteiskunnan jäsenellä tulisi olla mahdollisuus osallistua julkiseen keskusteluun, jossa yhteinen kanta syntyy. Ongelmana on, että demokraattinen yhteiskunta asettaa rajan kansalaisten ja ei-kansalaisten välille (Mouffe 2000, 104-105). Näin ollen kaikkien yhtäläinen osallistuminen julkiseen keskusteluun ei ole edes lähtökohtaisesti mahdollista.

1.1 Tutkielman tavoite ja tausta

Tämän tutkielman tarkoituksena on selvittää, miten nuorten yhteiskunnallista osallistumista on ymmärretty nuorille suunnatuissa kyselylomakkeissa, ja jääkö niistä jokin nuorten osallistumisen osa-alue piiloon. Mielenkiinto kohdistuu etenkin nuorten avokysymyksiin antamiin vastauksiin, joissa nuoren oma ymmärrys kansalaisuuden ja osallisuuden muodoista hahmottuu parhaiten. Nuorten ymmärrys kansalaisuudesta näyttäytyy helposti samanlaisena kuin aikuisten, mikäli tarkastellaan vain vastauksia, joissa nuori on valinnut aikuisten ennalta määrittelemistä vaihtoehtoista parhaan. Jos tarkastelua laajennetaan nuorten antamiin avokysymysvastauksiin, saadaan mahdollisesti selville, miten nuori asiaa ajattelee ja miten hän sen kokee omista lähtökohdistaan käsin. Nuoret saattavat myös olla halukkaita vastaamaan kysymyksiin tavalla, jonka he olettavat aikuisen mielestä olevan oikea, mikä tekee analyysistä haastavaa. Tavoitteena on löytää vastauksista nuoren omaa ajattelua, joka ei välttämättä mukaile aikuisen käsitystä asioiden järjestyksestä.

Tutkimuksen aineistona on kolme vuosina 2009-2010 nuorilla teetettyä kyselylomaketta, jotka lomakekohtaisesti selvittävät nuorten kansalaisuutta, poliittista toimijuutta ja osallisuutta omalla tavallaan. Kyselylomaketutkimus on lähes aina määrällistä tutkimusta, koska tilastollisilla menetelmillä on helppo selvittää suuren joukon mielipide. Mielenkiinto kohdistuu siihen, minkälaisia

kysymyksiä lapsille ja nuorille on esitetty, ja minkälaisia vastauksia niihin on saatu. Analysoin kyselylomakkeita laadullisesti.

Lähden tutkimuksessani liikkeelle siitä, että lasten ja nuorten yhteiskunnallisessa aktivoinnissa on vielä paljon kehittämisen varaa. Oletus pohjautuu yleiseen keskusteluun, jossa painitaan vuodesta toiseen saman ongelman, nuorten poliittisen passivoitumisen, parissa. Epäilen, että ratkaisut ongelmaan juontuvat syvemmältä kuin uusista toimenpideohjelmista. Huomio on keskittynyt lasten ja nuorten passiivisuuteen, joka on määritelty ylhäältä, aikuisten lähtökohdista käsin. Lapset ja nuoret itse ovat jääneet syrjään keskustelussa, eikä heiltä itseltään ole muutamia aikaisempia tutkimuksia lukuun ottamatta kysytty mitä kansalaisuus merkitsee. Oletan, että nuoret tuovat vastauksissaan esille kansalaisena olemisen muotoja, joita ei ole käsitelty kyselylomakkeissa. Nuorten vastaukset saattavat laajentaa kansalaisuuden määritelmää perinteisesti aikuisten maailmasta käsin määritellyn kansalaisuuden ulkopuolelle.

Aihe on ajankohtainen yhteiskunnallisesti ja poliittisesti. Yhteiskunnallinen tarve tutkimukselle lasten ja nuorten osallisuudesta on ilmeinen, koska huoli demokratian tilasta ei ole kadonnut. Yhteiskunnallisen toiminnan saralla passiiviseksi luokiteltuja nuoria on edelleen paljon. Poliittisella kentällä lasten ja nuorten asiat ovat esillä, koska pääministeri Sipilän hallituksen leikkaustoimenpiteet kohdistuvat suurilta osin juuri lapsiin ja nuoriin. Leikkausten lisäksi kysymykset lasten ja nuorten osallistumisen organisoinnista saivat huomiota eduskunnan hyväksyessä uuden kuntalain (410/2015) maaliskuussa 2015. Uusi laki velvoittaa jokaisen kunnan asettamaan nuorisovaltuuston (kuntalaki 410/2015, 26 §). Nuorisovaltuustolle on 26 §:n mukaan annettava mahdollisuus vaikuttaa kunnan eri toimintojen suunnitteluun, valmisteluun, toteutukseen ja seurantaan. Nuorten osallisuus tulee esille myös kolmen vuoden välein julkaistavassa Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelmassa (LANUKE). Ohjelma sisältää tavoitteet, joiden mukaisesti alle 29-vuotiaiden kasvu- ja elinoloja parannetaan ohjelman aikana. Lapsi- ja nuorisopolitiikan vuosien 2012-2015 kehittämisohjelman yhtenä kärkiteemana on osallisuus, lasten ja nuorten halutaan kasvavan ”aktiivisiksi ja yhteisvastuuta kantaviksi kansalaisiksi”. Voi siis sanoa, että lasten osallisuus oikeudet ovat selvästi esillä nykyisellä poliittisella agendalla.

Tarve lasten ja nuorten kansalaisuudentutkimukselle kumpuaa tutkimustulosten lisäksi myös toisesta syystä, Yhdistyneiden kansakuntien lapsen oikeuksien sopimuksesta (SopS 60/1991 jäljempänä lasten oikeuksien sopimus) ja etenkin sen artiklasta 12. YK:n lapsen oikeuksien sopimusmaat raportoivat komitealla sopimuksen toteuttamisesta viiden vuoden välein. Kesäkuussa 2011 komitea

antoi Suomelle huomautuksensa, jossa kritisoitiin puutteita artiklan 12 toteutukseen liittyen.¹ Huomautusten perusteella näyttää siltä, että sopimuksen pykälä 12, eli niin sanottu osallisuuspykälä ei toteudu täysimääräisesti. (Pajulammi 2014, 9.)

1.2 Lasten osallisuus oikeuksien toteutuminen

Keskusteltaessa lasten ja nuorten oikeuksista on paikallaan määritellä keitä lapset ja nuoret ovat, eli keitä nämä sopimukset oikeastaan koskevat. Lapsia ovat YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan kaikki alle 18-vuotiaat, ellei kansallisessa lainsäädännössä lapseen soveltuvien lakien mukaan lapsi saavuta täysi-ikäisyyttä aiemmin. Näin voi käydä esimerkiksi silloin jos lapsi avioituu ennen kuin hän ehtii täyttää 18 vuotta. Huomionarvoista on, että monet maat ovat tehneet varauksia YK:n sopimuksen mukaiseen määritelmään lapsesta (Kallio & Häkli 2013, 6). Suomessa ero aikuisten ja lasten välillä tulee esille oikeustoimikelpoisuudessa. Alle 18-vuotias henkilö ei ole oikeustoimikelpoinen, mutta 18 vuotta täytettyään saa täyden oikeustoimikelpoisuuden ja siirtyy näin aikuisuuteen. Nuoria ovat Suomessa nuorisolain 2 §:n mukaan kaikki alle 29-vuotiaat, vuonna 2016 uudistuvan nuorisolain myötä ikäraja siirretään 25-vuotiaisiin. Euroopan unioni noudattaa lapsen määrittelyssä samaa linjaa kuin YK:n lasten oikeuksien sopimus. Nuoria ovat EU:n määritelmän mukaan 15–25-vuotiaat.² Vuosien 2012-2015 lapsi- ja nuorisopoliittisessa kehitysohjelmassa lapsipolitiikan nähdään koskevan kaikkia 0–18-vuotiaita ja nuorisopolitiikan 13–29-vuotiaita (LANUKE 2012, 49).

Useista sopimuksista huolimatta lasten edun huomioiminen on ollut käytännössä puutteellista. Suomi on saanut useita huomautuksia YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen toteuttamista valvovalta YK:n komitealta. de Godzinsky näkee osana ongelmaa eron lapsen edun käsitteen ymmärtämisessä. Sopimuksessa lapsen etu ymmärretään huomattavasti laajempaan kuin mitä se suomalaisessa käytännössä on totuttu ymmärtämään. (de Godzinsky 2014, 2.) Lasten ja oikeuksien yhdistäminen ei ole aina ollut saumatonta, koska lapset on perinteisesti nähty suojelun kohteina, ei niinkään aktiivisina toimijoina ja oikeuksien haltijoina (de Godzinsky 2014, 7). Lasten oikeuksien vastustajien yleinen argumentti on de Godzinskyn mukaan se, että lapset eivät osaa olla oikeuksien haltijoita. Tämän argumentin mukaan vain autonomisilla ja rationaalisilla yksilöillä voi olla oikeuksia. Lapsilla ei näkemyksen mukaan voi olla oikeuksia, koska heillä ei ole kompetenssia käyttää oikeuksiaan. Lasten oikeussubjektisuuden kannattajat sen sijaan näkevät, että lapsista pitää huolehtia, koska heillä ei ole kompetenssia huolehtia itse itsestään. de Godzinsky mukaan tällöin oikeus oikeuksiin nousee

¹ Lapsen oikeuksien komitea, CRC/C/FIN/CO/4 (2011) kohdat 28 ja 29.

² European Commission White paper – A new impetus for European Youth COM/2001/0681 final

tärkeimmäksi oikeudeksi. Tähän liittyy oikeus osallisuuteen ja osallistumisoikeuteen, joilla yksilö voi vaatia itselleen oikeuksia. (de Godzinsky 2014, 7-8.)

Suvianna Hakalehto-Wainion (2013, 133) mukaan lasten oikeudellinen asema on vahvistunut ihmisoikeuksien merkityksen vahvistumisen johdosta. Ihmisoikeudet on alun perin mielletty aikuisille kuuluvina oikeuksina, jolloin ajatus on ollut, että lapsen hyvinvoinnista huolehtiminen on aikuisen moraalinen velvollisuus (emt., 133). Lasten oikeuksista alettiin Hakalehto-Wainion (2013, 134) mukaan keskustella 1800-luvulla. Kuitenkin vielä vuonna 1924 Geneven julistuksessa lapsen oikeuksina pidettiin suojelua, huolenpitoa ja koulutusta. Osallisuusnäkökulmasta ryhdyttiin keskustelemaan 1960-luvulta alkaen kun yhä useammat naiset siirtyivät työelämään ja yhdenvertaisuusajattelu voimistui. (Emt., 133-135.)

Henna Pajulammi (2014, 3) määrittelee lasten osallisuusoikeuksiksi oikeusjärjestelmässä ilmenevät säännökset, joilla turvataan lapsen oikeutta osallistua itseään koskevien asioiden harkintaan ja ratkaisuun. Säännökset turvaavat lapsen oikeuden tulla kuulluksi ja vakavaksi otetuksi ja oikeuden ilmaista näkemyksiään häntä itseään koskevissa asioissa (emt., 3-4). Lapsioikeuden tärkeitä käsitteitä ovat lapsen oikeus osallistua ja lapsen edun ensisijaisuus (de Godzinsky 2014, 1). Lapsen etu ja osallisuus esiintyvät kansainvälisessä lapsen oikeuksien sopimuksessa (SopS 60/1991), Lasten oikeuksien käyttöä koskevassa eurooppalaisessa yleissopimuksessa (SopS 13/2011), Suomen perustuslaissa (731/1999, 6 §) ja Euroopan Unionin perusoikeuskirjan lasten oikeuksia koskevassa artiklassa 24. Euroopan ihmisoikeussopimukseen (SopS 19/1990) ei sisälly erikseen lapsia koskevia säännöksiä, koska sopimuksen oikeudet koskevat yhtäläillä aikuisia ja lapsia. Kaikki nämä sopimukset sitovat Suomea oikeudellisesti. Suomessa lapsen etu, oikeussubjektius ja iän myötä kasvava itsemääräämisoikeus omaksuttiin lainsäädäntöön 1970-luvulla. (de Godzinsky 2014, 2.)

Lasten osallisuuden kannalta YK:n lapsen oikeuksien sopimus on keskeinen. Se on maailman laajimmin ratifioitu yleissopimus, jonka ulkopuolelle on jättäytynyt ainoastaan Yhdysvallat. Lasten oikeuksien sopimus on velvoittavaa oikeutta. Kun valtio ratifioi sopimuksen, se sitoutuu muuttamaan lainsäädäntönsä ja toimintansa vähitellen sopimusta vastaaviksi. Sopimuksen tehoa heikentää useiden valtioiden siihen tekemät varaukset sekä heikko sopimuksen noudattamisen valvontajärjestelmä. Suomessa ei ole tahoa, joka koordinoisi kaikkia lapseen liittyviä oikeuksia. Suomessa sopimuksen täytäntöönpanoa valvovat eduskunnan oikeusasiamies ja lapsiasianvaltuutettu, jotka ovat omaksuneet lasten oikeuksien sopimukseen viittaamisen osaksi toimintaansa (Hakalehto-Wainio 2012, 55; Pajulammi 2014, 171, 179). Hakalehto-Wainion havainnon (2012, 55) mukaan kansalaisjärjestöt ovat pitäneet sopimusta esillä viranomaisia enemmän. Lisäksi YK:n lasten oikeuksien komitea julkaisee

sopimuksen jäsenvaltioiden tueksi yleiskommentteja, joissa se esittää tulkintoja sopimuksen takaamista oikeuksista (Pajulammi 2014, 169).

Lapsen oikeuksia valvova komitea on nostanut sopimuksen 12 artiklan, lapsen osallistumisoikeuden, yhdeksi sopimuksen yleisperiaatteeksi syrjimättömyyden (2 artikla), lapsen edun harkinnan ensisijaisuuden (3 artikla) ja lapsen oikeuden elämään, henkiinjäämiseen ja kehittymiseen (6 artikla) ohella. 12 artiklan mukaan ”sopimusvaliot takaavat lapselle, joka kykenee muodostamaan omat näkemyksensä, oikeuden vapaasti ilmaista nämä näkemyksensä kaikissa lasta koskevissa asioissa. Lapsen oikeudet on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti.” Artiklan toisen kohdan mukaan ”tämän toteuttamiseksi lapselle on annettava erityisesti mahdollisuus tulla kuulluksi häntä koskevissa oikeudellisissa tai hallinnollisissa toimissa joko suoraan tai edustajan tai asianomaisen toimielimen välityksellä kansallisen lainsäädännön menettelytapojen mukaisesti”. (lasten oikeuksien sopimus; Pajulammi 2014, 4; Hakalehto-Wainio 2012, 72-73.) Hakalehto-Wainio (2012, 76-77) huomauttaa, että 12 artiklan mukaan lopullinen vastuu on aina aikuisella, lapsella on oikeus ilmaista mielipiteensä, ei velvollisuutta.

Kansallisessa lainsäädännössä lapsen osallistuminen huomioidaan perustuslaissa pykälässä 6.3 jonka mukaan lapsia pitää kohdella ”tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti”. Perustuslain 2.2 §:n mukaan yksilöllä on ”oikeus osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnan ja elinympäristönsä kehittämiseen”. 14.4 §:n mukaan ”julkisen vallan tehtävänä on edistää yksilön mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan ja vaikuttaa häntä itseään koskevaan päätöksentekoon”. Perustuslain 19.3 §:n mukaan ”julkisen vallan on tuettava perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu”. 20.1 §:n mukaan ”julkisen vallan on pyrittävä turvaamaan jokaiselle oikeus terveelliseen ympäristöön sekä mahdollisuus vaikuttaa elinympäristöään koskevaan päätöksentekoon”. Kaikki perustuslain osallistumista turvaavat oikeudet, samoin kuin muut perusoikeudet kuuluvat myös alaikäisille. Poikkeuksena on ainoastaan äänioikeus, joka koskee vain 18 vuotta täyttäneitä. Toisin kuin nykyään, ennen vuotta 1995 oikeuskirjallisuudessa katsottiin, etteivät perusoikeudet kuulu alaikäisille. Lapsen osallisuusosoikeuksia turvaavia säännöksiä löytyy perustuslain lisäksi tavallisen lain tasoisista säännöksistä, jotka pyrkivät konkretisoimaan oikeuksien toteutumisen käytännössä. (Pajulammi 2014, 4-5.)

Nuorisolain 8 §:n mukaan nuorilla tulee olla mahdollisuus osallistua paikallista nuorisotyötä ja nuorisopolitiikkaa koskevien asioiden käsittelyyn ja nuoria on kuultava heitä koskevissa asioissa. Kuntalain 22 §:ssä sen sijaan säädetään, että kuntien asukkailla ja palveluiden käyttäjillä on oikeus osallistua ja vaikuttaa kunnan toimintaan. Kunnanvaltuuston tehtävänä on järjestää monipuolisia

osallistumisen mahdollisuuksia. Eduskunnan maaliskuussa 2015 hyväksymässä uudessa kuntalaissa veloitetaan kunnat asettamaan nuorisovaltuusto nuorten vaikutusmahdollisuuksien turvaamiseksi. Näiden säännösten tarkoituksena on konkretisoida perus- ja ihmisoikeuksien tarkoittamaa lapsen oikeutta vaikuttaa omaan elämäänsä liittyviin asioihin. Lisäksi muun muassa lastensuojelulaista (417/2007, esim. 20 §) ja sosiaalihuollon asiakaslaista (812/2000, esim. 8 §) löytyy lapsen osallisuuteen liittyviä säädöksiä. Lisäksi osallistumisoikeuksia on kirjattu moniin muihinkin lakeihin, kuten maankäyttö- ja rakennuslakiin (132/1999), joka sekin koskee yhtäläillä lapsia ja aikuisia.

1.3 Tutkielman rakenne

Tämä työ jakautuu seitsemään lukuun. Seuraava luku on tutkielman teorialuku, jossa esittelen edustuksellisen demokratian kriisistä kumpuavaa deliberatiivisen demokratian käännettä ja osallisuushankkeita, jotka ovat nousseet yhteiskunnalliseen keskusteluun samoihin aikoihin. Deliberatiivinen demokratia vaatii kansalaisilta perinteisistä poikkeavia osallistumismuotoja, joita kansalaisten ulottuville yritetään tuoda erilaisilla hankkeilla. Lisäksi esittelen luvussa kansalaisuuden tutkimusta, jonka yhteydessä avaan jakoa kolmeen erilaiseen kansalaisuuden ymmärtämisen tapaan. Tutkimuskysymykset, aineisto ja menetelmä esitellään luvussa kolme. Luvut neljä ja viisi sisältävät aineiston analyysia. Luku neljä keskittyy tarkastelemaan kansalaisuutta aikuisten näkökulmasta kun taas luku viisi tuo nuorten näkemykset osaksi tutkimusta. Luvussa kuusi jatkan analyysia vielä demokratian osalta ja liitän tutkimuksen laajempaan kontekstiin ihmisoikeuksista ja oikeudesta tulla kuulluksi. Luku seitsemän päättää tutkielman johtopäätöksillä.

2 DEMOKRATIA, KANSALAISUUS JA OSALLISUUS

Tässä luvussa avaan keskustelua edustuksellisen demokratian kriisistä ja 1990-luvulla tapahtuneesta käänteestä kohti deliberatiivista demokratiaa. Deliberatiivinen demokratia on yhteydessä kansalaisten osallistumismahdollisuuksien kehittämiseen, koska deliberatiivinen demokratia vaatii kansalaisilta entistä moniulotteisempaa osallistumista ja asioihin perehtymistä. Osallisuushankkeiden määrä on ollut viime vuosikymmenet nousussa, koska perinteisten edustukselliseen demokratiaan sidottujen kansalaisosallistumisen muotojen ei nähdä enää riittävän. Selvitän miten kansalaisuutta nykyisessä tutkimuksessa tulkitaan ja ymmärretään. Deliberatiivisen demokratian toiminta vaatii tuekseen edustuksellista demokratiaa laajemman käsityksen kansalaisen osallisuuden mahdollisuuksista, oikeuksista ja velvollisuuksista, koska tavanomaisten kansalaisoikeuksien ja velvollisuuksien toteuttaminen ei riitä takaamaan deliberatiivisen demokratian toimintaa.

2.1 Demokratia muutoksessa

Suomen perustuslain (1999/731) 2 §:n mukaan valtiovalta kuuluu kansalle, jota ”edustaa valtiopäiville kokoontunut eduskunta”. Kansanvaltaan sisältyy yksilön oikeus osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnan ja oman elinympäristönsä kehittämiseen. Kansanvaltaisuus on Suomessa ja monissa muissa länsimaisissa demokratioissa toteutettu edustuksellisella demokratialla. Edustuksellisessa demokratiassa kansalaiset äänestävät parhaaksi katsomiaan edustajia. Kansalaisten mielipiteet tulevat esille päätöksenteossa edustajien välityksellä ja valitut edustajat ovat kansalaisille vastuussa tekemistään päätöksistä. Eduskunnan legitimitetti perustuu vaalitulokseen, jolloin eduskunta pyrkii käyttämään valtaa enemmistön mielipidettä noudattaen. Julkisen vallan tehtävä on turvata perustuslaissa säädettyjen oikeuksien, kuten perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Mikäli oikeuksien toteutumisessa on puutteita, on kansalaisilla oikeus arvostella viranomaisia ja vaatia tehokkaampia toimia laissa määriteltyjen oikeuksien toteuttamiseksi. Demokratian kannalta on olennaista, miten kansalaisten mielipide vaikuttaa poliittiseen päätöksentekoon ja millä tavoin kansalaisten mielipiteitä kuullaan.

Edustuksellisen demokratian sanotaan olevan kriisissä, koska se ei perustu enää kriittiselle julkiselle keskustelulle. Seurauksiksi voidaan lukea heikko äänestysaktiivisuus, kansalaisten vieraantuminen puolueista ja luottamuksen rapautumisen omiin mahdollisuuksiinsa vaikuttaa poliittisesti. (Kylä-Harukka 2006, 70-71.) Kylä-Harakkaa mukaillen Rautiainen ja Hyvärinen (2013, 53-54) esittävät edustuksellisen demokratian kriisin syiksi paitsi päätöksenteon siirtymistä institutionalisoituneiden rakenteiden ulottumattomiin ja pois julkisen alueelta, myös asioiden esittämisen vaihtoehtottomina, jolloin kansalaisen näkökulmasta päätöksentekoon osallistumisen mielekkyys kyseenalaistuu.

Lisäksi edustuksellista demokratiaa kritisoidaan siitä, etteivät kansalaiset pääse riittävästi vaikuttamaan heitä koskeviin asioihin. Poliittinen eliitti määrittelee ajankohtaiset asiat ja tekee päätökset niistä, jolloin kansalaisten tehtäväksi jää vain vaaleissa äänestäminen. Äänestysaktiivisuuden laskiessa myös edustuksellisen demokratian legitimitetti heikkenee. Painetta lisätä suoraa demokratiaa kansalaisten osallistumisoikeuksien turvaamiseksi vahvistaa päätöksenteon siirtyminen pois tavallisten kansalaisten ulottuvista ylikansallisille tahoille. Tässä kehityksessä kansallisvaltiot ovat menettäneet niille ennen kuulunutta valtaa samalla kuin uudet tahot, jotka eivät aina edusta demokratiaa ovat saaneet lisää valtaa. Päätökset tehdään yhä kauempana kansalaisista ja päätösten perustaksi tarvitaan yhä tarkempaa asiantuntijatietoa, jota kansalaisilla ei välttämättä ole. (Herne & Setälä 2005, 175.)

Kritiikki edustuksellista demokratiaa kohtaan on ollut ankaraa viime vuosikymmeninä. Etenkin Euroopan unionin ja kuntaliitosten myötä keskustelu päätösten teon ja demokratian liukenemisesta kansalaisten ulottumattomiin on vahvistunut Suomessa. Kuitenkin esimerkiksi Euroopan unionin subsidiariteetti- eli läheisyysperiaatteen mukaan päätöksenteon tulee tapahtua mahdollisimman lähellä kansalaista. Suomessa kuntien rooli on vahva ja niillä on keskeinen rooli kansalaisen vaikutusmahdollisuuksien toteuttamisessa. Silti tärkeimmät päätökset tehdään usein ylikansallisten tahojen toimesta, eikä niihin ole tavallisilla kansalaisilla sananvaltaa.

Julkisen vallan tehtävä on edistää yksilön mahdollisuuksia osallistua päätöksentekoon ja vaikuttaa häntä itseään koskevaan päätöksentekoon. Tähän liittyy myös lakien laadinta, joka voidaan jakaa kahteen eri vaiheeseen, lainvalmisteluun ja lainsäädäntömenettelyyn. Lainsäädäntömenettely on oikeudellisesti säädellympää kuin lainvalmistelu ja siihen osallistuvat poliittista vastuuta kantavat tahot. Sen sijaan lainvalmistelun toimivaltaa on niin virkamiehillä, asiantuntijoilla kuin erilaisten etutahojen edustajillakin. (Tala 2005, 87-88.) Lainvalmistelutyö voidaan jakaa viiteen vaiheeseen, joita ovat aloite lainsäädäntötoimeen, esivalmistelu, perusvalmistelu, lausunto- ja kuulemisvaihe sekä jatkovalmistelu (emt., 95). Kansalaisten osallisuusoikeuksien kannalta kiinnostus kohdistuu erityisesti lausunto- ja kuulemisvaiheeseen. Lasten oikeuksien sopimus turvaa lapsen oikeuden tulla kuulluksi. Oikeusministeriön (18/2010) laatimassa oppaassa ”Kuuleminen säädösvalmistelussa” määritellään kuulemiseksi sidosryhmien näkemysten, kokemusten ja tietojen hankkimista valmisteilla olevasta asiasta. Kuuleminen järjestetään yleensä joko pyytämällä eri tahoilta kirjallisia lausuntoja tai järjestämällä erillinen kuulemistilaisuus (Tala emt., 97). Lisäksi sidosryhmiä voidaan osallistaa muillakin keinoilla, kuten monijäsenisillä valmisteluelimillä, kyselyillä, neuvotteluilla, epävirallisella yhteydenpidolla ja verkkokeskusteluilla. Sidosryhmiä voivat olla niin viranomaiset, asiantuntijat, järjestöt, yritykset kuin kansalaisetkin. Kuulemisella pyritään lisäämään avoimutta,

parantamaan säädösvalmistelun laatua ja päätöksenteon luotettavuutta. (oikeusministeriö 18/2010.) Kuulemisen tarkoituksena on myös saada palautetta ja kritiikkiä. Kuuleminen antaa tietoa, jota perusvalmisteluun osallistuneilla ei välttämättä ole ollut. Osallistujille kuulemismenettely antaa mahdollisuuden vaikuttaa sääntelyyn, lisää tietoa tulevista muutoksista ja saattaa myös edesauttaa uuden sääntelyn hyväksyntää. (Tala 2005, 97-98.)

Rantala (2011, 22) kritisoi hankkeiden ja säädössuunnitelmien esivalmistelun heikkoa avoimuutta. Tiedotuksen puutteellisuus hidastaa sidosryhmien kykyä reagoida ajoissa. Jos hankkeen tiimoilta on jo ehditty perustaa työryhmä ja päättää suuret linjat, käy muutosten tekeminen esitykseen työläämmäksi. Esimerkkinä Rantala mainitsee yliopistolakiuudistuksen, johon liittyen keskeiset päätökset kirjattiin jo hallitusohjelmaan. Yliopistojen henkilökunta oli auttamattomasti liian myöhässä vaikuttamassa. Sen sijaan Suomen Ylioppilaskuntien Liitto pääsi mukaan lainvalmisteluhankkeen ohjausryhmään. Rantalan (2011, 22) mukaan vaikutusmahdollisuuksien turvaamiseksi keskeistä on, että kansalaistaitoja pyrittäisiin opettamaan nuorten lisäksi myös nuorten parissa ja heidän hyväksi toimiville aikuisille, koska aikuiset ovat linkki nuorten ja päättäjien välillä.

Kansalaisten aktiivista osallistumista on pyritty helpottamaan täydentämällä edustuksellista demokratiaa erilaisilla osallistuvan demokratian käytännöillä. Osallisuushankkeiden lisäksi edustuksellisen demokratian rinnalle on noussut keinoja osallistua ja vaikuttaa internetin välityksellä. Niiden tarkoituksena on saattaa tasapuolisesti kaikki kansalaiset julkisen keskustelun piiriin. Vuonna 2012 otettiin käyttöön kansalaisaloitepalvelu, joka on suunnattu vain täysi-ikäisille kansalaisille. Lisäksi oikeusministeriö ylläpitää Ota kantaa -palvelua, jossa voi vaikuttaa asioihin niiden valmisteluvaiheessa (otakantaa.fi). Nuorille on sen sijaan esimerkiksi Nuortenideat.fi -palvelu, jossa nuori voi tehdä ehdotuksia ja kannattaa toisten ehdotuksia.

Demokratian luhistuva legitimiteetti ja kansalaisten osallistumisvaje ovat olleet syynä kansalaisten osallistamiselle heitä itseään koskevaan päätöksentekoon. Uusien osallistettujen ryhmien nähdään laajentavan demokratiaa. Edustuksellisen demokratian legitimiteetin ajatellaan vahvistuvan kansalaisten osallistuessa itseään koskevaan päätöksentekoon. (Rinne 2013.) Kritiikin mukaan kansalaisten uusien vaikutusmahdollisuuksien pelätään hämärtävän päättäjien vastuuta (Setälä 2013, 16-17). Esimerkiksi Korvelan (2012b) mukaan hyvää tarkoittavat hankkeet saattavat päätyä heikentämään demokratiaa sen vahvistamisen sijasta. Ongelmallisena Korvela (2012a, 154-155) näkee julkishallinnon harjoittaman osallistamisen, joka ei ole lähtöisin kansalaisesta itsestään. Julkishallinto määrittelee mihin kansalainen voi osallistua samalla kun tärkeät päätökset karkaavat kansainvälisille toimijoille. Hallinto osallistaa kansalaisia taatakseen oman legitimiteettinsä, jonka asema horjuu äänestysprosenttien laskiessa. Lisäksi valta siirtyy pois vaaleilla valituilta tahoilta,

jolloin vastuullisuudesta tulee ongelma. Yrityksiä ja kolmannen sektorin järjestöjä ei ole valittu osallistumaan demokraattisin keinoin, jolloin ne eivät ole vastuussa toimistaan samalla tavoin kuin demokraattisilla vaaleilla valitut edustajat. (Emt., 154-155.)

Edustuksellinen demokratia näyttäytyy vielä toistaiseksi voittajana taistossa, koska edustuksellisen demokratian käytännöt ovat institutionalisoineita ja sen legitimitetin perusteet selkeitä. Osallistuva demokratia sen sijaan hakee vielä muotoaan. Mekanismit, joilla moninaisia ääniä otettaisiin osallistuvassa demokratiassa huomioon, ovat epäselviä, samoin kuin legitimitetin perusteet. (Tiitto 2013, 21.) Osallistumisen kontrolloimattomuus näyttäytyy näin vielä uhkana demokratialle (Kettunen 2002, 21). Rautiainen ja Hyvärinen (2013, 54) argumentoivat edustuksellisen demokratian kriisin laantuvan edustuksellista demokratiaa vahvistamalla. Erilaisten, toisistaan poikkeavien näkökulmien ja vaihtoehtojen keskinäinen kilpailu eduskunnan käsitellessä lakiehdotuksia on omiaan vahvistamaan kansanedustajien enemmistön tahdon asemaa, yksittäisten intressiryhmien tahdon sijaan. (Emt., 54.) Edustuksellinen demokratia asetetaan usein vastakkain osallistavan demokratian muotojen kanssa, mutta ne on mahdollista nähdä myös toisiaan täydentävinä keinoina. Usein ajatuksena on kuitenkin edustuksellisen demokratian täydentäminen, ei sen korvaaminen. (Setälä 2013, 16; Rinne 2010, 105.) On myös huomattava, että edustukselliseen demokratiaan kuuluu ennestään joitakin deliberatiivisen demokratian keinoja, esimerkiksi kuulemista ja julkista keskustelua. (Herne & Setälä 2005, 175).

Rosavallonin mukaan demokratia on prosessi, joka on aina jonkinasteisessa kriisissä, koska sen sisäiset jännitteet ovat jatkuvassa muutoksessa (Luhtakallio & Alapuro 2008, 9). Rosanvallon katsoo epäluulon ja epäluottamuksen kuuluvan olennaisesti demokratiaan. Valveutuneiden kansalaisten kuuluu kyseenalaistaa tehdyt päätökset ja niiden motiivit. (Rosanvallon 2008, 26; Luhtakallio & Alapuro 2008, 7.) Rosanvallonin ajattelussa mielikuva passiivisista kansalaisista kumpuaa tavasta mieltää demokratia ainoastaan edustuksellisenä ja hallinnollisena järjestelmänä, jonka keskiössä on äänestys-oikeus (Rosanvallon 2008, 36; Luhtakallio & Alapuro 2008, 13). Rosanvallon erottaa kolme demokratian ulottuvuutta, joita ovat äänestyskellis-edustuksellinen hallitusjärjestelmä, vastademokraattinen toiminta ja poliittisuuden työstäminen. Ensimmäinen koostuu muun muassa periaatteista, joilla säädellään osallistumista, mielipiteiden ilmaisua, edustamista ja vallan legitimaatiota. Vastademokraattisen toiminnan muodostavat puolestaan valvonta- torjunta- ja tuomitsemiskeinot, joilla päättäjien toimintaa voidaan kontrolloida. Poliittisuuden työstämisellä tarkoitetaan oikeusperiaatteiden määrittelyä, tilanteiden ja etujen puntarointia. (Rosanvallon 2008, 229-230.) Kaikki demokratian eri ulottuvuudet ovat tärkeitä, koska ne kontribuoivat poliittisen yhteisön muodostamiseen eri tavoin. Äänestys-edustuksellinen järjestelmä luo institutionaalisen tuen,

vastademokratia jatkuvan haasteen ja poliittisen työstäminen historiallista jatkuvuutta ja lujuutta. (Rosanvallon 2008, 246-247.) Suomalaisessa demokratian tilaa käsittelevässä julkisessa keskustelussa on ollut esillä äänestykselliset-edustuksellinen hallitusjärjestelmä. Yhteiskunnan muuttuessa nopeasti edustuksellinen demokratia ei arvostelijoiden mukaan toimi riittävän joustavasti, vaan sen rinnalle kaivataan uusia malleja, kuten osallistuvaa ja deliberatiivista, eli keskustelevaa demokratiaa.

Osallistuva ja deliberatiivinen demokratia ovat saaneet paljon huomiota viime vuosina. Pekosen (2011, 41) mukaan deliberatiivisen demokratian kannattajat ovat kuvanneet edustuksellisen demokratian muutosta kolmivaiheisena. Ensimmäinen vaihe on edustuksellisen demokratian muodostuminen, toisessa vaiheessa edustuksellista demokratiaa täydennetään osallistuvalla demokratialla ja lopulta on deliberatiivisen demokratian vuoro. Osallistuvassa demokratiassa kansalaiset itse päättävät toimivaltaansa kuuluvista asioista. Yhdeksi osallistuvan ja deliberatiivisen demokratian keskeisimmistä teoreetikoista voidaan luonnehtia Benjamin Barberia, joka kritisoi liberaalin demokratian ihmiskäsitystä, jonka mukaan yksilöt tavoittelevat vain omaa etuaan. Barber kuvaa osallistuvaa demokratiaa vahvana demokratiana, joka korostaa kansalaisten roolia aktiivisina toimijoina. Barber kiinnittää huomiota yksilöiden välisiin sosiaalisiin suhteisiin, jotka saavat yksilöt poliittisen osallistumisen ja keskustelun myötä huomioimaan toistensa ja koko yhteiskunnan etua. (Barber 2003, 68-79, 201-205, 127; ks. myös Setälä 2003, 124-127.)

Deliberatiiviselle demokratialla on olemassa monia määritelmiä, jotka korostavat deliberatiivisen demokratian eri puolia (Herne & Setälä 2005, 176). Deliberatiivisen demokratian voidaan sanoa olevan päätöksentekotapa, jossa vapaat ja keskenään tasa-arvoiset kansalaiset osallistuvat päätöksentekoprosessiin. He keskustelevalle asioista ja punnitsevat erilaisia vaihtoehtoja, sekä perustelevat näkemyksiään toisilleen. Deliberatiivisen demokratian ajatuksena on, että yhteisille ongelmille etsitään keskustellen kaikkien hyväksymiä ratkaisuja. (esim. Gutmann & Thompson 2002, 158; Mansbridge ym. 2010, 65-66.) Kansalaiset kunnioittavat toistensa kantoja ja ovat valmiita muokkaamaan omia mielipiteitään keskustelun edetessä (Dryzek 2000, 2-3). Julkinen keskustelu ja harkinta nähdään demokratian tärkeimpinä ominaisuuksina (Dryzek 1990). Keskustellen syntyneitä sopimuksia uskotaan noudatettavan paremmin. Ajatuksen mukaan kansalaiset ovat riittävän vastuuntuntoisia ja kyvykkäitä huolehtimaan yhteisistä asioista. (Herne & Setälä 2005, 178-179.) Päätösten ajatellaan olevan sitovia ja oikeutettuja niiden laajan julkisuuden, argumentoinnin ja punninnan vuoksi (Habermas 1996). Kaikkia demokratiahankkeita ja kuulemistilaisuuksia ei voida automaattisesti pitää deliberatiivisena demokratiana. Deliberaatiolle asetetuista kriteereistä riippuu, pidetäänkö esimerkiksi keskustelun jälkeistä äänestämistä deliberaationa vai ei.

Kriitikkojen (esim. Korvela 2012b) mukaan deliberaalisen demokratian hankkeisiin liittyy sama edustuksellisuuden ongelma kuin osallisuushankkeisiin. Kaikki halukkaat eivät välttämättä pääse osallistumaan deliberaatioon, eivätkä osallistujat ole edustuksellisesti valittuja. Deliberatiivisessa demokratiassa kuultavaksi tuleminen perustuu kansalaisen tietoihin ja taitoihin, jolloin kyvykkäiden mahdollisuudet saattavat olla paremmat kuin heikossa asemassa olevien. (Korvela 2012b.) Kuten Setälä (2003, 173-174) tuo esille deliberaatio muistuttaa ihannetilannetta ja sen todelliseen toteutumiseen liittyy monia ongelmia. Edustussuhteen lisäksi Korvela (2012b) näkee ongelmalliseksi paitsi kuulemisprosesseissa tapahtuvan kuultavien moninaisten mielipiteiden tyvistymisen yksimielisyyteen, myös lähidemokratian näennäisyyden; kansalaiset pääsevät vaikuttamaan paikallisiin asioihin, mutta todellinen päätöksenteko karkaa yli valtion rajojen. Samalla kansalaisia saatetaan osallistaa vain ylhäältäpäin asetettujen tavoitteiden ajamiseen (Korvela 2012b). Lisäksi deliberatiivisen järjestelmän heikkoutena voidaan pitää sitä, etteivät kansalaiset välttämättä pääse itse vaikuttamaan päätettäviin aiheisiin (Parkinson 2006). Rinteen (2013) mukaan kansalaisten valtaa määritellä poliittisen päätösten agenda laajentaa Suomessa vuonna 2012 hyväksytty kansalaisaloitelaki.

Dryzek (1990, 218) näkee demokratian muuttuvan osallistavampaa ja keskustelevampaa suuntaan. Vartiainen, Mäkisen, Ollilan ja Raisio (2012, 5) mukaan Suomessa on jo meneillään deliberatiivinen käänne. Tällä he tarkoittavat, että 1990-luvulle asti demokratian ideaalitulaksi miellettiin päätöksenteko kansalaisten mielipiteen pohjalta, joka välittyy äänestämällä. 1990-luvun jälkeen ideaalitila alkoi murentua. Tilalle nousi keskusteleavan demokratian ideaali, jossa kansalaisilla on mahdollisuus osallistua keskusteluun ennen päätöksentekoa. Deliberaalisen demokratian kokeiluja ovat arvioineet muun muassa Herne ja Setälä (2005, 187) jotka suosittelevat deliberatiivisten keinojen kokeilua osana päätöksentekoa. Uudenlaiset, osallistavat vaikuttamiskeinot, joilla on pyritty kuromaan umpeen kuilua kansalaisten ja päätöksenteon välillä sopivat Rautiaisen ja Hyvärisen (2013, 62-63) mielestä etenkin arvoasetelmia koskeviin kysymyksiin. Sen sijaan monimutkaiset kysymykset on edelleen käsiteltävä edustuksellisen demokratian kautta, koska kaikkia lakialoitteita (kuten perustuloa koskevaa aloitetta) ei näyttäisi olevan mahdollista valmistella kansalaisyhteiskunnan sisällä. Uudet tavat osallistua haastavat samalla vanhat rakenteet ja luovat painetta normikontrollin kehittämiseen. Demokratian toimivuuden kannalta on huolehdittava riippumattoman julkisen hallinnon resursseista. (Emt., 66.)

Deliberatiivisen demokratian perusteet voidaan jäljittää aina Immanuel Kantin filosofiaan, jossa tekojen moraalius testataan julkisuudella (Setälä 2003, 136-137). Deliberatiivisen demokratian perusteet nojaavat Kantin lisäksi Jürgen Habermasin ja John Rawlsin ajatuksiin (Dryzek 2000, 2;

Setälä 2003, 137, 157). Habermas korostaa etenkin julkista kommunikaatiota, jolla taataan päätösten legitimitetti. Rawls sen sijaan painottaa deliberatiivisen demokratian ja yksilöiden oikeuksien suhdetta. (Herne & Setälä 2015, 175.) Demokratiateorian kannalta Habermasin tuotannossa keskeisiä ovat kommunikatiivisen toiminnan teoria ja teoria julkisesta harkinnasta edustuksellisessa päätöksenteossa. Habermasin teorian ydin on ideaali kommunikaatitilanne, jossa moraalisesti autonomiset yksilöt keskustelevat keskenään. Keskustelijat ovat tasa-arvoisia, vapaita ja kommunikatiivisesti rationaalisia. Kommunikatiivisella rationaalisuudella Habermas tarkoittaa, että yksilöt harkitsevat asioita niiden itsensä, eivät niiden esittäjien vuoksi. (Setälä 2003, 138.) Demokraattisen päätöksenteon legitimitetti on riippuvainen siitä, missä määrin se muistuttaa Habermasin kuvaamaa ideaalia kommunikaation tilannetta (Habermas 1996, 278-279).

Habermasille julkisuus on tila, jossa kansalaiset keskustelevat vapaasti yhteiskunnallista asioista. Julkinen keskustelu on demokratian edellytys. Demokraattinen julkisuus tarkoittaa, että jokainen voi osallistua keskusteluun, jossa julkinen mielipide muodostuu. Julkisesta keskustelusta asiat siirtyvät vähitellen poliittisen päätöksenteon piiriin, jossa julkinen mielipide huomioidaan. Julkisuuden tilan käsite liittyy myös kansalaisuuteen, koska julkiseen keskusteluun osallistuminen on kansalaisosallistumista. Julkinen keskustelu on yhdessä muodostettu mielipide yhteisestä hyvästä. Habermasin demokraattinen julkisuus on utopistinen tila, jossa jokaisella on yhtäläinen mahdollisuus osallistua julkiseen keskusteluun (Fraser 1992, 112-114). Todellisuudessa kysymykset keskustelijoiden keskinäisistä neuvotteluasemista ja toimijoiden subjektiivisuudesta ovat hankalasti ratkaistavissa. Habermas luottaa rationaalisen keskustelun ja parhaan argumentin tuottavan legitimiin lopputuloksen. (Emt., 112-114.)

Habermasin teos Julkisuuden rakennemuutos (2004, alkuteos 1962) sai huomiota 1990-luvulla, samaan aikaan, jolloin tapahtui Dryzekin (2000, 1) mukaan deliberatiivisen demokratian käänne. Habermasin mukaan deliberatiivisen demokratian lähtökohta on julkisuus, eli rajoittamaton keskustelutilanne. Habermas asettaa julkisen deliberaation toteutumiselle ehtoja, joiden mukaan kansalaisten osallistumisen mahdollisuuksia voidaan tarkastella. Ensinnäkin julkiseen deliberaatioon osallistuvien olisi pyrittävä keskustelussa rationaalisesti kyseenalaistamaan ja ylittämään omat alkuperäiset preferenssinsä esitettyjen argumenttien perusteella. Toiseksi, jotta keskustelu olisi deliberatiivista, olisi siihen osallistuttava kaikkien, joita asia koskee. Kolmanneksi osallistujien tulisi olla vapaita ja tasa-arvoisia keskenään ja heidän tulisi avoimesti, totuudenmukaisesti ja täysin vapaaehtoisesti osallistua keskusteluun. Neljänneksi deliberaation aihepiiriä ei tulisi rajata ja viidenneksi deliberaation tulisi voida johtaa minkälaiseen vain lopputulokseen, joka ei välttämättä vastaa ennakko-oletuksia. (Habermas 1996, 305-306; Maia 2012, 16.) Habermas ei ole ainoa, joka

on asettanut kriteereitä deliberatiivisen demokratian toteutumiselle. Elstubin (2006, 303) mukaan kaikilla tulisi olla yhtäläinen mahdollisuus ilmaista mielipiteensä ja ilmaistujen mielipiteiden tulisi vaikuttaa yhteiseen päätökseen. Deliberaation kriteereitä ovat kollektiivinen päätöksenteko, keskeisten toimijoiden osallistuminen päätöksentekoon, harkinta ja perusteluiden sekä argumenttien vaihto, jotka johtavat mielipiteen muuttumiseen ja muodostumiseen (Elstub 2006, 303).

Habermasin julkisuusteoriaa on kritisoitu paljon, mutta sitä voidaan teorian kriitikoidenkin (Fraser 2007, 11) mukaan käyttää silti arvioitaessa kansalaisten osallistumisen mahdollisuuksia. Habermasin julkisuuden käsitettä on kritisoitu etenkin, koska sen soveltaminen nykyisenkaltaisiin yhteiskuntiin ei ole mahdollista. Mouffen (2000) mukaan Habermasin esittämä ideaali vuorovaikutustilanne ei ole koskaan mahdollinen yksilöiden epätasa-arvoisista asemista johtuen. Teoria on saanut osakseen kritiikkiä myös eurooppalaisen kontekstinsa vuoksi, sitä ei ole mahdollista soveltaa kovin epätasa-arvoisiin yhteiskuntiin. (Fraser 2007). Nancy Fraserin (1992) mukaan yksi keskeisimmistä ongelmista on tasapäistävä näkemys yhteiskunnan keskustelusta. Habermasin mukaan julkisessa keskustelussa eroja eri sosiaalisissa ja taloudellisissa asemissa olevien henkilöiden välillä ei ole. Fraser (2007, 11) huomauttaa, että olisi puhuttava monikossa julkisuuksista, koska erojen poistaminen ihmisten välillä ei ole mahdollista. Fraserin (2007, 7) mukaan koko julkisuuden käsite on muotoiltava uudelleen, koska sillä tulisi voida tarkastella myös globaaleja julkisuuksia. Habermasin teorialla on silti mahdollista arvioida kansalaisten osallistumisen mahdollisuuksia, vaikkei se muutoin teoriana sovi nykyisten demokraattisten yhteiskuntien arviointiin.

2.2 Osallisuushankkeet nuorten aktivointivälineenä

Sisäministeriö käynnisti osallisuushankkeiden ketjun vuonna 1998 valtakunnallisella osallisuushankkeellaan (Kiilakoski 2012). Valtakunnallista osallisuushanketta seurasi Kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelman (Keränen 2008, 35) ja Opetushallituksen valtakunnallinen nuorten osallisuushanke vuosille 2003-2007, joka pyrki ehkäisemään nuorten syrjäytymistä ja edistämään osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia (opetushallitus). Osallisuushankkeen tavoite oli kunnianhimoinen: sillä pyrittiin turvaamaan jatko-opiskelupaikka tai ”jokin muu mielekäs vaihtoehto oman elämän rakentamiseen” (opetushallitus). Nuorten aktiivista kansalaisuutta edistäviä menetelmiä kehitetään kuntatasolla useissa eri hankkeissa eri puolilla Suomea.

Osallisuushankkeiden taustalla vaikuttaa useita tekijöitä. Velvoite osallisuushankkeille tulee lainsäädännöstä, esimerkiksi perustuslain 6 § 3 momentista, joka määrää, että lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. Kuntalain mukaan

kuntalaisilla ja kunnan palveluiden käyttäjillä tulee olla mahdollisuus vaikuttaa ja osallistua kunnan toimintaan. Lisäksi lasten ja nuorten osallisuudesta ja vaikuttamisesta säädetään nuorisolaissa (727/2006), lastensuojelulaissa (417/2007) ja YK:n lasten oikeuksien sopimuksessa. Osallistuminen kunnan ja valtion toimintaan on turvattu usealla eri lailla.

Osallisuushankkeita perustellaan nuorten yhteiskunnallisella passiivisuudella ja demokratiavajeella, joka konkretisoituu äänestysaktiivisuutta mittaaviin tilastoihin (Bäcklund & Kallio 2012, 47). Lisäksi taustalla vaikuttaa paljon yhteiskunnallista keskustelua herättänyt nuorten syrjäytyminen, joka nähdään osallisuuden ja aktiivisen kansalaisuuden vastakohtana. Syrjäytymiseen liitetään aktiivisen yhteiskunnallisen toiminnan estyminen. Syrjäytymiskeskustelu on viime vuosina ollut vilkasta Suomessa ja huomio on keskittynyt etenkin nuoriin syrjäytyneisiin, joiden elämästä on raportoitu mediassa. Ulkoapäin määriteltynä ongelman nähdään liittyvän toisaalta pohjastaan vuotavaan hyvinvointiyhteiskuntaan ja toisaalta työelämän nopeaan muutokseen. Kaikille ei riitä koulutus- ja työpaikkoja, eikä kaikilla ole resursseja selvitä kovasta kilpailusta. Syrjäytymisestä puhutaan kun huono-osaisuus kasaantuu tietyille henkilölle tai alueelle. Syrjäytynyt yksilö ei ole enää sosiaalista kontrollia harjoittavien instituutioiden, kuten koulun tai työelämän piirissä. (Kivivuori 2009, 3). Syrjäytyminen ei ole sosiaalinen tila, vaan syrjäytymistä tuotetaan yhteiskunnan diskursseissa ja mekanismeissa jatkuvasti. Syrjäytyneisiin kohdistuva aktivointipolitiikka valtaa alaa yhteiskuntapolitiikalta ja aktivointiyritykset vahvistuvat sitä mukaan mitä enemmän syrjäytyneistä puhutaan passiivisinä yksilöinä. (Helne 2002, ix-x.) Kasvava nuorten syrjäytymisongelma ja nuorten poliittisen kiinnostuksen vähäisyys ovat saaneet päättäjät reagoimaan ja kehittämään toimia, joiden tarkoituksena on osallistaa nuoria.

Lasten ja nuorten osallisuuden edistämiseen tähtäviä hankkeita on käynnistetty erityisesti viime vuosikymmeninä. Euroopan neuvoston lapsia koskevassa strategiassa vuosille 2012-2015³ osallisuus on yksi neljästä päätavoitteesta. Strategian mukaan lapset itse kokevat, ettei heidän osallistumismahdollisuuksiaan oteta vakavasti. Osallistumisen esteiksi lapset ovat kokeneet muun muassa ikärajat, informaation niukkuuden, viralliset järjestelyt, nopeat aikataulut ja aikuisten lapsia kohtaan osoittamat ennakkoluulot. (Pajulammi 2014, 11.) Myös kotimaisessa politiikassa lasten oikeudet ovat saaneet paljon huomiota. Ensimmäinen Opetus- ja kulttuuriministeriön Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma (LANUKE) julkaistiin vuonna 2007. Toisessa, vuosien 2012-2015 ohjelmassa, yksi kolmesta päätavoitteesta on lasten ja nuorten osallisuuden edistäminen (LANUKE 2012-2015). Lisäksi Suomen kansainvälisen ihmisoikeuspolitiikan tavoitteina ovat

³ Council of Europe Strategy for the Rights of the Child 2012-2015, (CM (2011) 171 final)

syrjinnän poistaminen ja avoimuuden ja osallisuuden lisääminen. Ihmisoikeuspolitiikan painopisteiksi ulkoasianministeriön ihmisoikeuspolitiikan yksikkö nimeää naisten, vammaisten, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen ja alkuperäiskansojen oikeudet sekä taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet, mutta ei erikseen lasten oikeuksia. (ulkoministeriö.) Kaksi viimeisintä hallitusohjelmaa, Jyrki Kataisen hallituksen vuoden 2011 ja Juha Sipilän hallituksen vuoden 2015 ohjelma, eivät käsittele lapsipolitiikkaa erillisenä kokonaisuutenaan. Lasten asemaa käsitellään suppeasti ohjelmien eri osioissa. Juha Sipilän hallitusohjelmassa lapsista puhutaan pääasiassa koulutuksen ja hyvinvoinnin yhteydessä, esimerkiksi toisen asteen koulutuksen uudistusta ja lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmaa esiteltäessä. (valtioneuvoston kanslia.)

Edellä toistuu usein sana osallisuus, jonka merkitys saattaa jäädä epäselväksi. Osallisuuden käsitteestä ei vallitse yksimielisyyttä eri tieteenalojen kesken, vaan määritelmiä on monia. Osallisuutta voidaan lähestyä monelta eri kannalta, lasten oikeuksien, sosiaalisen toiminnan tai sosiaalisten käytäntöjen kannalta (Pajulammi 2014, 6). Osallisuutta on yhteiskuntatieteissä tarkasteltu esimerkiksi lapsen toiminnallisuutena ja kokemuksellisuutena, kun taas oikeustieteellisessä tutkimuksessa osallisuudesta ja osallistumisesta keskitytään tarkastelemaan normatiivisuutta (Pajulammi 2014, 5). Vaikka osallisuuden ja osallistumisen suhteesta ei vallitse yksimielisyyttä, ovat ne selkeästi eri asioita.

Kansalaisuuden kontekstissa osallistumisen ja osallisuuden eroa voidaan havainnollistaa seuraavalla esimerkillä: osallistumista tutkittaessa ollaan kiinnostuneita siitä, kuinka paljon kansalaiset käyttävät tarjolla olevia osallistumismahdollisuuksia. Osallisuuden kokemuksia kartoitettaessa taas halutaan ymmärtää minkälaisina hallinnon suunnittelu- ja päätöksentekoprosessit kansalaisille näyttäytyvät ja minkälaisia mahdollisuuksia kansalaiset näkevät omalle toiminnalleen. Edustuksellisen demokratian toteutumisen kannalta on tärkeää miten osallistumismahdollisuuksia, kuten äänioikeutta, käytetään ja millaisina kansalaiset kokevat mahdollisuutensa osallistua itseään koskevaan julkiseen toimintaan olevan. (Bäcklund & Kurikka 2008, 11-12.) Osallistumismahdollisuuksien tarjoaminen ei yksistään riitä, jos usko niiden toimivuuteen on heikkoa (Bäcklund 2009, 61).

Bäcklundin ja Kallion (2012, 42) määritelmän mukaan osallisuus on kokemista ja kuuluvuuden tunnetta. Tunne osallisuudesta voi syntyä silloin kun pääsee vaikuttamaan oman elinympäristönsä tai yhteiskunnan asioihin (Kallio & Bäcklund 2012, 247). Osallisuus ei edellytä konkreettista toimintaa, eivätkä osallistuminen ja osallisuus välttämättä liity toisiinsa (Bäcklund & Kallio 2012, 42; kts. myös Stenvall 2013, 75). Kokemuksen osallisuudesta voi saada yhtä hyvin arjessaan kun tuntee tulleen kuulluksi tai kun tuntee vaikuttaneensa omaan elämäänsä ja päättäneensä omista asioistaan. Kokemus osallisuudesta ei vaadi aktiivista osallistumista. Yksilö voi kokea kuuluvuuden tunnetta esimerkiksi

käydessään töissä tai harrastaessaan. Osallisuutta ei olekaan mahdollista mitata esimerkiksi jonkin tapahtuman osallistujamäärällä (Stenvall 2013, 75-76.)

Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelmassa osallisuus määritellään laajaksi käsitteeksi, jolla tarkoitetaan eri asioita asiayhteydestä riippuen. Ohjelman mukaan tunne osallisuudesta syntyy osallistumalla ja vaikuttamalla. Tavoitteena on pyrkiä edistämään lasten ja nuorten mahdollisuuksia vaikuttaa omaan elämäänsä ja helpottaa heidän toimintaa yhteiskunnassa. Järjestö- ja harrastustoiminnan lisäksi ohjelmassa mainitaan nuorten omaehtoinen toiminta, jota päättäjien tulisi tukea. (LANUKE.) Kehittämisohjelman määritelmä osallisuudesta on laaja ja siinä yhdistetään osallisuus osallistumiseen, kuten usein julkishallinnon retoriikassa (Bäcklund & Kallio 2012, 49). Bäcklund ja Kurikka (2008, 12) kritisoivat julkishallinnon tapaa mitata osallisuutta osallistumisella ja konkreettisella toiminnalla, koska tunne osallisuudesta ja varsinainen osallistuminen eivät välttämättä esiinny yhdessä. On havaittu, että kuntalaisen kokema tunne vaikutusmahdollisuuksien vähäisyydestä voi passivoida entisestään ja osallistumisella voidaan herätellä tunnetta osallisuudesta, mutta näin ei silti ole aina (emt., 12). On huomattava, että oletus osallisuuden lisääntymisestä osallistumismahdollisuuksia järjestämällä ei riitä, koska kansalaisten osallistumismahdollisuuksien olemassaolo ei takaa osallistumista. Osallistumismahdollisuuksista tulisi tiedottaa ja niiden tulisi olla mielekkäitä, jotta osallistuminen olisi kansalaisen kannalta mahdollista ja relevanttia. (Emt., 11.)

Kolmas, helposti edellisiin sekoittuva käsite on edellä deliberatiivisen demokratian yhteydessä esiintynyt osallistaminen. Osallistaminen on julkishallinnon toimintaa, jonka tavoitteena on lisätä osallisuutta ja osallistumista. Osallistamisessa motivaatio toimintaan ei ole yksilöstä itsestään lähtöisin. (Kallio & Bäcklund 2012, 247.) Osallistamisella pyritään antamaan kansalaiskasvatusta ja luomaan osallistettaville osallisuuden kokemuksia. Hankkeita perustellaan ajatuksella, jonka mukaan osallisuus on laskenut ja sitä tulee lisätä. Tällöin keinot osallisuuden lisäämiseksi tulevat ylhäältäpäin. (Bäcklund & Kallio 2012, 47.) Keränen (2008, 54) näkee osallistamisen lisääntymisen osana kehitystä, jossa hallinnon käytännöt valtaavat alaa politiikalta. Depolitisoidut alueet on siirretty hallinnon alaan. Samalla hallinto on monimutkaistunut ja menettänyt läpinäkyvyyttään ja vastuullisuuttaan. Keräsen (2008, 54) mukaan myös kansalaisuuden käsitteellistäminen on siirtynyt hallinnon piiriin, jolloin kansalaisia osallistetaan mukaan hallintaan.

Hetemäen (2011, 71) mukaan Suomi ei ole lasten osallisuusosoikeuksien edelläkävijämaa, koska ennen vuoden 1989 YK:n lapsen oikeuksien sopimusta eivät lapsen osallisuusosoikeudet olleet erityisemmin esillä kansallisessa lainsäädännössä. Sopimuksen solmimisen jälkeenkin sen tehokasta toteutumista on hankaloittanut sopimuksen tuntemattomuus huoltajien ja lasten kanssa työskentelevien parissa (Hakalehto-Wainio 2013, 161). Hakalehto-Wainion mukaan sopimuksen toteutumisen haasteena on

heikon tunnettavuuden lisäksi lapsen edun ensisijaisuuden soveltaminen, jonka merkitystä ei ole lapsen oikeuksien komitean mukaan ymmärretty Suomessa. Lapsen edun ensisijaisuuden toteutumiseksi kaikkien lapsiin vaikuttavien päätösten osalta olisi tehtävä lapsivaikutusarviointia. Muita komitean kritisoimia sopimuksen toteutumiseen liittyviä asioita Suomessa ovat lapsen kuuleminen ja heidän näkemyksensä huomioonottaminen, vähemmistöjen oikeuksien toteutuminen sekä tehokkaiden neuvontapalveluiden ja oikeusturvakeinojen puute. (Hakalehto-Wainio 2013, 161-162.)

Lapsen oikeuksien komitean lisäksi Euroopan neuvoston politiikkatutkinta on selvittänyt miten hyvin lapsia ja nuoria kuullaan Euroopan eri maissa. Arvioinnin⁴ perusteella artiklan 12 takaamat oikeudet toteutuvat melko hyvin Suomen lainsäädännössä. Vastuu osallisuusjärjestelmä on julkisella vallalla, mikä on raportin (2011, 7-8) mukaan Suomen vahvuus. Raportin mukaan Suomessa olisi tarvetta uusille menetelmille, joilla lapsen ja nuoren osallisuutta yhteiskunnan kaikilla osa-alueilla voitaisiin edistää. Arviointiryhmän mukaan suomen osallistumis- ja kuulemisjärjestelmässä on muun muassa seuraavia puutteita: Suomessa ei ole lakeja tai säännöksiä, jotka turvaisivat lasten ja nuorten asianmukaisen tiedonsaannin osallistumiseen ja vaikuttamiseen liittyvissä asioissa ja lasten ja nuorten osallistumista säätelevän lainsäädännön toimeenpanoa tulisi arvioida systemaattisemmin. Lisäksi osallistumismenetelmät ovat valikoivia, eli ne eivät ole avoimia kaikille lapsille. Erityisryhmiin kuuluvat lapset ja nuoret tarvitsevat lisää tietoa osallistumismahdollisuuksistaan. Myös alle 12-vuotiaiden osallistumista olisi tuettava kuntatasolla. (Euroopan neuvosto 2011, 8-9; Pajulammi 2014, 11-13.)

Valtioneuvosto hyväksyi joulukuussa 2011 Suomen toisen lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelman (LANUKE). Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelmassa vuosille 2012-2015 esitetään suuntaviivoja alueelliselle ja paikalliselle toiminnalle ja työlle. LANUKEn mukaan suurin osa lapsista ja nuorista voi hyvin, mutta huolenaiheena on erityisesti syvenevä kuilu hyvä- ja huono-osaisten välillä. Erityisesti huomiota tulisi kiinnittää toisen asteen opiskelijoiden välisiin eroihin, koska terveyserot lukioden ja ammattikoulujen välillä ovat kasvaneet. Muuttoliikenteen myötä nuorten osuus eri paikkakunnilla on polarisoitunut ja erityisesti itäisessä ja pohjoisessa Suomessa nuorten osuus väestöstä on laskenut selvästi. LANUKEn mukaan on toteutettu mittava määrä erilaisia hankkeita, joilla osallisuutta, yhdenvertaisuutta ja arjen hallintaa on tuettu, mutta vielä olisi paljon tehtävää. Useat eri indikaattorit osoittavat nuorten eri puolella Suomea olevan eriarvoisessa asemassa keskenään (LANUKE, 20). Tulevaisuuden kehittämistarpeiksi nähdään

⁴ Euroopan neuvoston politiikkatutkinnan raportti: Child and youth participation in Finland – a Council of Europe policy review 2011

uusien sähköisten palvelujärjestelmien kehittäminen nuorille. Sähköisistä palvelujärjestelmistä saattaisi olla hyötyä myös alueellisten erojen kaventamisessa. (LANUKE 2012, 5.)

Lasten ja nuorten osallisuusosoikeuksien toteutuminen on kytköksissä kansalaisuuteen. Hetemäen (2011, 71) mukaan aikuisten osallistumismallit annetaan lapsille valmiina, vaikka ne eivät edistä lasten ja nuorten osallistumista. Julkishallinnon puheessa kansalaisuutta ilmennetään usein osallistumalla ja vaikuttamalla, jolloin kansalaisuus näyttäytyy virallisena osallistumisena johonkin toimintaan, ylhäältä alaspäin tulevana toimintana. Lapset ja nuoret osallistuvat jatkuvasti erilaisiin asioihin, mutta ne määrittävät kansalaisen osallistumisen ulkopuolelle, koska kansalaisuutta tarkastellaan aikuisten määrittämien rajojen sisällä. Osallistuminen ja vaikuttaminen ovat kuitenkin paljon muutakin kuin virallista osallistumista osallistumisen itsensä vuoksi.

2.2 Kansalaisuus

Klassisessa sosiologiassa kansalaisuuden tutkimus on jäänyt melko vähäiseksi, mutta kuten Turner (1993, 4) huomauttaa, kansalaisuus on ollut läsnä tarkasteltaessa yhteiskunnallisia muutoksia (ks. myös Ronkainen 2008, 40). Kansalaisuus nousi keskeiseksi tutkimuskohteeksi 1990-luvulla. (Delanty 2000; Isin & Wood 1999; Isin 2000; Kuusela 2006, 26). Kiinnostuksen lisääntyminen kansalaisuuden tutkimusta kohtaan johtuu etenkin globalisaatiosta ja valtioiden rajat ylittävistä liikenteistä. Kansalaisen oikeudet ja velvollisuudet ovat globalisaation myötä joutuneet arvioitaviksi uudelleen. Lisäksi koko kansalaisuuden ideasta on käyty määrittelykamppailua. Kansalaisuutena ei enää voida pitää pelkästään valtion poliittista jäsenyyttä, jonka yksilö saa synnyinmaaan tai muun vastaavan laissa määritellyn tekijän perusteella. Erilaiset vähemmistöt ovat alkaneet vaatia poliittista ja sosiaalista tunnustusta sekä taloudellista uudelleenjakoa. (Isin & Turner 2002, 2.)

Perinteinen ymmärrys kansalaisuudesta valtion poliittisena jäsenyytenä on asetettu kyseenalaiseksi. Nykyajasta puhuttaessa käytetään sellaisia käsitteitä kuin globaali tai myöhäismoderni, joilla viitataan muuttuvaan talouteen, kulttuuriin ja yhteiskuntaan (Isin & Wood 1999, 6). Kansallisvaltioiden mahdollisuudet kontrolloida oman alueensa kansalaisia vähenevät maailman globalisoituessa kun ihmiset, ideat ja tuotteet liikkuvat jatkuvasti ja ylittävät valtioiden rajoja ja valtaa siirtyy ylikansallisille instituutioille ja yrityksille. Vanhat käsitykset kansalaisuudesta murenevät ja uudelle, nykyajan tarpeisiin paremmin sopivalle käsitykselle on tarvetta. Nykyinen kansalaisuustutkimus on kiinnostunut entistä oikeudellista ja poliittista näkökulmaa laajemmasta katsantokannasta (Kuusela 2006, 27).

Kansalaisuus yhdistetään silti edelleen etenkin kansalaisten oikeuksiin ja velvollisuuksiin. Keskeisimpänä oikeutena pidetään usein äänestysoikeutta. Kansalaisuuteen liitetyt oikeudet ovat

suurimmaksi osaksi modernin aikana syntyneitä, eivätkä siis kovin vanhoja. Universaaleilta vaikuttava kansalaisuuden idea, jossa kansalaiselle kuuluu erilaisia vapausoikeuksia kuten sananvapaus, poliittisia oikeuksia kuten äänestys-oikeus ja sosiaalisia oikeuksia kuten esimerkiksi terveydenhuolto, eivät ole itsestäänselvyksiä. Oikeuksien ja velvollisuuksien laajuus vaihtelee valtioittain. Pitkälle antiikin aikaan ulottuvasta historiastaan huolimatta kansalaisuus, sellaisena kuin se nykyisin ymmärretään, ei ole vanha ilmiö. Vielä viime vuosisadan alkupuolella monet ryhmät oli rajattu kansalaisuuden ulkopuolelle. (Isin & Turner 2002, 3.)

Käsitys kansalaisuudesta tai kansalaisesta ei ole muuttumaton, vaikka kansalaisen määritelmä esitetään usein annettuna ja valmiina (Harinen 2000, 10-11). Myös ihannekansalaisen määritelmä muuttuu ja elää ajassa. Harinen (2000, 42-43) tuo esille, että esimerkiksi 1940-1950-luvun Suomessa kansalaisen tärkeimpänä piirteenä pidettiin tinkimätöntä työskentelyä yhteisen hyvän eteen, myös oman edun kustannuksella. Nykyisin puhutaan aktiivisesta kansalaisuudesta. Newman ja Tonkens (2011, 12-15) tarkastelevat aktiivista kansalaisuutta kolmen eri ulottuvuuden avulla, joita ovat valinta, vastuu ja osallistuminen. Valinta korostaa kuluttajakansalaisen roolia, vastuu taas liittyy vastuullistamiseen, jossa kansalaisen toivotaan ottavan yhä enemmän vastuuta omasta ja muiden hyvinvoinnista. Osallistumisella viitataan päätöksentekoon osallistumiseen, pelkän passiivisen palvelujen vastaanottamisen sijasta. (Emt. 12-15.) Yhteiskunnassa käydään jatkuvaa määrittelykamppailua kansalaisuuden ihanteista. Vallitsevan kansalaisuuskäsityksen laaja hyväksyntä ei takaa, että käsitys säilyisi tulevaisuudessa muuttumattomana.

Kansalaisuuden historialliset perinteet kuvaavat erilaisia tapoja ymmärtää kansalaisuutta. Perinteitä on luokiteltu eri tavoin, klassinen luokittelu on liberalistiseen, republikaaniseen, hyvinvointivaltiolliseen ja kommunitaristiseen perinteeseen. Kansalaisuuden mieltäminen oikeuksina on seurausta liberalistisesta ajatussunnasta, joka perustuu päätöksiä tekevään yksilöön. Suuntaus korostaa yksilön vapautta. Republikaaninen kansalauskäsitys korostaa sen sijaan kansalaisen osallistumista. Hyvinvointivaltiollinen kansalaisuus perustuu laajoille sosiaalisille oikeuksille, jolloin kansalaisen rooli asiakkaana korostuu. Kommunitarismi kiinnittää huomiota yhteisön rooliin, sen mukaan yhteiskunta voidaan palauttaa yhteisöihin ja kansalaisyhteiskuntaan. (Kuusela & Saastamoinen 2006, 19-24.) Kansalaisuudella voidaan viitata yksilön oikeuksiin ja velvollisuuksiin tai yhteisön jäsenyyteen.

Perinteinen Giddensin (1985, 120) esittämä kansallisvaltion ”säiliömalli”-ajattelu on lyönyt itsensä vahvasti läpi, koska kansalaisuus ymmärretään usein arjessa suppeana käsitteenä, jolla viitataan pääasiassa jonkin valtion kansalaisuuteen. Kansalaisuus nähdään jonkin tietyn valtion poliittisena jäsenyytenä, eli formaalina kansalaisuutena. Formaali kansalaisuus ei välttämättä konkretisoidu

kansalaisen oikeuksina ja velvollisuuksina, esimerkiksi vähemmistöt saatetaan formaalista kansalaisuudesta huolimatta rajata muodollisen kansalaisuuden ulkopuolelle. Ronkainen (2008, 45) huomauttaa, että kansalaisena voi toimia vaikkei olisi kansalainen, mutta kansalaisuuden ulkopuolelle voi joutua, vaikka olisi kansalainen.

Hallintamuodosta riippumatta idea kansalaisuudesta elää melkein jokaisessa kansallisvaltiossa ympäri maailmaa (Isin & Wood 1999, 5). Suomessa kansalaisuuslaissa (359/2003) määritellään ehdot, jotka täyttäessään yksilö on Suomen kansalainen. Vuoden 2003 uudistetussa kansalaisuuslaissa hyväksyttiin monikansalaisuus (kaksoiskansalaisuus), vaikka laissa ei ole erillistä mainintaa kaksoiskansalaisuuden hyväksymisestä. Näin ollen henkilöllä voi olla Suomen kansalaisuus sekä jonkin toisen maan kansalaisuus, mikäli toinen valtio hyväksyy kaksoiskansalaisuuden. Kansalaisuuden merkityksen voidaan väittää vähentyneen viime vuosikymmeninä ainakin osassa kansallisvaltioita. Suomessa kunnallisvaaleissa voi äänestää jos kotikunta on ollut Suomessa kahden vuoden ajan 51. päivänä ennen vaalipäivää. Kansalaisuus ei välttämättä rajoita oikeutta sosiaaliturvaan, koska asumisperusteisen sosiaaliturvan saaminen perustuu asuinmaahan.

Kansalaisuudesta puhuttaessa nostetaan yleensä esiin brittiläisen sosiologin, T.H. Marshallin (1950) klassinen erottelu yksilöllisiin oikeuksiin, poliittisiin oikeuksiin ja sosiaalisiin oikeuksiin. Yksilöllisillä oikeuksilla Marshall viittaa lakiin perustuvaan yksilölliseen vapauteen. Poliittiset oikeudet hän ymmärtää tasavertaisena oikeutena osallistua poliittiseen vallankäyttöön ja päätöksentekoon. Sosiaaliset oikeudet Marshall yhdistää oikeuksiin, jotka eivät perustu tarpeelle vaan kansalaisuudelle. Sosiaalisia oikeuksia ovat esimerkiksi yksilön oikeus yhteisten resurssienjakoon ja turvallisuuteen. (Marshall 1950.) Marshallin jakoa pidetään klassisena kansalaisoikeuksien jakona, mutta sitä on myös kritisoitu sen kapea-alaisuudesta. Rinnalle on tarjottu muun muassa ympäristökansalaisuutta, kuluttajakansalaisuutta ja monikulttuurisuuskansalaisuutta. Marshall olettaa kansalaisoikeuksien kumuloituvan, hänen mukaansa kerran saavutetut oikeudet eivät enää voi heikentyä. (Ronkainen 2008, 38.) Marshallin kansalaisuus sulkee suuren joukon ihmisiä pois. Hän muun muassa nimittää lapsia tuleviksi kansalaisiksi, eikä tunnusta heitä nykypäivän aktiivisina kansalaisina. (Marshall 1950, 25.)

Kansalaisuustutkimuksessa on globalisaation myötä syntynyt poliittinen ja sosiaalinen tilanne, jossa kansalaisuuden uudelleen määrittelylle on tarvetta. Kuuselan (2006, 42) mukaan uudet ryhmät ovat päässeet hakemaan tunnustusta ja oikeutta. Kansallisvaltioiden suvaitsevaisuus erilaisuutta kohtaan on kasvanut, mutta eri ryhmien väliset jännitteet eivät ole kadonneet. Kansalaisuuden muutos näkyy uudenlaisina kansalaisuuksina, esimerkiksi kvasikansalaisuutena ja reunakansalaisuutena.

Kvasikansalaisuus tarkoittaa tilannetta, jossa yksilöllä on osittaiset kansalaisoikeudet, jotka perustuvat oleskeluun jonkin valtion rajojen sisällä, mutta täydet kansalaisoikeudet puuttuvat. Reunakansalaisuudella tarkoitetaan Kuuselan (2006, 43) mukaan tilannetta, jossa yksilö on menettänyt joitakin hänellä olleita oikeuksia. Näin tapahtui esimerkiksi Ranskassa ja Yhdysvalloissa vuonna 1996, jolloin lakimuutosten seurauksena laillisten Ranskassa aiemmin lailliset oleskelijat menettivät asemansa ja Yhdysvalloissa laittomat oleskelijat menettivät oikeutensa joihinkin sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin. (Kuusela 2006, 41-42.) Muun muassa Delanty (2000) on pyrkinyt vastaamaan kysymykseen mitä kansalaisuus tarkoittaa globaalissa maailmassa. Maailmankansalaisuus osana globaalia kansalaisyhteiskuntaa edellyttää Delantyn (2000, 145) mukaan globaalia diskursiivista tilaa, jossa käydään julkista, avointa keskustelua. Keräsen (2008, 54) mukaan kansalaisuus on kiinni kansallisvaltiojuurissaan kunnes globaali demokratia toteutuu.

Kansalaisuus ei Isinin mukaan ole jäsenyyttä, vaan se on suhde, joka määrittelee käyttäjän toimijaposition, jotka yhdessä muodostavat kansalaisuuden. Kansalainen on enemmän kuin sisäpuolinen, koska hänellä on sisäpuolisen toimintamalleja. (Isin 2009, 371-372.) Engin F. Isin näkee kansalaisuuden perinteisiä käsityksiä laajempaan, jolloin kansalaisuus on avointa uusille ryhmille. Isin (2012, 109-111) jakaa kansalaisuuden kolmeen kategoriaan, joita ovat asema, käytännöt ja teot (status, practices/habitus, acts). Teoria kolmesta kansalaisuuden ulottuvuudesta ei ole kovin tunnettu suomalaisessa kansalaisuuskeskustelussa. Suomenkielisessä keskustelussa Isiniä lainattaessa viitataan usein hänen vanhempaan tuotantoonsa vuosituhaten vaihteesta (esim. Isin & Wood 1999), jolloin Isin kirjoitti kansalaisuudesta asemana ja käytäntöinä, mutta ei vielä huomionut tekoja. Kansalaisuutta on perinteisesti teoretisoitu jakamalla se kahteen, aseman tuomaan kansalaisuuteen ja käytäntöjen, eli kansalaisuutta ilmentävien toimien avulla määrittyvään kansalaisuuteen. Vastaavan jaottelun tekee myös Ronkainen (2008). Isinin (2012, 110-111) mukaan tällöin jää tärkeä kansalaisuuden muoto huomaamatta. Suomessa kansalaisuuden kolmannen ulottuvuuden on huomionut muun muassa Elina Juntunen (2014) artikkelissaan Diakonian tutkimus (1/2014) lehteen, jossa hän käsittelee Isinin kolmijakoa.

Asemalla Isin tarkoittaa lakeja, jotka määräävät kuka voi olla kansalainen ja kuka ei. Tällainen kansalaisuus on esimerkiksi maahanmuuttoviraston määrittelemää kansalaisuutta, jossa kansalaisuuteen liittyy ennaltamäärättyjä ehtoja. (Isin 2012, 109-110.) Suomessa kansalaisen aseman voi saada esimerkiksi synnyinmaan, vanhempien kansalaisuuden, avioliiton tai hakemuksen perusteella. Aseman mukaisesta kansalaisuudesta seuraa oikeuksia ja velvollisuuksia. Oikeuksien ja velvollisuuksien vuoksi kansalaisuus asemana on yleensä esillä puhuttaessa kansalaisuudesta ja kansalaisuus nähdään juuri Isinin kuvaamana arkisena aseman määrittämänä kansalaisuutena.

Kansalaisuus asemana on vahvasti sidoksissa kansallisvaltioajatteluun, jossa valta määrittää kansalaisuuden rajat kuuluu suvereenille kansallisvaltiolle. Aseman mukainen kansalaisuus sulkee kuitenkin ulkopuolelleen suuren joukon ihmisiä ja erilaisia kansalaisuuden ulottuvuuksia.

Aseman takaamat oikeudet ja velvollisuudet ovat kansalaisuutta ilmentäviä käytäntöjä. Kansalaisuus käytänteinä keskittyy siihen, miksi olemassa olevia velvollisuuksia hyödynnetään tai miksi ne jätetään käyttämättä (Isin 2012, 110). Esimerkiksi tutkimus äänestysaktiivisuudesta kuuluu käytäntöjen alaan. Kansalaisuus käytänteinä on julkishallinnon määrittämää toimintaa, jossa kansalaiselle asetetaan tietyt toiminnan rajat. Mahdollisuudet toimintaan on annettu ylhäältäpäin, jolloin kansalaisen rooliksi jää toimia ns. kaavan osoittamalla tavalla. Kansalaisoikeuksista tunnetuin lienee äänestysoikeus ja kansalaisen velvollisuuksiin kuuluu esimerkiksi verojen maksaminen. Kansalaisen oikeudet ja velvollisuudet ovat Isinin (2008, 2) mukaan yksipuolisia ja passiivisia. Tarkasteltaessa kansalaisuutta käytänteinä kiinnitetään huomiota siihen, miten kansalaisuutta ilmennetään ja harjoitetaan, ja mitä ovat ne käytännöt, joiden seurauksena yksilö saa kansalaisen aseman (Isin 2012, 110).

Tarkasteltaessa tekoina määrittyvää kansalaisuutta ollaan kiinnostuneita siitä, kuinka ihmisistä tulee poliittisia subjekteja heidän toimiensa myötä. Huomio kiinnittyy erityisesti ihmisten tekoihin, ei niinkään ihmisiin. Ajatuksen mukaan ihmisten teot tekevät heistä keitä he ovat. Ihmiset luovat itseään tekemillään asioilla. (Isin 2012, 110-111.) Juntunen (2014, 10) määrittelee Isiniä seuraten kansalaisuuden teot poliittisiksi, eettisiksi, kulttuurisiksi, seksuaalisiksi ja sosiaalisiksi teoiksi, joiden seurauksena ihminen alkaa vaikuttaa itse omaan kansalaisuuteensa. Kansalaisuuden teot tulisi Isinin (2008, 10) mukaan ymmärtää kansalaisuuden käytännöistä eroavana, koska kansalaisuuden käytännöt ovat institutionaalisesti syntyneitä prosesseja. Kansalaisuuden teot sen sijaan ovat aktiivisia tapahtumia. Kansalaistoiminta eroaa käytännöistä, koska kiinnostusta herättää se, miten asiat, joita ihmiset tekevät eroavat normeista, odotuksista, rutiineista ja rituaaleista, eli käytänteistä. Toiminnan tavoitteena on saada aikaan muutos, ei uusintaa vanhoja rakenteita. (Isin 2008, 10-11.) Keskiössä on yksilöiden suhde kansalaisuuteen asemana ja se, kuinka he neuvottelevat formaalista kansalaisuudesta (Juntunen 2014, 10-11). Kansalaisuus asemana ja käytänteinä keskittyy jo olemassa olevaan järjestykseen. Sen sijaan tarkasteltaessa tekoja kansalaisuuden määrittäjänä ollaan kiinnostuneita käytänteiden murtamisesta. Huomio kohdistuu erityisesti niihin, joilla ei ole kansalaisen asemaa ja siihen, kuinka he voivat toimia kansalaisina ja vaatia oikeuksia, joita heillä ei ole. (Isin 2012, 109-111.) Aina voi toimia poliittisesti, mahdollisuus poliittiseen toimintaan on kaikilla ennen muiden oikeuksien saavuttamista. Näin ajatellen poliittista elämää on olemassa

riippumatta ihmisoikeuksien toteutumisesta. Ilman poliittista kamppailua ei ole mahdollista saavuttaa muita oikeuksia. (emt. 2012, 109.)

Teot kansalaisuuden määrittäjinä eivät ole valmiiksi annettuja, vaan yksilön on itse rikottava kaava ja totutut käytännöt. Teot sisältävät monia päällekkäisiä ja toisistaan riippuvaisia osia. Kansalaistoiminta luo uusia mahdollisuuksia, vaatii oikeuksia ja asettaa velvoitteita emotionaalisesti ladatuin äänin. Kansalaisuuden teot muuttavat vakiintuneita käytäntöjä ja järjestystä. (Isin 2008, 2.) Teot ovat poliittisesti toimivia silloin, kun ne sisältävät oikeuksia vaativien tahojen julkisia kannanottoja (emt., 10). Kansalaistoiminta ei välttämättä ole laillista toimintaa, vaan se kyseenalaistaa lain ja saa joskus jopa aikaan muutoksia lakiin. Isinin kansalaisuuden tekojen teoriaa on sovellettu etenkin arvioitaessa ei-kansalaisten pyrkimyksiä saavuttaa oikeuksia. Barbero (2012) kiinnittää huomiota tapahtumiin Espanjassa vuonna 2001, joiden seurauksena niin kutsutuista laittomista ihmisistä tuli laillisia. ”Laittomat” taistelivat oikeuksiensa puolesta ja onnistuivat lopulta saamaan itselleen laillisen aseman ja pääsivät osallistumaan myös itseään koskevan lainvalmistelun prosessiin (Barbero 2012, 544).

Isinin teorian valossa voidaan tarkastella kansalaisuuden ulottuvuuksien ilmentymistä, mutta teoriaa voi myös kritisoida sen epätarkkuudesta. Kansalaisuuden harmaalle alueelle jää kansalaisten esittämä vastarinta. Erilaiset vastarinnanmuodot, kuten mielenosoitus ja talonvaltaus voidaan ajatella ilmentävän kansalaisuuden käytäntöjä, koska julkishallinto joutuu huomioimaan ja varautumaan niihin. Mielenosoitukset ovat yleensä organisoituja ja viranomaiset saavat niistä ilmoituksen ennen niiden alkua. Mielenosoitus voi myös olla yhden aktiivisesti toimivan ihmisen keino pyrkiä johonkin poliittiseen päämäärään. Kansalaisuuden eri ulottuvuudet voi ajatella seuraavasti: asema kansalaisuuden ilmentäjänä korostaa henkilöä. Yhteiskunnallisen osallistumisen korostaminen julkishallinnon ja yhteiskunnan rakenteiden kannalta määrittävänä toimintana puolestaan viittaa kansalaisuuden käytäntöihin. Kansalaisuuden teot ilmenevät asenteina ja aktiivisuutena, jotka eivät kanavoidu käytäntöinä, jolloin ne luetaan tekoihin.

2.3 Aikaisempi tutkimus lasten ja nuorten kansalaisuudesta

Lasten ja nuorten poliittista kansalaisuutta käsittelevän aikaisemman tutkimuksen voi jakaa karkeasti kahteen lähestymistapaan. Ensimmäinen näkökulma argumentoi lasten ja nuorten oikeuksien laajentamisen puolesta, mikä tarkoittaa käytännössä äänestysoikeuden ulottamista lapsille ja nuorille. Suomessa äänestysikärajan laskemisen puolesta puhuvat esimerkiksi Söderlund (2014, 115) ja Suomen Nuorisoyhteistyö Allianssi ry. Allianssi on listannut kotisivuilleen 16 syytä, joiden perusteella äänestysikärajaa tulisi laskea 16 ikävuoteen. Yleisen argumentin mukaan ikärajan

madaltaminen tehostaisi osallisuusoikeuksien toteutumista. Toiseksi lasten ja nuorten kansalaisuutta voidaan lähestyä demokratian ja lapsilähtöisen ajattelutavan kannalta. Nykyistä ikärajaa puolustetaan lapsen kyvyttömyydellä tehdä päätöksiä, lasten suojelulla, sekä laajemmalla näkemyksellä osallisuudesta. Näkemyksen mukaan äänestäminen ei ole ainoa mahdollinen kansalaisen vaikutuskanava, vaan yhtäläillä on muita, yhtä tehokkaita keinoja vaikuttaa ja toimia kansalaisena (Lepola & Kokko 2015). Tämän näkemyksen mukaan osallistuminen erilaisin toimiin vain osallistumisen itsensä vuoksi saattaa johtaa huonoihin lopputuloksiin (Bäcklund & Kallio 2012, 45). Lisäksi poliittisen osallistumisen määrittely nähdään ongelmallisena, koska poliittisen käsitteen määrittelevät yksinomaan aikuiset (Kallio & Häkli 2011, 99-100). Yksimielisyyttä näiden kahden näkökulman välillä ei ole saavutettu ja keskustelu lasten ja nuorten osallisuuden vahvistamisen keinoista jatkuu edelleen.

Tutkimukset osallisuudesta on usein toteutettu kyselylomakkeella. Kyselytutkimuksen oletuksena on, että osallisuutta voidaan mitata, sitä on joko paljon tai vähän. Harrisin, Wynin ja Younesin (2010) kyselylomaketutkimuksessa australialaisille 15-18-vuotiaille nuorille haastateltiin lisäksi osaa kyselyihin vastanneista nuorista. Tutkimus osoitti, vastoin mediassa velloneita uutisia nuorten passiivisuudesta, että nuoret ovat kiinnostuneita sosiaalisista ja poliittisista kysymyksistä, mutta kokevat ongelmaksi ettei heitä kuulla. Nuoret ottavat osaa yhteiskuntaan toimiessaan arjessaan, mutta eivät koe toimivansa poliittisesti. Samanlaisia tuloksia saivat Lepola ja Kokko (2015), jotka tutkivat Allianssi ry:n teettämää, nuorille suunnattua kyselylomaketta ja haastattelivat lisäksi lomakkeen täyttäneitä nuoria. Kyselylomakkeen tavoitteena oli kartoittaa nuorten asenteita ja heidän kokemuksia poliittisesta osallistumisesta (Nuorisotutkimusseura ry.) Tutkimuksen tuloksena Lepola ja Kokko (2015) esittävät, että nuoret perustivat poliittisen osallisuuden määrittelyn yhteiskunnassa vallalla olevaan näkemykseen, jossa poliittinen toimijuus määrittyy kapea-alaisena. Näin he tulevat määritelleeksi itse itsensä politiikan ulkopuolelle. Haastattelut kuitenkin osoittavat, että monet heistä toimivat hyvin aktiivisesti. (Lepola & Kokko 2015, 3.)

Lasten ja nuorten käsityksiä omasta kansalaisuudestaan on tutkinut muun muassa Wood (2012). Hänen tutkimuksensa on kiinnostunut siitä, miten nuoret ymmärtävät kansalaisuuden ja minkälaisia kansalaisosallistumista he harjoittavat. Tutkimuksen kohderyhmänä oli 14–18-vuotiaita lukiolaisia yhteiskuntaopintunnilta. Tutkimuksesta selviää, että nuoret muuttuivat itsevarmemmiksi kun keskustelu kääntyi nuorten omiin päivittäisiin toimiin. Woodin tutkimus tukee ajatusta, jonka mukaan henkilökohtainen kokemus, sosiaalisen kanssakäyminen ja arkipäivän toimien muuttuminen politiikaksi rohkaisi nuoria kertomaan poliittisia kantojaan ja ottamaan osaa kansalaistoimintaan. (Wood 2012.) Nuoret oman kansalaistoimintansa asiantuntijoina kertoivat tutkimuksessa ottavansa

osaa yhteiskuntaan esimerkiksi kierrättämällä, liikkumalla pyörällä, valmentamalla urheiluseurassa tai ystävystymällä toista kulttuuria edustavan henkilön kanssa. (Emt., 340-341.) Nuorilla oli monenlaisia käsityksiä kansalaistoiminnasta ja heidän määritelmänsä ja tavat ymmärtää kansalaistoiminta on hyvin kirjavaa (Wood 2012, 342.)

YK:n lapsen oikeuksien solmimisesta lähtien näkemys, jonka mukaan lasten tulisi voida vaikuttaa päätöksiin, jotka koskevat heitä, on voimistunut. Lapset nähdään yhä useammin sosiaalisina toimijoina. Lapset ja nuoret eivät ole enää vain sosialisiaation kohteita. (Percy-Smith & Nigel 2010, 1.) Erilaisia näkemyksiä siitä, kuinka lapsia tulisi ottaa mukaan päätöksentekoon, on useita. Percy-Smith ja Nigel (2010, 364-365) tarjoavat kuusi käytännönläheistä keinoa, joilla lasten ja nuorten osallisuutta voidaan tukea. Ehdotettuina keinoina on esimerkiksi ruohonjuuritason osallistumisen tukeminen (emt., 364-365). Tunnustettu tosiasia on, etteivät nykyisin käytössä olevat keinot, kuten nuorisovaltuustot, oppilaskunnat ja osallisuushankkeet ole riittäviä. Lisäksi keinot, joilla lapsia pyritään kuulemaan, ovat ongelmallisia. Usein kuullaan vain valittuja lapsia, joiden mielipide saatetaan yleistää esimerkiksi koko alueen lasten mielipiteeksi. (Stenvall 2013, 76.) Lapsille ja nuorille suunnatut kanavat ilmaista mielipiteensä eivät edistä tasa-arvoista kohtelua. Niiden lisäksi tarvittaisiin keinoja ylläpitää osallisuutta hankkeen päättymisen jälkeen ja vapaa-ajalla. Oman haasteensa osallisuuden jatkuvalla ylläpitämiselle luo se, ettei lapsuus ole universaalia, sen rakenteet vaihtelevat kulttuurista ja yhteiskunnasta toiseen, joten myös osallisuuden toteuttamisen tavoissa on eroja (Percy-Smith & Nigel 2010, 1). Puhuttaessa lapsista viitataan heihin yhtenäisenä ryhmänä, jolloin sivuutetaan useita tekijöitä, joilla on merkitystä kansalaisuuden kannalta. Lapset luokitellaan omaan kategoriaansa usein pelkästään iän perusteella. (Lister 2007b, 698.) Lasten kyvyt kehittyvät iän myötä, mutta kehitykseen vaikuttavat myös ympäristötekijät kuten sosiaalinen ja kulttuurinen ympäristö ja kokemukset sekä tilanteet, joissa kyvyt pääsevät esille (Landsdown 2005, 15).

Lapset ja nuoret eivät ole autonomisia poliittisia toimijoita, vaan ikään kuin lasten ja aikuisten maailman välissä (Wood 2012, 337-338). Lister (2007a, 54) sanoo lasten tulleen kansalaisuuden agendalle vasta hiljattain. Aiemmin lapset on nähty vain tulevina kansalaisina ja siten investointina tulevaisuuteen. Wood (2012, 339) lähestyy aihetta eri tavalla, hänelle lasten arkipäivän toiminnot ovat lasten poliittisen osallistumisen muoto. Arkinen toiminta on mahdollista nähdä poliittisena, vaikka lapset eivät itse mieltäisi toimintaansa poliittiseksi. Woodin lisäksi Kallio ja Häkli (2011) ovat korostaneet, että keskeistä on nähdä poliittinen toimijuus lasten kannalta. He eivät ole poliittisia toimijoita samalla tavalla kuin aikuiset, ja siksi lasten politiikan asiasisällöt eivät välttämättä näyttäydy aikuisille politiikkana. (Kallio & Häkli 2011, 100.)

Lasten kansalaisuus perustuu yhteiskunnan jäsenyyteen, joka pohjaa tunteelle kuulumisesta. Tunnetta kuulumisesta on kutsuttu suhteelliseksi kansalaisuuden määritelmäksi. Lister (2007b, 700) esittää, että suhteellinen kansalaisuus saattaa olla merkityksellistä lapsille, koska he kokevat kuuluvansa eritoten paikalliseen yhteisöön, kuten kouluun. Tutkimuksen mukaan nuorten kansalaisuuden kokemukseen liittyy iän lisäksi muun muassa sosiaaliluokka, kokemus kunnioittavasta kohtelusta ja oikeus mielipiteenilmaisuun (Lister 2007b, 700). Lasten toimintaa yhteiskunnan aktiivisina jäseninä pitää Listerin (2007b, 701) mielestä tukea, koska lasten kuului saada vaikuttaa myös oman elämänsä ulkopuolisiin asioihin. On kuitenkin muistettava, että osallistumis- ja vaikutusmahdollisuudet eivät toimi toivotulla tavalla, jollei toiminta ole merkityksellistä. Listerin mukaan ratkaisu lasten kansalaisuus ongelmaa olisi luopuminen kansalaisuuden ehdottomuudesta, jossa yksilö joko on kansalainen tai ei ole. Kansalaisuutta ei voida määritellä vain aikuisten lähtökohdista. (Lister 2007b, 716.)

Kansalaisuutta jäsenyytenä ovat tutkineet myös Päivi Harinen ja Veronika Honkasalo. Päivi Harisen (2000) haastattelututkimus nuorten kokemasta kansalaisuudesta selvittää Itä-Suomessa asuvien nuorten suomalaisten ja kaksoiskansalaisten näkemyksiä kansalaisuudesta. Tutkimukseen osallistuneille nuorille kansalaisuus on kansallisuutta ja suomalaisuutta. Harisen (2000, 61) mukaan kansalaisuus näyttäytyy nuorille kulttuurisena jäsenyytenä, jota ei voi vaihtaa kevein perustein. Myös Veronika Honkasalo on selvittänyt nuorten Suomessa asuvien maahanmuuttajien käsityksiä suomalaisuudesta ja tullut tulokseen, että nuorten mielissä kansalaisuus liittyy syntyperään (2003, 183).

Lasten ja nuorten kansalaisuuteen liittyy keskeisellä tavalla osallisuushankkeet. Hankkeita ovat kritisoineet muun muassa Tom Cockburn (2013) ja Gerison Lansdown (2010). Lansdownin (2010, 13-14) mukaan lasten osallisuusosoikeuksien toteuttaminen on mahdollista vain mikäli lapset nähdään aktiivisina toimijoina. Lansdownista lasten tulisi saada lisää valtaa vaikuttaa omaan elämäänsä. Hänen mukaansa projektit, joilla lapsia aktivoidaan osallistumaan eivät ole välttämättömiä, koska ne eivät ole pysyviä. Hankkeiden huonoina puolina on, että niihin pääsee osalliseksi vain pieni joukko koko yhteiskunnan lapsista. Hankkeet eivät opeta käyttämään oikeutta tulla kuulluksi tehokkaasti ja ne on yleensä kohdennettu vanhemmille lapsille, jolloin pienemmät lapset jäävät sivuun. (Lansdown 2010, 13-14.) Projektit on usein järjestetty keinotekoiseen tilanteeseen, eivätkä niiden tarjoamat vaikuttamismahdollisuudet ole näin todellisia (Cockburn 2013, 11). Lansdown kritisoi lasten ja nuorten aktivointiprojekteja myös siitä syystä, että ne ovat lähtöisin aikuisista, eivät lapsista ja nuorista itsestään. Lasten osallisuusosoikeuksien muuttaminen pysyvästi mahdollisiksi, käytännöntasolla toimiviksi ja tarkoituksenmukaisiksi vaatisi uusia lainsäädännöllisiä, poliittisia ja

käytännöllisiä toimia, jotka perustaisivat viranomaisille, hallinnolle tai muille taholle velvollisuuden olla vastuussa lasten osallisuus oikeuksien toteutumisesta. (Lansdown 2010, 14.) Lasten oikeuksien sopimus ei heikon valvonnan takia tähän yksin pysty. Lansdown ehdottaa keinoina muun muassa aikaisemmin mainittua äänestysikärajan laskemista ja koulutusta lapsen oikeuksista aikuisille. Keskustelu lasten kansalaisuudesta on Cockburnin (2013, 11) mukaan keskittynyt vertailemaan lapsia aikuisiin.

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tässä luvussa esittelen aluksi tutkimuskysymykset ja valitsemani aineiston. Aineiston esittelyn jälkeen kerron käyttämästäni metodista ja selostan kuinka tutkimus on toteutettu.

3.1 Tutkimuskysymykset

Tutkimuskysymysten on tässä tutkielmassa tarkoitus paljastaa mahdollinen ero kansalaisuuden käsityksessä aikuisten ja nuorten välillä. Kansalaisuus tulkitaan tässä kontekstissa kaikkena yhteiskunnallisena osallistumisena ja toimintana. Kyselylomakkeista selviää yhtäältä se, minkälaista kuvaa aikuiset tuottavat nuorille vastaajille kysymyksillään, sekä toisaalta se, antavatko nuoret samansuuntaisia vastauksia, vai protestoivatko he vastauksillaan aikuisten asettamaa kansalaisuuden standardia vastaan. Kyselylomakkeissa ja esseevastauksissa esiintyviä kansalaisten poliittisen osallistumisen muotoja on tärkeää selvittää, koska silloin saadaan selville minkälaista kansalaisuuskäsitystä ne tuottavat. Tuloksista voidaan selvittää minkälaisia mahdollisuuksia osallistua lomakkeet ja vastaukset esittävät. Tässä tutkielmassa tutkimuskysymykset ovat:

1. Millaisia kansalaisuuden ulottuvuuksia kyselyissä käsitellään?
2. Mitä esseevastaukset kertovat kysytyistä kansalaisuuden ulottuvuuksista?
3. Mitkä kansalaisuuden ulottuvuudet eivät ilmene kyselyissä ja esseevastauksissa tai ilmenevät niissä vain marginaalisesti?

3.2 Kyselylomakeaineisto

Erilaiset kansalaiskasvatuksen hankkeet perustuvat äänestys- ja asennekartoituksiin, muun muassa valitsemistani kyselyaineistoista saatuihin tuloksiin. Olen valinnut aineistoksi kolme kyselylomaketta. Aineiston valintaa edelsi perehtyminen vuodesta 2004 lähtien toteutettuihin nuorten osallisuutta käsitteleviin kyselyaineistoihin ja niistä kirjoitettuihin raportteihin. Jokaisessa valitsemassani lomakkeessa käsitellään samoja teemoja, eli lapsen ja nuoren poliittista toimijuutta, yhteiskunnallista osallistumista ja kansalaisuutta. Muut aihetta käsittelevät lomakkeet rajautuivat pois joko aihepiirin tai tutkimuksen ajankohdan perusteella. Valitsemani kyselylomakkeet on suunnattu alle 18-vuotiaille nuorille. Rajasin kyselyn ajankohdaksi vuodet 2009-2010, koska tältä ajanjaksolta löytyi kolme kyselyä, eikä uudempia saman aihepiirin kyselyitä ole ainakaan julkisesti saatavilla. Kaikki kolme kyselylomaketta löytyvät Yhteiskuntatieteellisestä tietoaarkistosta. Nuorten politiikka -kysely löytyy numerolla FSD2629, Unicef FSD2546, ICCS FSD2760 ja Nuorten politiikka esseevastaukset tunnuksella FSD2883. Aineisto on sekundaariaineistoa ja sitä on esseevastauksia lukuun ottamatta tutkittu aiemmin. Kyselylomakkeet olivat keskenään hyvin eripituisia. Jonkinlaisen

käsityksen eroista antaa kysymysten määrä kussakin lomakkeessa. Unicefin lomakkeella on yhteensä 17 kohtaa, joissa jokaisessa on vaihteleva määrä väitteitä tai kysymyksiä vastattavana. Nuorten politiikka koostuu 19 kohdasta, kun sen sijaan ICCS-lomakkeet koostuvat yhteensä 50 kysymyksestä. Kyselyihin vastanneisiin nuoriin viitattaessani puhun nuorista, opiskelijoista ja oppilaista. ”Nuori” on yleisnimitys kaikille vastaajille. ”Oppilaita” puolestaan ovat peruskouluikäiset nuoret, ja ”opiskelijoista” puhuessani tarkoitan lukiolaisia tai ammattikoululaisia.

3.2.1 Lasten ihmisoikeustietämys ja osallistuminen -lomake

Unicefin kyselylomake ”Lasten ihmisoikeustietämys ja osallistuminen” eroaa jonkin verran muusta analysoimastani kyselylomakeaineistosta, jossa painotus on selkeämmin äänestysaktiivisuudessa ja poliittisessa osallistumisessa. Tutkimus kartoittaa nimensä mukaisesti lasten ihmisoikeustietämystä ja osallistumista. Tavoitteena oli selvittää missä määrin lapsia kuullaan ja missä asioissa he haluavat tulla kuulluiksi. Kysely kartoitti yläkoululaisten osallisuutta arkipäivän päätöksenteossa, oppilaiden mielipiteitä mediasta, informaatiosta ja osallisuudesta ja vaikutuskanavien käyttöä. Tutkimuksen tavoite on kehittää lapsen ja nuoren osallisuutta omassa arjessaan. Kyselylomake on osa yhteispohjoismaista tutkimusta. Kyselyyn vastasi yhteensä 5775 oppilasta kaikista Pohjoismaista, Suomesta vastaajia oli 1044. Vastaajat ovat 12–16-vuotiaita oppilaita. Tutkimus toteutettiin internet- ja kirjekyselynä. Aineiston tuloksista on kirjoitettu kaksi raporttia. Toisessa raportissa vertaillaan kaikkien Pohjoismaiden tuloksia keskenään ja toisessa, suomenkielisessä raportissa, käsitellään suomalaisten oppilaiden tuloksia. Tässä tutkielmassa tarkastelen suomenkielistä kyselylomaketta.

Taustamuuttujina kyselyssä ja siitä kirjoitetussa raportissa ovat vastaajan ikä, sukupuoli ja vanhempien koulutustausta. Vastaajalta kysyttiin hänen omien sukujuurien lisäksi, vanhempien sukujuurista ja synnyinmaasta. Lisäksi kysyttiin käsitystä lasten oikeuksista, missä oli kuullut puhuttavan lasten oikeuksista ja keitä ne vastaajan mielestä koskevat. Vastaajat pääsivät ottamaan kantaan ihmisoikeusväittämiin ja omaan osallisuuteensa arkipäivän päätöksenteossa kotoa, koulussa ja vapaa-ajalla. Lisäksi Unicefin lomakkeessa vastaajan osallistumista mitattiin kysymällä oliko hän ollut mukana esimerkiksi nuorisovaltuuston, järjestön tai poliittisen puolueen toiminnassa ja pyydettiin arviota lasten ja nuorten vaikutuskeinojen tärkeydestä ja toimivuudesta. Lisäksi lomakkeella oli kaksi puoliavointa kysymystä, joihin oppilas sai listata kolme tärkeintä asiaa, joissa toivoo nuoria kuultavan ja jotka Suomessa tulisi tehdä ilmastonmuutoksen torjumiseksi tai luonnonsuojelun tueksi. Lomakkeen lopussa nuorta pyydettiin vielä arvioimaan omaa elämänlaatuaan ja ottamaan kantaa muuttuiko käsitys vaikuttamisesta kyselylomakkeeseen vastaamisen aikana.

Unicefin raportit löytyvät internetistä. Tiedonkeruusta vastasi Innolink Research Oy ja yläkoululaiset vastasivat kyselyihin koulupäivän aikana. Otantamenetelmänä käytettiin ositettua otantaa, jonka lisäksi kerättiin tiedot koulun koosta (pieni, keskisuuri, suuri), koulun oppilasmäärästä ja paikkakunnan asukasmäärästä. Koulut jaettiin alueen mukaisesti pohjoiseen, itään, etelään ja länteen, joista saatujen vastausten alueellisia eroja raportissa vertaillaan keskenään.

3.2.2 Nuorten politiikka -lomake ja Minun politiikkani -esseevastaukset

Nuorten politiikka 2009 -kysely liittyy Suomalaisten politiikkatietämys -hankkeeseen, joka on teetetty Turun yliopistossa. Kyselyssä selvitettiin vastaajaan poliittista aktiivisuutta ja kasvuympäristön poliittista ilmapiiriä. Kyselyyn vastasi yhteensä 1292 lukio- tai ammattikoululaista. Aineiston käsittelyvaiheessa aineistosta on rajattu pois yli 18-vuotiaat ja alle 16-vuotiaat nuoret, jolloin jäljelle jäi 1114 vastaajaa. Otos on kerätty niin, että alueelliset otososuudet vastaavat perusjoukon alueellista jakautumista. Kyselyyn osallistuneet oppilaitokset valittiin satunnaismenetelmällä ja vastaaminen tapahtui kirjekyselynä tai internetissä täytettävällä lomakkeella. Aineiston ulkopuolelle on jätetty Ahvenanmaa ja ruotsinkieliset oppilaitokset.

Kyselylomakkeen taustamuuttujia ovat muun muassa sukupuoli, syntymävuosi ja opiskelupaikkakunta. Kyselylomakkeella selvitettiin nuoren vanhempien koulutustaustaa, sanomalehden lukemista lapsuudenkodissa, samoin kuin internetin käyttömahdollisuutta ja kirjojen määrää lapsuudenkodissa. Vastaajaa pyydettiin arvioimaan kuinka usein hänen lapsuudenkodissaan oli tapana keskustella politiikasta tai yhteiskunnallisista asioista, ovatko vanhemmat kiinnostuneita politiikasta, äänestävätkö he vaaleissa ja aikooko vastaaja itse äänestää vaaleissa täysi-ikäiseksi tultuaan. Vastaajalta kysyttiin myös kavereiden poliittisuudesta ja historian tai yhteiskuntaopin opiskelusta. Lisäksi vastaajan tuli arvioida motivaatiotaan hankkia yhteiskunnallista tietoa ja tekijöitä jotka lisääisivät ja vähentäisivät kiinnostusta politiikkaan. Lisäksi selvitettiin vastaajan suhtautumista erilaisiin yhteiskunnallisiin vaikutuskeinoihin.

Lopuksi vastaajaa pyydettiin kirjoittamaan essee otsikolla ”Minun politiikkakäsitykseni: Mitä minulle tulee mieleen sanasta ”politiikka”. Vastauksen tueksi oli annettu kolme kysymystä, joiden varaan oppilas saattoi vastuksensa perustaa. Oppilasta kehoitettiin pohtimaan vastauksia seuraaviin kysymyksiin: ”Mikä on minun käsitykseni politiikasta”, ”Millaiseksi koet nuorena ihmisenä politiikan merkityksen omalle elämällesi?” ja ”Miksi politiikka kiinnostaa tai ei kiinnosta Sinua?”. Esseevastauksia ei ole käsitelty tutkimuksesta kirjoitetuissa raporteissa. Esseevastauksia oli yhteensä 1086, eli 84 % vastaajista oli kirjoittanut ainakin jonkinlaisen vastauksen. En rajannut esseevastauksista pois yli 18-vuotiaita tai alle 16-vuotiaita vastaajia.

Tutkimuksen tuloksista on kirjoitettu useampia artikkeleita, joista kaksi käsittelevät tiivistä Nuorten politiikka-kyselylomakkeen tuloksia. Molemmat julkaisut on kirjoittanut Kimmo Elo Turun yliopistosta. Kysely on mainittu useammassa julkaisussa, mutta vain näissä kahdessa syvennyttään sen tuloksiin. Ensimmäinen artikkeli ”Mistä nuoret äänestäjät tulevat? Havaintoja kodin poliittisuuden vaikutuksesta nuorten politiikkakiinnostukseen ja äänestämishalukkuuteen” (Elo 2011) käsittelee lukiolaisten ja ammattikoululaisten poliittisen kiinnostuksen ja äänestysaikeiden suhdetta. Artikkelissa tarkastellaan nuoren kotitaustan merkitystä äänestysaikeiden suhteeseen. Toinen artikkeli ”Kiinnostuksesta se kaikki lähtee... Havaintoja äänestysikää lähestyvien nuorten politiikkatietämyksestä” (Elo 2009) tarkastelee nuorten politiikkakiinnostuksen ja -tietämyksen välistä suhdetta vertaillen ammattikoululaisia ja lukiolaisia toisiinsa.

3.2.3 Nuorten yhteiskunnallinen osaaminen, osallistuminen ja asenteet 2009 -lomake

Nuorten yhteiskunnallinen osaaminen, osallistuminen ja asenteet 2009: oppilaat -lomake on osa laajaa International Civic and Citizenship Educational Study (ICCS) tutkimushanketta. Tutkimus selvitti nuorten yhteiskunnallisia tietoja ja taitoja ja heidän suhtautumistaan aktiiviseen kansalaisuuteen. Kyselyyn kuuluu kolme osaa, joista nuorille suunnattu osa on laajin, toiset kaksi on suunnattu kouluille ja opettajille. Kysely kohdennettiin 8. luokkalaisille, yli 13,5-vuotiaille koululaisille, tutkimuksen ulkopuolelle rajattiin ahvenanmaalaiset ja erityisluokat. Kyselyyn vastasi yhteensä 3321 oppilasta 176 yläkoulusta. Tutkimuksen vastausprosentti on 95. Oppilaille suunnattu kysely koostuu kahdesta eri osasta, joita ovat oppilaskysely ja Eurooppa-aiheinen kysely.

Taustamuuttujina kyselyssä oli sukupuoli, syntymävuosi, synnyinmaa, etninen ryhmä ja nuoren tuleva koulutus. Vanhempiin liittyviä kysymyksiä olivat vanhempien synnyinmaa, ammatti, koulutustausta ja kiinnostus yhteiskunnallisiin asioihin. Kotitaustaan liittyen kysyttiin myös kotikieltä, kirjojen määrää ja kodin vakituksia asukkaita. Nuoren vapaa-aikaan ja kouluun liittyviä asioita kartoitettiin kysymyksillä ajankäytöstä, yhteiskunnallisista asioista keskustelusta vanhempien ja ystävien kanssa, poliittisten aiheiden seuraamisesta ja osallistumisesta erilaisiin ryhmiin, järjestöihin ja vapaaehtoistoimintaan koulussa tai koulun ulkopuolella. Nuoret vastasivat väittämiin, jotka koskivat heidän suhdettaan kouluun, opettajaan ja osallistumiseen koulussa. Vastaajat pääsivät lisäksi arvioimaan otetaanko heidän mielipiteensä huomioon koulun oppilaita koskeissa kysymyksissä ja pohtimaan suhtautumistaan poliittisten aiheiden käsittelyyn oppitunneilla.

Kouluun liittyvien kysymysten jälkeen selvitettiin vielä minkälaisia poliittisia oikeuksia ja velvollisuuksia kansalaisella ja valtiovallalla pitäisi nuoren mielestä olla. Oppilaat vastasivat erilaisiin hyvän kansalaisen tunnuspiirteitä käsitteleviin väittämiin, ja sukupuolten ja etnisten

ryhmien välistä tasa-arvoa, sekä maahanmuuttoa koskeviin väitteisiin. Lisäksi kysyttiin oppilaan luottamuksesta eri instituutioihin, suhtautumisesta Suomeen ja puoluekannatuksesta. Lopuksi nuori sai arvioida mahdollisuuksiaan osallistua yhteiskunnallisiin toimintoihin ja valmiutta osallistua politiikkaan tulevaisuudessa.

Oppilaskyselyn jälkeen nuoret osallistuivat Eurooppa-aiheiseen kyselyyn, joka kartoitti heidän kokemuksiaan ja näkemyksiään eurooppalaisuudesta. Nuorilta tiedusteltiin muun muassa kokevatko he itsensä osaksi Eurooppaa tai Euroopan unionia, onko heillä kokemuksia Euroopan maiden yhteisistä tapahtumista tai ystävyyshankkeista, mitä eurooppalaisia kieliä nuoret osaavat, miten he suhtautuvat Euroopan sisäiseen muuttoliikenteeseen ja matkailuun. Lisäksi kysyttiin miten paljon nuoret kokevat tietävänsä Euroopan unionista. Eurooppa -kyselyn lopuksi nuoret vastasivat vielä kansallisiin kysymyksiin koskien esimerkiksi nuorten vaikutusmahdollisuuksia ja osallistumista sekä luottamusta eri instituutioihin. Muusta aineistosta poiketen ICCS:n kysely ei sisällä avovastauksia. ICCS-aineistosta on kirjoitettu useita tutkimusraportteja, mutta tutkimuksen tulokset tulevat kattavasti ilmi Nuorten yhteiskunnalliset tiedot, osallistuminen ja asenteet -raportissa. Muissa artikkeleissa, joissa tutkimuksen tuloksia käsitellään, on vertailussa useampien maiden tuloksia.

3.3 Sisällönanalyysi tutkimusmenetelmänä

Lomaketutkimus on yleensä määrällistä tutkimusta, koska suuren vastaajajoukon käsittely kvantitatiivisesti on helpompaa kuin kvalitatiivisesti. Tutustuessani aineistoon lähdin aluksi liikkeelle tilastollisista menetelmistä ja tarkastelin aineistoa niiden valossa. Pian kuitenkin kävi selväksi, ettei tilastollisin menetelmin ole mahdollista vastata tutkimuskysymyksiin. Kyselylomakkeiden raportit pyrkivät tekemään yleistyksiä, kun taas laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi pyrkivät ymmärtämään ilmiötä (Tuomi & Sarajärvi 2009, 28). Tuomen ja Sarajärven (2009, 74) mukaan lomaketutkimus on mahdollista, mutta harvinaista laadullisessa tutkimuksessa. Tutkielman aineisto mahdollistaisi tilastollisen tarkastelun, mutta tutkimuskysymykset ohjasivat soveltamaan laadullista sisällönanalyysia. Laadullisiin menetelmiin kuuluvassa sisällönanalyysissa aineistoa kuvataan sanallisesti ja tekstistä etsitään merkityksiä. Tavoitteena on kuvata aineistoa systemaattisesti ja objektiivisesti. (Emt., 103-106.) Sisällönanalyysi on metodi, mutta myös teoreettinen viitekehys, jota voidaan käyttää kaikessa laadullisessa tutkimuksessa (emt., 91). On relevanttia tarkastella, minkälaisia kysymyksiä lomakkeilla on kysytty ja millaisia vastauksia avokysymyksiin on saatu.

Sisällönanalyysia voidaan toteuttaa kolmella eri tavalla, aineistolähtöisesti, teoriaohjaavasti tai teorialähtöisesti. Tieteellisessä päättelyssä taas tehdään usein jako induktiiviseen ja deduktiiviseen päättelyyn. Induktiivinen päättely etenee yksittäisestä yleiseen ja deduktiivinen puolestaan yleisestä

yksittäiseen. Teoriaohjaava analyysi, jota tässä tutkielmassa sovellan, liittyy abduktiiviseen päättelyyn, jossa on mukana aineistolähtöisen ja teorialähtöisen analyysin piirteitä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 95-97.) Tuomen ja Sarajärven (emt., 97) mukaan abduktiivinen teoriaohjaava analyysi voi olla aluksi aineistolähtöistä, mutta lopussa mukaan tuodaan teoriaosiossa määritelty jako, joka tämän tutkielman kontekstissa on Isinin jako kolmeen kansalaisuuden ulottuvuuteen.

Metodi on yhdistelmä aineistolähtöistä ja teorialähtöistä analyysia. Teorialähtöinen analyysi aloitetaan analyysirungon muodostamisella. Analyysirunko voi olla tarkasti strukturoitu tai väljä, kuten tässä tapauksessa. Näin ollen analyysirungon sisälle voidaan muodostaa kategorioita aineistolähtöisesti. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 113.) Yläluokkien analyysiyksiköt valitsin teorian mukaan, mutta alaluokat syntyivät aineistolähtöisesti. Aineistolähtöisyys mahdollistaa perustiedon keräämisen jonkin ilmiön olemuksesta. (Emt., 108, 117.) Kaikki tutkimus on jossain määrin aineistolähtöistä, mutta tapa, jolla aineistoa on eritelty, vaihtelee (Eskola & Suoranta 1999, 187). Aineistolähtöisen analyysin vaiheisiin kuuluu aineiston redusointi eli pelkistäminen, aineiston klusterointi eli ryhmittely ja abstrahointi eli teoreettisten käsitteiden luominen. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 103-108.)

Ensimmäiseen vaiheeseen, eli aineiston pelkistämiseen kuului aineiston pilkkominen osiin. Aineisto pilkotaan erilaisten aihepiirien mukaan ja siitä pyritään etsimään valittua teemaa kuvaavia näkemyksiä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 93; Eskola & Suoranta 1999, 175-176.) Analyysin aluksi luin aineiston läpi ja pidin kirjaa erilaisista kansalaisuuden muodoista, joita löysin. Pelkistin aineiston erilaisiksi kansalaisuuden muodoiksi, esimerkiksi ympäristökansalaisuudeksi ja kulutuskansalaisuudeksi, jotka kirjasin ylös. Kaikki kysymykset ja vastaukset olivat vielä tässä vaiheessa mukana analyysissa, joten erilaisia kansalaisuuden muotoja kertyi useita. Toisessa vaiheessa aineisto klusteroidaan. Etsin samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia löytämistäni kansalaisuuden muodoista ja muodostin niistä teemoja. Avovastausten kanssa toimin samoin. Muodostamiani teemoja hyödynsin analyysin alakategorisoinnissa. Teemoittelun päätteeksi kokosin alateemat yläteemojen, eli teoreettisten käsitteiden alle. Aineistolähtöisen analyysin kolmannessa vaiheessa, abstrahoinnissa, nimesin muodostamani uudet teemat ja yläkategorioiden teoreettiset käsitteet uudelleen.

Tässä tutkielmassa analyysin tavoitteena oli saada aineisto keskustelemaan Isinin kolmen eri kansalaisuuskategorian kanssa. Lähdin liikkeelle kyselylomakkeista, jotka laaditaan kyselytutkimusprosessin aluksi. Valmiit kyselylomakkeet lähetetään vastaajille, jotka osallistuvat tutkimusprosessiin vastaamalla kysymyksiin. Kun täytetyt kyselylomakkeet palautuvat tutkijoille alkaa vastausten analysointi. Analysoin ensin kyselylomakkeita ja siirryin sen jälkeen nuorten

tuottamaan materiaaliin, eli avovastauksiin. Analyysi eteni molemmissa aineiston osiossa samalla tavalla. En käsittele ollenkaan nuorten antamia vastauksia suljettuihin kysymyksiin, koska ne on raportoitu aiemmin mainitsemisani tutkimusraporteissa.

3.4 Aineiston ja menetelmien arviointi

Kuten edellä mainitsen, tutkimuksen aluksi ajattelin hyödyntäväni tilastollisia menetelmiä. Tarkasteltuani aineistoa ja pohdittuani mahdollisia tutkimuskysymyksiä tulin kuitenkin siihen tulokseen, että laadulliset menetelmät sopivat paremmin tähän kontekstiin. Kun lopulta päätin vaihtaa menetelmää, olisi ollut mahdollista vaihtaa myös aineistoa, onhan tilastomuotoista aineistoa yleensä tutkittu tilastollisesti ja laadullista laadullisesti. Päätin kuitenkin pitäytyä jo tutuksi tulleessa aineistossa ja keskittyä sen laadullisiin osiin. Suunnittelin analysoivani lomakkeiden lisäksi myös tutkimusraportteja. Näin ei kuitenkaan käynyt, koska suurimmaksi osaksi raportit keskittyivät tutkimusten tuloksiin, eivät niistä tehtäviin johtopäätöksiin. Näin ollen raporttien analyysi sai pikkuhiljaa jäädä kokonaan. Analysoidessani lomakkeita huomasin, että analyysin rikkauden kannalta olisi mahdollisesti voinut olla järkevämpää analysoida kysymysten ja vastausvaihtoehtojen sijasta kokonaista tekstiä tai haastatteluja. Tutkimuslomakkeiden reflektointi on kuitenkin tärkeää, koska niiden varaan rakentuvat myös saadut vastaukset ja tulokset. Lomakkeita tiedontuottajina ei voida täysin sivuuttaa. Lomakkeiden kysymysten asetteluiden analysoiminen on relevanttia, koska niiden avulla päästään selville siitä, minkälaisia oletuksia lomakkeiden laatijoilla on käsiteltävistä teemoista. Vertailuasemaan asetetaan aikuisten kokoamat kysymykset ja oppilaiden avovastaukset samasta aihepiiristä. Välttääkseni turhaa toistoa jätin taulukoista pois nuorten vastaukset suljettuihin kysymyksiin.

Ainoastaan yhdessä tarkastelemistani lomakkeista nuoria pyydettiin kirjoittamaan essee. Analysoin työssäni esseevastauksia nuorten tuottamana materiaalina. Nuoret ympäri maata pääsivät ääneen esseissä. Kirjoitusten tasossa oli suurta vaihtelua, eivätkä kaikki vastaajat olleet paneutuneet aiheeseen. Lyhyiden vastausten suuresta määrästä huolimatta vastauksia lukemalla hahmottuu nuorten mielipiteiden ja ajatusten valtava kirjo. Esseevastauksen lisäksi olisi ollut mahdollista laajentaa tarkastelua suljettuihin vastauksiin, mutta kuten todettua, suljettuja vastauksia on käsitelty aiemmissa raporteissa. Esseevastauksia sen sijaan ei ole aiemmin analysoitu. Yksi mahdollisuus olisi toki ollut haastatella nuoria, mutta tällöin olisi saatettu tavoittaa ainoastaan melko aktiivisia nuoria. Esseevastaukset tavoittavat mahdollisesti laajemman joukon nuoria, joskaan esseitä ei ole ollut pakko kirjoittaa. Kynnys esseen kirjoittamiseen saattaa silti olla matalampi kuin haastatteluun osallistumiseen. Kyselylomakkeiden rajauksen aloitin kohderyhmän, kyselyn kattavuuden ja vuoden mukaan. Olisi ollut mahdollista analysoida pelkästään lomaketta, jonka yhteydessä essee

kirjoitettiin, mutta päädyin sisällyttämään analyysiin kolme kyselyä, jotta kysymysten edustavuus paranisi. Valitsemani kyselylomakkeet on laadittu eri tahojen toimesta ja niillä on jokaisella oma painotuksensa. Valitsemieni lomakkeiden väliltä on silti helppo löytää yhtäläisyyksiä.

Esseevastauksissa nuoria pyydettiin kirjoittamaan politiikasta, ei kansalaisuudesta. Vaikka vastaukset eivät suoraan kerro kansalaisuudesta, nuorten kansalaisuus tulee esille esimerkiksi tehtävänannon toisen alakysymyksen yhteydessä, jossa nuoria pyydetään pohtimaan politiikan merkitystä omalle elämälleen. Esseevastaukset eivät ole kaikista hedelmällisin aineisto kansalaisuuden tarkasteluun, mutta vastauksista voidaan silti lukea kansalaisuutta. Vastausten sisältämää ajatusta kansalaisuudesta on mahdollista lukea esiin politiikkaa pohtivista kirjoituksista, koska käsitykseen politiikasta sisältyy ajatuksia poliittisesta toiminnasta ja erilaisten poliittisten toimijoiden määrittelystä. Tutkimuksessa on pyritty vetämään johtopäätöksiä useammin toistuvien esimerkkien avulla. Joissakin tapauksissa johtopäätöksiä on tehty varsin vähäisistä esimerkeistä huolimatta, mikä heikentää tutkimuksen luotettavuutta. Ajatukset kansalaisuuden teoista olivat sen verran harvinaisia vastauksissa, että suuri osa kansalaisuuden tekoja mainitsevista kirjoituksista on päässyt osaksi analyysia. Esseeaineisto painottui selkeästi kansalaisuuden asemaan ja käytäntöihin, jolloin kansalaisuuden teot ovat esimerkeissä ylliedustettuina suhteessa esiintymiskertoihinsa esseissä. Analyysissa esitetyt lainaukset tuovat kiinnostavalla tavalla esiin nuorten tapoja ymmärtää kansalaisuuden tekoja.

Tutkimusta arvioitaessa voidaan puhua tutkimuksen validiteetista ja reliabiliteetista. Validiteetilla arvioidaan tutkimuksen pätevyyttä, eli onko tutkimus tehty perusteellisesti, ovatko tulokset ja päätelmät ”oikeita”. Reliabiliteetilla arvioidaan aineiston käsittelyn ja analyysin luotettavuutta, jolloin voidaan kysyä onko tutkimus toistettavissa. Tutkimuksen luotettavuuden arviointi ei ole yksiselitteistä laadullisessa tutkimuksessa, koska ei ole olemassa vain yhtä sosiaalista todellisuutta. (kvalimotv.) Toistamalla tämä tutkielma saatettaisiin päästä erilaisiin lopputuloksiin, koska toistettavuus riippuu tutkijan subjektiivisista lähtökohdista. On kuitenkin pidettävä mielessä, ettei laadullisen tutkimuksen perusteella voida tehdä samanlaisia yleistyksiä kuin määrällisessä tutkimuksessa. Saatuja tuloksia ei ole mahdollista yleistää koskemaan kaikkia kyselylomakkeita ja nuorten kirjoituksia.

4 KANSALAIKUUS KYSELYLOMAKKEISSA

Kyselylomakkeiden kysymykset on jaettu Isinin teorian mukaisesti kolmen eri kategorian alle, joita ovat asema, käytännöt ja teot. Nimesin kategoriat uudelleen aineistosta tunnistamieni teemojen perusteella. Analysoimani kysymykset käsittelevät kansallisvaltion jäsenyyttä, institutionalisoitunutta osallistumista ja laajempaa ymmärrystä kansalaisuudesta, joiden mukaan teemat saivat nimensä. Tässä luvussa analysoin näiden teemojen alle luokittelemiani kysymyksiä. Kysymyksiä tarkasteltaessa on pidettävä mielessä, ettei jaottelu ole selvärajainen. Esittelemäni kysymykset voi luokitella useampaan kategoriaan ja erilaisten perusteluiden valossa voidaan esittää poikkeavia näkemyksiä. Seuraavissa alaluvuissa perustelen alla esittämäni jaon.

KANSALAIKUUS KYSELYLOMAKKEISSA

Kansallisvaltion jäsenyys (asema)	Institutionalisoitunut osallistuminen (käytännöt)	Kansalaisuus laajemmassa merkityksessä (teot)
<ul style="list-style-type: none">◦ sukupuoli◦ synnyinmaa◦ etnisyys◦ kieli◦ isänmaallisuus	<ul style="list-style-type: none">◦ oikeudet ja velvollisuudet◦ osallistuminen ja vaikutusmahdollisuudet◦ kiinnostus ja tietämys	<ul style="list-style-type: none">◦ arjen politiikka◦ ihmisoikeudet◦ äänioikeusikäraja

Taulukko 1 Kansalaisuus kyselylomakkeissa

Kansallisvaltion jäsenyyden alle jaottelin kyselylomakkeista kysymyksiä koskien synnyinmaata, etnisyyttä, kieltä ja isänmaallisuutta. Niiden perusteella voidaan luokitella yksilö johonkin ryhmään. Institutionalisoituneen kansalaisuuden alle puolestaan poimin kyselylomakkeista sellaisia teemoja, joissa käsitellään oikeuksia ja velvollisuuksia, osallistumista ja vaikutusmahdollisuuksia sekä yksilön kiinnostusta ja tietämystä yhteiskunnallisia asioita kohtaan. Laajan kansalaisuuden määritelmän alle kokosin kysymyksiä liittyen arkisiin vuorovaikutustilanteisiin, mielipidekysymyksiä ihmisoikeuksista ja oikeuksien laajentamiseen liittyviä kysymyksiä.

Kansalaisuus sisältää erilaisia osallistumisen muotoja, jotka kaikki vaikuttavat jollain tapaa osallisuuteen. Kansalaisuuden ymmärtäminen kansallisvaltion jäsenyytenä, erilaisina ulossulkevinä kategorioina ja jaotteluina ei edistä tasapuolista osallisuutta, vaan tekee eroja ihmisten välille ja sulkee toiset ulkopuolelle. Kysymykset institutionalisoituneista käytännöistä eivät ole aivan yhtä selvärajaisia kuin kansalaisen jäsenyyteen liittyvät kysymykset, koska kansalaisuutta voi päästä

harjoittamaan institutionalisoituneiden käytäntöjen myötä, vaikka olisi ulkopuolinen syntyperäisten kansalaisten ryhmästä. Kansalaisuus laajemmassa merkityksessä mahdollistaa kaikkien osallisuuden, koska se ei sulje ketään ulkopuolelle.

4.1 Kansallisvaltion jäsenyys

Kansallisvaltion jäsenyytenä määrittyvän kansalaisuuden alle luokittelin kysymyksiä liittyen vastaajan sukupuoleen, synnyinmaahan, etnisyyteen, kotikieleen ja kiinnittymiseen Suomeen. Kansalaiselle asetetut kriteerit tulevat esille näiden kysymysten myötä. Kansalaisuuteen liittyvät syntyperän, etnisyyden ja kielen lisäksi kulttuuriset ominaispiirteet, joiden omaksuminen tekee vasta todelliseksi kansalaiseksi. Jäsenyyttä selvittävät muuttajat ovat usein taustatietoa. Kysymyksillä ei kartoiteta nuoren mielipidettä (pl. kiinnittyminen Suomeen), vaan kysymysten tarkoituksena on selvittää minkälainen nuori on. Kysymyksillä selvitetään nuoren suku- ja perhetaustaa, joihin nuori identifioidaan kuuluvaksi. Nämä ryhmät ovat muuttumattomia, eikä nuori voi vaikuttaa niihin itse. Kysymykset ovat kategorisoivia eikä useampaan ryhmään kuuluminen ole mahdollista. Kansalaisen syntyperään liittyvistä kysymyksistä NP-lomakkeessa kysyttiin sukupuolta ja syntymävuotta, mutta muuten lomake keskittyi taustoittavissa kysymyksissään kodin kirjojen lukumäärään ja sanomalehtien lukemisen aktiivisuuteen. Seuraavaksi esittelen tutkimusten taustatietokysymyksiä.

NP 1 Sukupuoli

1. mies
2. nainen

Taulukko 2 Sukupuoli

Sukupuolta kysytään jokaisessa lomakkeessa. Nuorten politiikka -lomake on suunnattu alaikäisille ammattikoululaisille ja lukiolaisille. Sukupuoli kysymyksen vastausvaihtoehdot ovat kuitenkin mies ja nainen, joilla viitataan yleensä täysi-ikäisiin henkilöihin. Lapset ja nuoret luokitellaan iän mukaan omaksi ryhmäkseen ja sen lisäksi vielä aikuisten tapaan kategorioihin sukupuolen mukaan.

Unicef 4 A Minä....

1. olen syntynyt Suomessa
2. olen syntynyt ulkomailla

Taulukko 3 Synnyinmaa

Kysymys synnyinmaasta on kategorisoiva, Suomessa syntymisen vastakohtaksi esitetään ulkomailla syntyminen. Kysymyksellä synnyinmaasta tavoitetaan luultavasti moninainen joukko eri syistä ulkomailla syntyneitä nuoria, mutta sen enempää sillä ei saada selville. Ulkomailla syntyneiden vanhemmat voivat olla syntyperältään suomalaisia tai missä tahansa muussa maassa syntyneitä.

Synnyinmaa nähdään usein tavanomaisena kansalaisuuden mittarina, jonka perusteella on helppo määritellä kuka on valtion kansalainen ja kuka ei. Honkasalon (2003, 183) tutkimuksen mukaan vanhempien synnyinmaa on merkittävä tekijä nuorelle, vaikka nuori itse olisi syntynyt toisessa maassa. Vastaajan synnyinmaan perusteella ei kuitenkaan voida vetää johtopäätöksiä kansalaisuudesta, koska synnyinmaa ei ole automaattisesti sama asia kuin jonkin valtion kansalaisuus.

ICCS K2 b) Mihin seuraavista ryhmistä katsot lähinnä kuuluvasi? (merkitse rasti vain yhteen ruutuun)

1. Suomenkieliseen kantaväestöön
2. Suomenruotsalaiseen väestöön
3. Saamelaisiin
4. Romaneihin
5. Maahanmuuttajiin
6. Paluumuuttajiin
7. Johonkin muuhun

Taulukko 4 Etninen ryhmä

Monesta muusta maasta poiketen Suomessa ei ole kerätty tietoa väestön etnisyydestä (Nieminen 2013). Kysymys väestöryhmästä on ikään kuin synnyinmaata tarkentava kysymys, jolla vielä Suomessa syntyneet vastaajat voidaan erotella. Kaikki kyselyyn vastanneet nuoret käyvät koulua Suomessa ja vastaavat kyselyyn suomeksi, mutta he saattavat silti määritellä itsensä eri etnisten ryhmien edustajiksi. ICCS-lomakkeessa suomenkieliset määritellään kantaväestöksi, mutta ruotsinkieliset sen sijaan kuuluvat vain väestöön. Pienempien ryhmien kohdalla ei mainita sanaa ”väestö”. Etnisyys on subjektiivinen määritelmä, joka perustuu esimerkiksi historialliseen ja alueelliseen alkuperään ja usein sillä korostetaan kulttuurisia eroavaisuuksia. Esimerkiksi Harisen (2000, 61) haastattelemat nuoret mieltävät kansalaisuuden kulttuuriseksi taustaksi. Etnisyydellä voidaan tunnistaa hyvin pieniäkin ryhmiä. Esimerkiksi Suomessa romanit voidaan erottaa etnisyydellä. Sen sijaan jos kysytään vain äidinkieltä ja synnyinmaata, ei saada romanitaustaa selville, koska suurin osa heistä on syntynyt Suomessa ja puhuu suomea äidinkielenään.

ICCS K5 Mitä kieltä enimmäkseen puhut kotona?

1. suomea
2. ruotsia
3. saamea
4. romanikieltä
5. venäjää
6. viroa
7. muuta kieltä

Taulukko 5 Kotikieli

Yhteiskunnan jäsenyyttä mittaa myös kysymys kielestä. Lomakkeessa kysytään nimenomaan kotona puhuttavaa kieltä, eli kysymys haluaa selvittää nuoren kielellistä taustaa, ei mitä kieltä nuori eniten arjessaan puhuu. Nuoren on valittava eniten kotona käytetty kieli, kaksikielisyyttä ei huomioida kysymyksessä. Kotikieli näyttäytyy asiana, joka säilyy samana ajasta ja paikasta riippumatta. Vastausvaihtoehdoissa on huomioitu virallisten kotimaisten kielten lisäksi Suomen suurimpien vieraskielisten ryhmien äidinkielet, venäjä ja viro (Tilastokeskus). Romanikielellä on erityinen asema, koska perustuslain 17 § 3 momentin mukaan ”saamelaisilla alkuperäiskansana, romaneilla ja muilla ryhmillä on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan”. Romanioppilaalla on oikeus saada opetusta äidinkielellään (romanit.fi).

Taustoittavien identiteettikysymysten lisäksi ICCS:n lomakkeessa kysyttiin nuorelta kysymyksiä liittyen koettuun kiinnittymiseen Suomeen. Seuraaviin väittämiin vastatessaan nuoren oli itse mahdollista määritellä miten hän kokee suomalaisuuden. Yhtäältä kysymys voidaan luokitella kansallisvaltion jäsenyyteen liittyväksi, koska väittämät sisältävät kansallisuudentunnetta mittaavia kysymyksiä. Toisaalta tunne yhteenkuuluvuudesta voi syntyä myöhemmin ja osa väittämistä voidaan perustellusti asettaa myös institutionalisoituneen kansalaisuuden alle. Erityisesti väittämät poliittisen järjestelmän toimivuudesta ja ympäristöasioiden arvostamisesta viittaavat enemmän valtioon kuin kansakuntaan (Homan 2014, 41-42) ja ne voitaisiin luokitella myös institutionalisoituneen osallistumisen alle, jossa käsitellään institutionalisoitunutta toimintaa.

ICCS K28 Missä määrin olet samaa tai eri mieltä seuraavien Suomea koskevien väittämien kanssa?

1. Suomen lippu on minulle tärkeä
2. Suomen poliittinen järjestelmä toimii hyvin
3. Tunnen Suomea kohtaan suurta kunnioitusta
4. Meidän pitäisi Suomessa olla ylpeitä saavutuksistamme
5. Haluaisin mieluummin asua pysyvästi jossakin toisessa maassa
6. Olen ylpeä siitä, että asun Suomessa
7. Suomi pitää ympäristöasioita suurella arvossa
8. Yleisesti ottaen Suomi on parempi maa elää kuin useat muut maat

Taulukko 6 Isänmaallisuus

Sen sijaan muut yllä esitetyt väittämät sisältävät ajatuksen affektiivisesta kiinnittymisestä Suomeen kansakuntana. Homanin (2014, 42) mukaan on mahdollista, ettei nuori koe kuuluvuutta kansakuntaan, mutta pitää silti poliittista järjestelmää varsin toimivana. Kansakunta ja valtio eivät automaattisesti liity toisiinsa. Kansalaisuuteen liittyy synnyinmaan, etnisyyden ja kielen lisäksi kiinnittyminen kansakuntaan ja kansallisvaltioon. Kansalaisuuden voidaan ICCS:n edellisen kysymyksen valossa ajatella olevan subjektiivista. Yksilö on kansalainen silloin kun hän tuntee itsensä kansalaiseksi. Mitä myönteisemmin väittämiin vastaa, sitä kiinnittyneempi on Suomeen.

Edellä esitetyt kysymykset tuottavat mielikuvan, ettei kansalaisuudeksi riitä valtion rajojen sisällä asuminen ja sen virallisen kielen puhuminen, lisäksi pitää tuntea kuuluvansa kuviteltuun yhteisöön. Andersonin (1983) mukaan kuviteltu yhteisö pysyy koossa, koska sen jäsenet uskovat yhteisön olemassaoloon. He tuntevat kuuluvansa siihen, vaikka eivät tunne kaikkia muita yhteisön jäseniä. Kansalaisen asemaa mitataan jäsenyytenä. Kolme ensimmäistä kysymystä selvittävät nuoren jäsenyyttä muuttumattomana tekijänä, sen sijaan viimeinen kysymys keskittyy nuorten kokemaan jäsenyyden tunteeseen, joka voi muuttua. Vastausvaihtoehdot tekevät erotteluja ihmisten välille. Erottelut saattavat vaikuttaa lomakkeen vastaajiin niin, että he alkavat ajatella kansalaisuuden olevan ensisijaisesti sidoksissa kansallisvaltion jäsenyyteen, eli syntyperän, etnisyyden, kielen ja kuulumisen tunteen yhdistelmään. Kansalaisuuteen liitetään näin ulkoapäin määriteltyjä ja ennaltamäärättyjä ehtoja, kuten Isin (2012, 109-110) toteaa.

Asemana määriteltävän kansalaisuuden tavoitteeksi jää lomakkeissa taustoitusta ja kategorisointia. Kysymykset kansalaisen asemaan liittyen vetävät jakolinjoja ihmisten välille. Erottelu ei edistä esimerkiksi EU:n sisäistä liikkuvuutta, koska aseman korostaminen virallisissa yhteyksissä johtaa myös aseman tärkeyden korostumiseen ihmisten keskuudessa. Perus- ja ihmisoikeuksien kannalta asemaan liittyvät kysymykset ovat ongelmallisia, koska oikeudet koskevat kaikkia ihmisiä asemaan

liittyvistä tekijöistä huolimatta. Ihmisten liikkeessa ja muuttaessa kansallisvaltiosta toiseen ja yhteiskuntien monikulttuurisuuden lisääntyessä syntyy turhia jakolinjoja ihmisten välille jos kansalaisuuden asemaa korostetaan. Toisaalta asemana määrittävän kansalaisuuden merkitys on laskusuunnassa. Tästä esimerkkinä voidaan pitää äänestys-oikeutta kunnallisvaaleissa, joka ei ole sidoksissa henkilön asemana määrittävään kansalaisuuteen. Samalla kun kansalaisuuden toteuttaminen käytäntöinä hiipuu, saattaa myös asemana määrittävän kansalaisuuden merkitys heikentyä. Tässä kehityskulussa oikeudet erkanevat yhä kauemmas kansalaisuuden asemasta ja perustuvat yhä useammin muihin tekijöihin, kuten asuinpaikkaan.

Asemaan liittyvät kysymykset jäävät yleiselle tasolle, eivätkä huomioi yksilön ainutlaatuista poliittisen toiminnan kompetenssia. Kallio (2014, 432) konkretisoi ajatuksen yksilön poliittisesta kompetenssista esittämällä, että muutos voi saada alkunsa kenen tahansa yksilön toiminnasta, hänen viiteryhmästään huolimatta. Esimerkiksi Malala Yousafzailla että Mohamed Bouazizilla on ollut tärkeä rooli tapahtumien kulussa, joissa he ovat tahoillaan taistelleet itselleen tärkeiden asioiden puolesta. Viiteryhmät, kuten pakistanilainen koulutytty ja tunisialainen katumyyjä, joihin Yousafzai ja Bouazizi liitetään ominaisuuksiensa perusteella, eivät ensiarvaamalta sisällä muutosta aikaansaavaa poliittisen toiminnan voimaa ja siksi huomio tulee kohdistaa yksilön ominaisuuksien sijaan yksilöön erillisenä poliittisena toimijana. (Kallio emt., 432.)⁵

4.2 Institutionalisoitunut osallistuminen

Institutionalisoitunut kansalaisuus on julkishallinnon rakenteiden uusintamista. Rakenteet ovat valmiiksi annettuja, jolloin osallistuminen uusintaa rakenteita. Julkishallinto tarjoaa kansalaisille mahdollisuuden osallistua ja määrittelee samalla kansalaisten osallistumisen rajat. Institutionalisoitunutta kansalaisuutta käsiteltiin lomakkeissa laajasti. Jaoin kysymykset kolmeen eri ryhmään, joita ovat oikeudet ja velvollisuudet, osallistuminen ja vaikuttaminen sekä yhteiskuntapoliittinen kiinnostus ja tietämys. Painterin (2002, 95) mukaan aktiivinen kansalaisuus, jolla hän viittaa institutionalisoituneeseen kansalaistoimintaan, on tiiviissä suhteessa identiteettiin ja yhteisön muiden jäsenten hyväksyntään. Painter ajattelee muiden yhteisön jäsenten hyväksynnän olevan edellytyksenä yksilön aktiiviselle toiminnalle, eli toiminta vaatii hänen mukaansa tuekseen virallisten oikeuksien lisäksi muiden kansallisvaltion jäsenten hyväksyntää jäsenyydelle. Aktiivisilla toimijoilla on näin ollen kansalaisen oikeudet ja identiteetti, ja he tuntevat kuuluvansa yhteisöön.

⁵ Hannah Arendt (1958, 178-181; Kallio 2014, 429-430) on jakanut kahteen kategoriat, joilla toiminnan subjektia kuvataan. Tekijää voidaan tarkastella kysymyksillä, jotka selvittävät minkälaisia ominaisuuksia tekijällä on tai kysymyksillä kuka hän on erillisenä poliittisena toimijana. Arendtia mukaillen asemaan liittyvät kysymykset ovat kiinnostuneita vastaajan ominaisuuksista ja selvittävät tekijän ominaisuuksia suhteessa toisiin. Poliittista toimijuutta ei voida tulkita ainoastaan yleisellä tasolla, koska jokainen poliittinen toimija on ainutlaatuinen yksilö (Kallio 2014, 431).

(Painter 2002, 95-96.) Tasaveroisen kansalaisuuden mukaan kaikilla on samat oikeudet ja velvollisuudet, joita noudatetaan yhteiskunnassa lain takaamissa puitteissa (Sihvola 2007, 4). Toteutuakseen tasaveroisen kansalaisuus vaatii kykyä toimia kansalaisena, jolloin kansalaisen kyvyt omaksutaan sosialisoinnin välityksellä.

4.2.1 Oikeudet ja velvollisuudet

Kansalaisten oikeuksia käsitellään jokaisessa lomakkeessa. Velvollisuudet sen sijaan jäävät vähemmälle huomiolle. Kansalaisuuteen liittyvinä oikeuksina on kyselylomakkeiden mukaan ensisijaisesti äänestämisen. Jokaisessa lomakkeessa kysytään ainakin yksi äänestämiseen liittyvä kysymys. ICCS- ja NP-lomakkeet kartoittavat nuoren aikomusta äänestää kunnallisissa, valtakunnallisissa ja Euroopan parlamentin vaaleissa. Äänestämisen nähdään keskeisenä toimintona myös koulun sisällä, jossa nuori pääsee harjoittelemaan äänestämistä esimerkiksi oppilaskunnan vaaleissa.

NP 7 Kuinka varmana pidät että itse äänestät joissakin seuraavista vaaleista täytettyäsi 18 vuotta?

1. Kunnallisvaalit
2. Eduskuntavaalit
3. Presidentinvaalit
4. Euroopan parlamentin vaalit

Taulukko 7 Vaaliosallistuminen

Ulkomaalaisilta Suomessa asuvilta henkilöiltä puuttuu oikeus äänestää ja asettua ehdolle muissa, paitsi kunnallisvaaleissa, joihin osallistuakseen on täytettävä ehto riittävän pitkäkestoisesta asumisesta Suomessa. Ulkomaalaiset eivät pääse osallistumaan lakien säätämiseen edustuksellisen demokratian keinoin, vaikka joutuvat toimimaan niiden alaisuudessa (Lepola 2000, 253). Yhtä lailla nuorilta puuttuu oikeus osallistua vaaleihin. Nuoret saavat äänioikeuden tultuaan täysi-ikäisiksi ja siksi nähdään tärkeäksi selvittää, millaista nuoren äänestysaktiivisuus tulee olemaan. Kansalaisuuden keskeiseksi toteuttamistavaksi nähdään lomakkeessa äänestämisen, jolla demokraattista yhteiskuntaa pidetään pystyssä. Wasson ja Martikaisen (2012, 27) mukaan äänestamisaktiivisuus nousee iän myötä, mutta huolissaan pitäisi olla siitä, että nuorten vaaliosallistuminen on matalampaa kuin se oli vanhemmilla sukupolvilla heidän ollessaan nuoria. Martikainen ja Wass (2012, 34) toteavat kuitenkin, että matalimman äänestysalueen nuoristakin lähes puolet äänesti eduskuntavaaleissa 2011.

Yksi kansallisen identifioitumisen muodoista on Ronkaisen (2008, 123) mukaan kansalaisuuden käytännöt kansalaisyhteiskunnassa. Kansakuntaan kuulumisen instrumentaalisenä jäsenyytenä Ronkainen (emt., 123) pitää jäsenyyden tuomia hyötyjä, jotka ilmenevät esimerkiksi materiaalisina

etuina, kuten sosiaaliturvana. Seuraavassa kysymyksessä pohditaan materiaalistien etujen jakamista Suomessa, eli sitä, kenelle kansalaisuudesta saatavat hyödyt kuuluvat. Edellisessä kysymyksessä kiinnostus kohdistui nuoreen itseensä, seuraavassa kysymyksessä kyseessä on oikeuksien ja velvollisuuksien salliminen muille. Osallisuus tulee seuraavassa kysymyksessä esille pohdintana siitä, ketkä saavat olla osallisia toimintoihin ja ketkä tulisi rajata osallisten ulkopuolelle.

Kysymyksen etnisten ryhmien oikeuksista ja velvollisuuksista voi nähdä yhtä hyvin kansallisvaltion jäsenyytenä, institutionalisoituneena osallistumisena kuin myös kansalaisuutena laajemmassa mielessä, jolloin oikeuksia ulotetaan uusille ryhmille. Kysymyksillä määritellään rajoja kenelle oikeudet ja velvollisuudet kuuluvat, jolloin kysymystä voidaan tarkastella joko kansallisvaltion jäsenyytenä tai kansalaisuutena laajemmassa mielessä jos painotetaan oikeuksien laajentamisen näkökulmaa. Suomessa esimerkiksi vain Suomen kansalaiset voivat toimia poliiseina ja tuomareina, lisäksi jotkin ulkoasiainhallinnon virat, kuten presidentin virka, on mahdollinen vain kansalaisille (Ronkanen 2008, 56). Olen kuitenkin päätenyt luokittelemaan väitteet etnisten ryhmien oikeuksista ja velvollisuuksista institutionalisoituneeseen osallistumiseen kansalaisuuden ilmentäjänä, jolloin tarkastelen väittämiä kansalaisuuden harjoittamisen kannalta.

ICCK K25 On olemassa erilaisia näkemyksiä erilaisten etnisten ryhmien oikeuksista ja velvollisuuksista yhteiskunnassa. Missä määrin olet samaa tai eri mieltä seuraavien väittämien kanssa?

1. Kaikilla etnisillä ryhmillä tulisi olla Suomessa tasavertaiset mahdollisuudet hankkia hyvä koulutus
2. Kaikilla etnisillä ryhmillä tulisi olla Suomessa tasavertaiset mahdollisuudet saada hyviä työpaikkoja
3. Koulujen tulisi opettaa oppilaat kunnioittamaan kaikkien etnisten ryhmien jäseniä
4. Kaikkien etnisten ryhmien jäseniä tulisi rohkaista asettumaan ehdolle poliittisissa vaaleissa
5. Kaikkien etnisten ryhmien jäsenillä tulisi olla samat oikeudet ja velvollisuudet

Taulukko 8 Etnisten ryhmien oikeudet ja velvollisuudet

Osallisuus yhteiskuntaan on rajattua, vain kansalaiset voivat edellisen kysymyksen mukaan toteuttaa itseään täysimittaisesti yhteiskunnassa. Valtion kansalaisilla on oikeuksia ja velvollisuuksia, jotka puuttuvat muilta. Väittämät pyrkivät selvittämään mitä kansalaisille kuuluvia oikeuksia ja velvollisuuksia oppilaat sallisivat etnisille ryhmille. Mahdollisuus hankkia hyvä koulutus, saada hyviä työpaikkoja, saada kunnioitusta osakseen, asettua ehdolle vaaleissa ja toteuttaa oikeuksia ja velvollisuuksia ilmentävät yksilön kansalaisuutta. Kansalaisuutta voi toteuttaa esimerkiksi kouluttautumalla, tekemällä työtä ja asettumalla ehdolle vaaleissa. Kysymyksen väittämien ajatuksen mukaan kansalaisen tunnistaa edellisistä väittämistä, jotka rajaavat ei-kansalaiset ulkopuolelleen. Kääntäen ajatellen kysymyksen takana on ajatus siitä, ettei ei-kansalaisilla ole välttämättä samanlaisia

mahdollisuuksia hankkia hyvää työpaikkaa tai saada osakseen kunnioitusta kuten kansalaisilla. Esittelemäni oikeuksiin ja velvollisuuksiin liittyvät kysymykset korostavat instituutioiden roolia. Konkreettisia toimia, joilla yksilö voi toteuttaa kansalaisuuttaan ovat äänestäminen, ehdolle asettuminen vaaleissa, työskentely ja opiskelu. Lisäksi kansalaisella on oikeus tuntea itsensä kunnioitetuksi ja nauttia yhtäläisistä oikeuksista ja velvollisuuksista muiden kansalaisten kesken.

4.2.2 Osallistuminen ja vaikutusmahdollisuudet

Useat eri lait, kuten nuorisolaki (72/2006, 8 §), kuntalaki (410/2015, 26 §) ja perusopetuslaki (628/1998, 47 a §) velvoittavat päättäjiä, viranomaisia ja opettajia osallistamaan nuoria vaikuttamaan ja tekemään päätöksiä heihin itseensä liittyvissä asioissa. Osallistumiseen ja vaikuttamiseen liittyviä kysymyksiä on runsaasti Unicefin ja ICCS:n lomakkeissa. NP-lomakkeella osallistumista käsitellään perheen ja kavereiden kanssa tapahtuvana keskusteluna, jota käsittelen seuraavassa alaluvussa kansalaisuutena laajemmassa mielessä. Lisäksi lomakkeella on kysymyksiä virallisista vaikutuskanavista, joilla nuoren mielipidettä eri vaikuttamiskeinoista kartoitetaan. Analysoin seuraavaksi jokaisesta lomakkeesta yhtä kysymystä; Unicefin lomakkeen kysymys liittyy organisoituun toimintaan, NP-lomakkeen kysymys puolestaan edellä mainittuun vaikuttamiskeinoon ja ICCS:n kysymys lähivuosien osallistumiseen. Osallistumiseen ja vaikuttamiseen liittyviin kysymyksiin sisältyy usein oletus siitä, että nuoren tulee vaikuttaa toiminnallaan häntä ylempään tahoon, kuten aikuiseen päätöksentekijään. Seuraavissa kysymyksissä käsitellään vain ylhäältäpäin nuorille organisoitua toimintaa, jolloin aloite toimintaan ei tule nuorelta itseltään.

Unicef 14 Oletko ollut mukana jossain seuraavista toiminnoista?

1. Koulun oppilaskuntatoiminta/ Koulun oppilaskunnan hallitus?
2. Paikallinen tai alueellinen nuorisovaltuusto
3. Muut koulun toiminnot (esim. tukioppilastoiminta, vertaissovittelu)
4. Järjestötoiminta: Lasten parlamentti, Nuorten foorumi, Nuorten ääni ym.
5. Poliittinen puolue (joko jäsen tai muuten mukana toiminnassa)

Taulukko 9 Osallistumisen toiminnot

Unicefin lomakkeen kysymys kartoittaa nuoren toimintaan erilaisten aikuisten organisoimien verkostojen avulla. Kysymyksen nuorelle tarjoamat vaihtoehdot vaikuttavasta toiminnasta keskittyvät institutionaalisen aseman saaneisiin toimintoihin, samalla kun nuorten suosimat ja epäviralliset keinot vaikuttaa osallistumalla jäävät huomioimatta. Lomakkeet olettavat nuoren vaikuttavan jo valmiiksi olemassa olevilla, muiden luomilla keinoilla. Kysymykset ystäviin liittyen puuttuvat, vaikka ystävien kanssa vietetty aika on olennainen osa nuorten arkea. Kysymyksessä ei

kartoiteta osallistumista nuorille tyypillisiin lyhytkestoisiin vaikuttamisentapoihin, vaan mainitaan ainoastaan pidempiaikaista sitoutumista vaativia organisaatioita.

Kansalaisuus liitetään lomakkeiden kysymyksissä kansalaisvaikuttamiseen, jolla aktiivinen kansalainen saa mielipiteensä kuuluviin. Aktiivisen kansalaisuuden toteutumiseksi tulisi tuntea parhaiten toimivat keinot. Kansalaiskasvatuksen tarkoitus on taata kansalaiselle kyky vaikuttaa ja ottaa osaa yhteiskunnalliseen elämään. Riittävä tieto nähdään osallistumisen edellytyksenä. Tiedon lisäksi kansalaiset tarvitsevat uskoa vaikutuskeinojen toimivuuteen (Pekola-Sjöblom & Sjöblom 2002, 11). Pekola-Sjöblom ja Sjöblom (2002, 11) ovat huolissaan vaikutuskanavien tehottomuudesta ja niiden käyttökelvottomuudesta kansalaisten silmissä. He argumentoivat, että erilaisten vaikutuskanavien käyttö on kyllä lisääntynyt, mutta luottamus niihin on heikentynyt. Kansalaiset eivät enää luota erilaisten vaikutuskeinojen tuottavan tulosta. (Emt., 11.)

Institutionalisoitunut osallistuminen ilmenee valmiiksi annettujen toimintamallien toteuttamisena. Alla lueteltujen keinojen on ajateltu olevan keskeisiä yritettäessä vaikuttaa yhteiskuntaan. Kysymyksen tarkoituksena on saada nuori pohtimaan erilaisten vaikutuskeinojen tehokkuutta suhteessa tavoiteltuun päämäärään. Kysymykseen sisältyy valmiiksi määritellyt vastausvaihtoehdot, joista opiskelijan tehtäväksi jää valita parhaat. Kysymykseen liittyi useampia tavoitteita, mutta esittelen tässä niistä ensimmäisen, jolla tähdätään uimahallin uudistamiseen. Kaikkiin kysyttyihin tavoitteisiin oli annettu samat vaikuttamiskeinot.

NP PA_6 Seuraavassa on lueteltu erilaisia yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen liittyviä tavoitteita. Mikä vaikutuskeino soveltuisi mielestäsi parhaiten tavoitteen saavuttamiseksi? 1. Uimahallin uudistaminen

1. Äänestäminen vaaleissa
2. Kansalaisaktivismi
3. Mielpidekirjoitus sanomalehteen
4. Mielenosoitukseen osallistuminen
5. Yhteydenotto päätöksentekijään
6. Nettiadressin allekirjoittaminen

Taulukko 10 Vaikutuskeinot

Kansalaisille annetaan erilaisia keinoja vaikuttaa, koska heillä täytyy olla oikeus arvostella päätöksentekijöitä ja ilmaista mielipiteensä myös vaalien välillä. Uimahallin uudistamiseen tähtääväksi keinoksi on annettu äänestäminen vaaleissa. Nuoret voivat äänestää nuorisoparlamentin vaaleissa, mutta he eivät voi osallistua valtakunnallisiin vaaleihin alaikäisinä. Ensimmäinen vaikutuskeino koskee siis joko tulevaisuuden toimintaa tai viittaa nuorten omiin vaaleihin. Nettiadressin allekirjoittaminen, mielenosoitukseen osallistuminen ja mielpidekirjoitus

sanomalehteen ovat lyhytkestoista toimintaa, jota nuoret tutkimusten (esim. Suoninen, Kupari, Törmäkangas 2010, 91) mukaan suosivat vanhempaa väestöä enemmän. Useat annetuista keinoista ovat samalla myös vastarinnankeinoja, joilla ilmaistaan kriittinen näkemys asioihin. Kysymyksessä mainitut vaikutuskeinot ovat institutionalisoituneita ja niiden valikoima on suppea, vastausvaihtoehtoina ei esitetä uusia konkreettisia keinoja vaikuttaa. Luetellut keinot kuuluvat osaksi edustuksellista demokratiaa ja niihin on yhteiskunnan tasolla varauduttu. Esimerkiksi mielenosoituksen järjestämisestä on tehtävä ilmoitus viranomaiselle, jolloin mielenosoituksesta tulee kontrolloitu tapahtuma.

Seuraavassa kysymyksessä selvitetään minkälaisiin toimintoihin nuori arvelee tulevaisuudessa osallistuvansa. Kysymys sopii institutionalisoituneen osallistumisen alle, koska nuoret on rajattu kysymyksen ulkopuolelle, jolloin myös politiikka on rajautunut yhteiskuntapolitiikaksi, johon ainoastaan täysi-ikäiset kansalaiset voivat osallistua. ”Puhun toisille omista yhteiskunnallisista ja poliittisista näkemyksistäni” -väittämää voitaisiin kuitenkin yhtä hyvin käsitellä vasta seuraavassa alaluvussa, jossa kansalaisuus ymmärretään laajempaan. Kysymyksenasettelun tulevaisuuteen orientoitunut näkökulma tuo koko kysymyksen kuitenkin lähemmäksi institutionalisoitunutta osallistumista.

ICCS K33 Alla on lueteltu eri asioita, joihin sinä nuorena voit osallistua lähivuosina. Mihin arvelet osallistuvasi?

1. Teen vapaaehtoistyötä oman paikkakuntani ihmisten auttamiseksi
2. Puhun toisille omista yhteiskunnallisista ja poliittisista näkemyksistäni
3. Kirjoitan sanomalehteen poliittisista ja yhteiskunnallisista kysymyksistä
4. Osallistun poliittisiin ja yhteiskunnallisiin nettikeskusteluihin
5. Liityn johonkin poliittista tai yhteiskunnallista asiaa edistävään järjestöön

Taulukko 11 Lähivuosien osallistuminen

Kysymyksenasettelu vihjaa, ettei nuori voisi vielä osallistua mainittuihin toimintoihin. Kaikki mainitut keinot osallistua ovat kuitenkin mahdollisia ja avoimia kaikille, kansalaisuudesta ja iästä riippumatta. Kysymys asettaa nuoren tulevaisuuden kansalaiseksi, joka pääsee osallistumaan yhteiskunnalliseen toimintaan vasta saavutettuaan täysi-ikäisyyden. Mielipiteen kirjoittaminen sanomalehteen tai omien poliittisten ja yhteiskunnallisten näkemysten esittäminen eivät edellytä minkäänlaisten ehtojen täyttymistä, kuka tahansa voi osallistua niihin. Kysymys rajaa tavalliset keinot osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun ainoastaan aikuisille kuuluviksi.

4.2.3 Poliittinen kiinnostus ja tietämys

Kansalaisuus nähdään lomakkeissa tiedonhaun ja kiinnostuksen synnyttämänä vastuunkantona yhteisistä asioista. Oppilaat sosiaalistuvat kansalaisiksi kotona, koulussa ja vapaa-ajalla samalla kun hankkivat tietoa yhteiskunnan rakenteista ja poliittisista päämääristä. NP-tutkimusraporttien mukaan sosialisatiolla on keskeinen rooli kansalaiseksi kasvamisessa. Koulu ja vanhempien kanssa vietetty aika nähdään lomakkeissa ensisijaisena nuoren yhteiskunnallisen kiinnostuksen herättelijänä. Kansalaisuuteen liittyy tieto ja kiinnostus omaa yhteisöä, ja muuta maailmaa kohtaan. Kasvu aktiiviseksi kansalaiseksi on prosessi, joka vaikuttaa siihen kuinka paljon nuori tulee osallistumaan institutionaaliseen toimintaan (Elo 2009, 46). Nuoren kotikasvatusympäristöllä on selkeä vaikutus nuoren institutionaaliseen toimintaan osallistumiseen tai osallistumattomuuteen. Nuori, joka on kiinnostunut politiikasta, tulee luultavasti kodista, jossa keskustellaan poliittisista asioista. (Elo 2011, 12-13.)

NP-lomakkeella nuorelta kysytään, kuinka kiinnostunut hän ja hänen lähipiirinsä ovat politiikasta, määrittelemättä ollenkaan mitä politiikalla tarkoitetaan. Nuoret saattavat ymmärtää kysymyksen eri tavoin: toiset käsittävät politiikan rajatumpana yhteiskuntapolitiikkana, eli ymmärtävät sen liittyvän poliittisiksi mieltämiinsä instituutioihin ja niiden toimintaan. Toisille politiikka näyttäytyy laajemmassa merkityksessä, jolloin se liittyy kaikkeen toimintaan, jolla pyritään vaikuttamaan toisten ihmisten toimintaan.

NP PA 2 Kuinka kiinnostunut politiikasta...

1. Sinä itse
2. Lähimmät kaverisi/ystäväsi
3. Opiskelutoverisi keskimäärin
4. Isäsi
5. Äitisi

Taulukko 12 Poliittinen kiinnostus

Nuoren poliittiseen kiinnostukseen vaikuttaviksi henkilöiksi ajatellaan kaverit, ystävät ja vanhemmat. Kysymyksessä ei huomioida sisarusten, opettajien tai muiden aikuisten, eikä ylipäänsä muiden mahdollisten nuoreen vaikuttavien ihmisten merkitystä nuoren poliittisella kiinnostuksella. Lähimpien kavereiden oletetaan olevan keskenään yhtä kiinnostuneita politiikasta ja opiskelukavereiden kiinnostuksesta nuoren tulisi muodostaa keskiarvo.

Poliittinen kiinnostus on ICCS:n tutkimuksen mukaan yhteydessä poliittiseen tietoon. ICCS-raportin (Suoninen, Kupari, Törmäkangas 2010, 30) mukaan suomalaiset nuoret eivät pidä tietojään

politiikasta hyvinä, vaikka menestyivät tiedollisessa kokeessa yhdessä tanskalaisten kanssa maailman parhaiten. Kuitenkin suomalaisista nuorista ne, jotka menestyivät tiedollisessa kokeessa parhaiten, arvioivat tietävänsä enemmän politiikasta kuin muut (emt., 52). ICCS-raportissa esitetään johtopäätöksenä, etteivät pohjoismaalaiset nuoret ole kiinnostuneita politiikasta (Suoninen, Kupari, Törmäkangas 2010, 46). Tutkimusraportissa politiikka ymmärretään lomakkeen tapaan suppeana käsitteenä, johon kuuluu poliittiset instituutiot ja niiden toiminta. Nuoret nähdään usein tiedon vastaanottajina (esim. Autio, Hiillos, Mattila & Keskinen 2008). Nuorten tietotaso pyritään varmistamaan, jotta he ymmärtäisivät yhteiskunnan monimutkaisia rakenteita. Yhteiskunnallista demokratiakasvatukseen liittyvää tietoa nuorten oletetaan saavan kouluissa opettajilta ja kotona vanhemmiltaan. Seuraavissa väittämässä käsitellään nuorten omaa suhdetta poliittiseen tietämykseen.

ICCS K23 Missä määrin olet samaa tai eri mieltä seuraavien sinua ja politiikkaa koskevien väitteiden kanssa?

1. Tiedän enemmän politiikasta kuin useimmat ikäiseni
2. Kun puhutaan poliittisista kysymyksistä tai ongelmista, minulla on yleensä jotain sanottavaa
3. Ymmärrän vaivatta useimmat poliittiset asiat
4. Minulla on kuulemisen arvoisia poliittisia mielipiteitä
5. Aikuisena pystyn osallistumaan politiikkaan
6. Olen hyvin selvillä Suomea koskevista poliittisista kysymyksistä

Taulukko 13 Poliittinen tietämys

Kysymyksen mukaan poliittisesti orientoituneen nuoren oletetaan tietävän politiikasta paljon, osallistuvan mielellään politiikkaa koskeviin keskusteluihin ja olevan ”hyvin selvillä Suomea koskevista poliittisista kysymyksistä”. Poliittikka näyttäytyy väittämässä yhteiskuntapolitiikkana, jossa asiakokonaisuuksien sisäistäminen jo nuorena helpottaa osallistumista aikuisena. Väitteen ”aikuisena pystyn osallistumaan politiikkaan” ajatuksena on, ettei nuorena voi vielä osallistua. Osallistuminen tulee aikuisena helpommaksi jos on nuorena ottanut selvää asioista. Ennen täysi-ikäisyyttä nuoren tehtäviksi nähdään tiedonhankinta, jolla nuori oppii aikuisuutta varten tarvittavia taitoja. Kysymyksen väittämät olettavat nuoren kasvattavan kansalaiskompetenssiaan aikuisuutta varten. Kansalaiskompetenssin vahvistamisella viitataan toimintaan, jossa nuoren tietämys yhteiskunnan toiminnasta kasvaa ja he oppivat ymmärtämään kansalaistoimintaa niin, että osaavat tarvittaessa itse edistää tärkeiksi kokemiaan asioista. (Autio et al. 2008, 36.) Kysymys poliittisesta tietämyksestä korostaa nuoren kansalaiskasvatusta ja tulevaisuuden kansalaisuutta.

Ennen siirtymistä tekoina määrittävään kansalaisuuteen ja siihen luokittelemiini kyselylomakkeiden kysymyksiin tarkastellaan vielä kysymystä, joka sijoittuu harmaalle alueelle, käytäntöjen ja tekojen

väliin. Kuten edellä kävi ilmi, monia kysymyksiä on mahdollista sijoittaa useampaan eri kategoriaan. Institutionalisoituneen osallistumisen ja laajemman kansalaisymmärryksen väliin jääväksi kysymykseksi määrittelin vastarintaan liittyvät kysymykset, joista yhtä tarkastelen seuraavaksi.

Kansalaisuuteen kuuluu mahdollisuus protestoida valtaapitävien päätöksiä vastaan. ICCS:n lomakkeessa kysytään erilaisista laillisista ja laittomista protestoinnin keinoista, esimerkiksi osallistumisesta mielenosoitukseen tai liikenteen tukkimisesta. Muut kaksi lomaketta tyytyvät laillisiin vastarinnankeinoihin.

ICCS K 31 Olisitko itse valmis protestoimaan tulevaisuudessa seuraavin tavoin?

1. Kirjoittamaan sanomalehden yleisönosastoon
2. Käyttämään mielipiteesi ilmaisevaa rintamerkkiä tai t-paitaa
3. Ottamaan yhteyttä kansanedustajaan
4. Ottamaan osaa rauhanomaiseen mielenosoitusmarssiin tai joukkokokoukseen
5. Keräämään allekirjoituksia kansalaisadressiin
6. Kieltäytymään ostamasta tiettyjä tuotteita
7. Maalaamaan iskulauseita seiniin
8. Tukkiamaan liikenteen
9. Valtaamaan julkisia rakennuksia

Taulukko 14 Protestointi

Edellisessä kysymyksessä käsitellään tulevaisuuden toimintaa. Vastarinnan keinot ovat avoimia kaikille, koska kuka tahansa voi harjoittaa niitä. Useimmat kysymyksistä, kuten kysymykset liikenteen tukkimisesta tai iskulauseiden maalaamisesta seiniin, voidaan nähdä institutionalisoituneena toimintana, mutta myös kansalaisuutena laajemmassa mielessä. Yhtäältä yhteiskunta on varautunut erilaisiin vastarinnan keinoihin, jolloin ne kuuluvat osaksi institutionaalisia rakenteita ja lukeutuvat osaksi kansalaisuuden käytäntöjä. Toisaalta osallistuminen maalaamalla iskulauseita seiniin voi olla lauseiden maalaajalle tapa ilmentää kansalaisuutta tavoitteenaan esimerkiksi muutoksen aikaansaaminen. Yhteiskunnan taholta seinien puhdistamiseen ja töhryjen poistamiseen voidaan olla varauduttu, koska on odotettavissa että julkisia seiniä sotketaan. ICCS:n kysymyksen keinovalikoimassa ei ole lueteltu oppilaiden arkielämän kannalta keskeisiä tapoja protestoida, kuten kouluruoan syömättä jättämistä tai protestointia kaveriporukassa tai vanhempia vastaan.

Käsitys kansalaisuudesta on lomakkeissa sidoksissa sosialisatioon. Ajatuksella sosialisatiosta viitataan siihen, että kansalainen oppii muilta, aikuisilta, jotka toimivat aktiivisina yhteiskunnan jäseninä (Elo 2011, 6). Nuori sosiaalistetaan ympäröivän yhteiskunnan jäseneksi erilaisilla nuorille

suunnatuilla tavoilla osallistua. Kysymykset keskittyvät käytäntöjen määrittämään kansalaisuuteen, kuten järjestettyyn harrastus- ja yhdistystoimintaan sekä koulun ja kunnan tarjoamiin mahdollisuuksiin osallistua. Ihankekansalaisen tulisi harrastaa, osallistua järjestötoimintaan, puolueisiin ja tarvittaessa vastustaa valtaapitäviä erilaisin ylhäältäpäin määritellyin keinoin. Nuoren kansalaisuus näyttäytyy sosialisatona, koska hän ei vielä voi osallistua valtiollisiin vaaleihin. Kansalaisen oletetaan hankkivan tietoa yhteiskunnasta ja ottavan osaa julkiseen keskusteluun esimerkiksi mielipidekirjoituksella.

Kyselyiden valossa käytännöt näyttävät pitävän pintansa kansalaisuuden ensisijaisina harjoittamisen keinoina, vaikka tilastojen mukaan uudet sukupolvet osallistuvat vaaleihin yhä vähemmän (Martikainen & Wass 2012, 27). Kansalaisuuden käytäntöjen vaikutuksen heikentyminen ei ole samalla tavalla sidoksissa monikulttuurisuuteen kuin kansalaisuuden asema, mutta monikulttuurisuus vaikuttaa silti myös käytäntöihin. Etenkin vaikutusvallan lipuminen pois kansallisvaltiosta ylikansalliselle tasolle heikentää kansalaisuuden käytäntöjen tehokkuutta kansalaisten silmissä. Käytäntöjen heikentymisen syyt ovat moninaiset, eikä yhtä ainoaa tekijää voida osoittaa. Sen lisäksi, että osallistuminen institutionaaliseen toimintaan on laskussa, liittyy käytäntöihin myös niiden avautumiseen uusille ryhmille. Käytäntöjen avautuminen uusille ryhmille ei ole uusi eikä yksisuuntainen kehityskulku, kuten tässä tutkielmassa mainitut esimerkit oikeuksien menettämisestä osoittavat (Kuusela 2006, 42-43).

4.3 Kansalaisuus laajemmassa merkityksessä

Kansalaisuudella laajemmassa merkityksessä viitataan näkemykseen, jossa kansalaisuus on muutakin kuin kansallisvaltion jäsenyyttä ja poliittisten instituutioiden tarjoamaa toimintaa. Olen ryhmitellyt kansalaisuuden laajaan merkitykseen kuuluvaksi toimintaa, ajatuksia, arvoja, asenteita ja mielipiteitä, jotka rikkovat jollain tapaa kansalaisuudelle asetettuja rajoja. Laajaan ymmärrykseen kansalaisuudesta liittyviä kysymyksiä on jonkin verran kyselylomakkeissa, mutta pääsääntöisesti lomakkeet painottavat institutionaalista kansalaisuutta, kuten tulevaisuuden vaaliosallistumista ja osallistumista kansalaisyhteiskuntaan.

Tässä aineistossa laaja ymmärrys kansalaisuudesta voidaan jakaa karkeasti ottaen kolmeen eri luokkaan, joita ovat arkipäivän politiikka, ihmisoikeuksiin liittyvät kysymykset ja äänestysoikeuden laajentaminen. Arkipäivän politiikkaan liittyvä kysymys löytyi jokaisesta lomakkeesta. Unicefin lomakkeessa nuori pääsee arvioimaan erilaisten arkisten asioiden tärkeyttä itselleen, NP-lomakkeella vastaamaan kuinka usein keskustelelee yhteiskunnallisista asioista ja ICCS:n lomakkeella kertomaan ajankäytöstään. Ihmisoikeuksiin liittyviä kysymyksiä oli ICCS:n ja Unicefin kyselyissä.

Ihmisoikeuksia käsittelevät kysymykset liittyvät tämän aineiston kontekstissa eri ryhmien oikeuksiin. Isiniä ja Nielsenä (2008, 4) mukaillen oikeuksien laajentaminen uusille ryhmille kuuluu laajempaan ymmärrykseen kansalaisuudesta, koska vaatimukset laajemmista oikeuksista luovat mahdollisuuden muutokselle. Näin ollen ajatukset eri ryhmien oikeuksista tekevät tietä tulevalle muutokselle. Kysymykset, joissa kansalaisuus on ymmärretty laajemmassa merkityksessä vaativat kantamaan vastuuta toisista ihmisistä (emt., 4). Äänestys-oikeuden laskemisesta kysyttiin ICCS:n ja Unicefin lomakkeissa. Seuraavassa analysoin jokaisesta kolmesta lomakkeesta arjen politiikkaan liittyvän kysymyksen, jonka jälkeen siirryn tarkastelemaan kysymyksiä ihmisoikeuksista ja lopulta kysymystä äänestys-oikeuden laskemisesta.

4.3.1 Arkipäivän politiikka

Lomakkeilta löytyy kysymyksiä, joissa käsitellään nuorten osallistumista yhteiskuntaan arjen näkökulmasta. Osallistuminen ei ole ainoastaan osallistumista erilaisiin järjestettyihin toimintoihin, vaan kansalaisuuteen kuuluu myös epämuodollista ja arkista osallistumista. Unicefin lomakkeen osiossa ”Osallisuus arkipäivässä ja arkipäivän päätöksenteossa” selvitetään nuoren näkökulmaa kouluun, kotiin ja vapaa-aikaan liittyviin kysymyksiin. Kysymysten jaottelu kertoo, että nuoren ympäristönä pidetään kotia ja koulua. Seuraavaan kysymykseen olen poiminut kotiin liittyviä kysymyksiä. Kysymykset koulusta ja vapaa-ajasta liittyivät selvemmin institutionaaliseen osallistumiseen, kun taas kotiin liittyvät kysymykset viittasivat laajempaan ymmärrykseen kansalaisuudesta ja arkipäivän politiikkaan. Nuori pääsee arvioimaan kuinka tärkeää mainittuun asiaan on hänen mielestään vaikuttaa ja onko hän itse arjessaan päässyt vaikuttamaan siihen.

Unicef 10 Kuinka tärkeitä seuraavat kotiin liittyvät asiat ovat sinulle ja missä määrin ne toteutuvat?

1. Makuuhuoneen sisustukseen vaikuttaminen
2. Oman rahankäyttöön vaikuttaminen
3. Perheen päivittäisiin hankintoihin vaikuttaminen
4. Perheen suurempiin hankintoihin vaikuttaminen
5. Sähkön ja/tai veden kulutukseen vaikuttaminen kotona
6. Kodin roskien lajitteluun ja muunlaiseen kierrätykseen vaikuttaminen
7. Omaan tietokoneen käyttöön ja tv:n katseluun vaikuttaminen
8. Omiin kotiintulo tai nukkumaanmenoaikoihin vaikuttaminen
9. Kotitöihin osallistuminen
10. Mikäli vanhempasi ovat eronneet, omiin asuinjärjestelyihin vaikuttaminen

Taulukko 15 Vaikuttaminen kotona

Kysymyksestä selviää minkälaisiin asioihin nuoren oletetaan voivan vaikuttaa kotona. Kysymys laajentaa kansalaisen vaikutusmahdollisuuksia kodin piiriin. Monet kotiin liittyvät kysymykset ovat sidoksissa kuluttamiseen. Kysymykset päivittäisistä hankinnoista, suuremmista hankinnoista, sähkön ja veden kulutuksesta, kierrätyksestä, oman rahan käytöstä sekä osittain myös tietokoneen ja tv:n katselusta liittyvät kulutukseen. Perheen kulutus mielletään asiaksi, johon nuorella voi olla vaikutusvaltaa. Nuoren omiin rajoihin liittyviksi asioiksi kuuluvat kysymykset kotiintulo- ja nukkumaanmenoajoista, asuinjärjestelyistä ja rahasta. Nuoren omaksi reviiriksi määritellään makuuhuone, jossa nuori saa vaikuttaa sisutukseen. Kysymyksen kotitöihin osallistumisesta voi ajatella vaihtoehtona aikuisille kuuluvalla osallistumisella vapaaehtoistyöhön.

NP2009 OP4 Kuinka usein keskustelet poliittisista ja/tai yhteiskunnallisista tapahtumista...

1. isäsi kanssa?
2. äitisi kanssa?
3. oppitunneilla?
4. kavereiden kanssa?
5. internetissä?

Taulukko 16 Poliittinen keskustelu

Keskustelu poliittisista ja yhteiskunnallisista asioista voidaan ymmärtää kansalaisuuden laajassa merkityksessä, koska keskustelemalla tuotetaan yhteiskuntaa. Keskustelemalla omaksutaan ajatuksia, näkemyksiä ja arvoja ja voidaan vaikuttaa toiseen ihmiseen. Kysymyksen mukaan nuoreen vaikuttavat vanhemmat, ystävät ja kaverit, joiden kanssa nuori voi keskustella ja lisäksi oppitunnit ja internet, jotka toimivat keskustelun areenoina. Arjen politiikkaan liittyvät myös seuraavat kysymykset ajankäytöstä.

ICCS K12 Kuinka paljon aikaa käytät tavallisena koulupäivänä seuraaviin asioihin kouluajan ulkopuolella?

1. Television, videoiden tai DVD-tallenteiden katselu hvin vuoksi
2. Kotitehtävien tekeminen tai läksyjen lukeminen
3. Tietokoneen tai internetin käyttö hvin vuoksi
4. Lukeminen hvin vuoksi
5. Jutteleminen ystävien kanssa puhelimitse tai verkossa
6. Oleskelu ystävien kanssa

Taulukko 17 Vapaa-ajanvieto arkena

Kysymyksessä vapaa-aikaa lähestytään nuorten lähtökohdista. Kysymyksen vaihtoehdot ovat sellaisia, joista ainakin muutama kuuluu suuren osan oppilaista arkeen. Osallistuminen laajenee näin

perinteisesti kansalaiselle miellettyjen osallistumismahdollisuuksien ulkopuolelle. Kysymyksessä huomioidaan nuoren vapaa-aikaan liittyviä ei-organisoituja tapoja osallistua, jotka liittyvät keskeisesti monen nuoren arkeen. Nuoren oletetaan käyttävän vapaa-aikaansa erilaisten laitteiden parissa, tekvän läksynsä ja viettävän aikaa ystävien kanssa.

4.3.2 Ihmisoikeudet

Kansalaisuus liittyy olennaisesti ihmisoikeuksiin, koska kansalaisuudella vedetään jakolinjoja eri ihmisten välille. Ihmisoikeuksiin liittyviksi kysymyksiksi määrittelin kysymyksiä, joissa käsitellään eri ryhmien oikeuksia, jotka eivät liity institutionaaliseen toimintaan, kuten äänestämiseen. Ihmisoikeuksiin liittyvät väitteet koskevat eri ihmisryhmiä, eivät ainoastaan nuorta itseään. Väitteillä selvitetään nuoren näkemystä siihen, minkälaisilla perusteilla oikeutta oikeuksiin voidaan rajoittaa.

Unicef 8 Seuraavassa on joitain väittämiä ihmisoikeuksista. Merkitse jokaisen väittämän kohdalle oletko väittämän kanssa täysin samaa mieltä, jokseenkin samaa mieltä, et samaa etkä eri mieltä, jokseenkin eri mieltä vai täysin eri mieltä.

1. Jokaisella ihmisellä on oikeus elämään ja tätä oikeutta ei saa loukata missään olosuhteissa
2. Jokaisella ihmisellä on oikeus elämään, paitsi erittäin vakaviin rikoksiin syyllistyneillä
3. Poikia ja tyttöjä koskevat eri oikeudet
4. Uskonnosta riippumatta kaikilla ihmisillä on samat oikeudet
5. Lapsia tulee suojella kaikelta väkivallalta
6. Vanhemmilla on oikeus lapsen lievään ruumiilliseen kuritukseen (esim. tukistaminen, läimäyttäminen)

Taulukko 18 Ihmisoikeudet

Väittämät selvittävät nuoren mielipidettä siihen, voiko oikeuksien ulkopuolelle rajata ryhmiä perustuen rikollisuuteen, sukupuoleen, uskontoon tai ikään. Väite ”jokaisella ihmisellä on oikeus elämään ja tätä oikeutta ei saa loukata missään olosuhteissa” viittaa rajoittamattomiin oikeuksiin, jotka kuuluvat kaikille ihmisille. ”Lapsia tulee suojella kaikelta väkivallalta” puolestaan rajaa suojelukohteet iän perusteella. Edelliset väittämät koskevat kaikkia ihmisiä, seuraavat ICCS:n lomakkeessa esitetyt väittämät liittyvät vain muiden maiden kansalaisten oikeuksiin.

ICCS K26 Ihmiset muuttavat yhä enemmän maasta toiseen. Missä määrin olet samaa tai eri mieltä seuraavien maahanmuuttajia koskevien väitteiden kanssa?

1. Maahanmuuttajien tulisi edelleen voida puhua omaa äidinkieltään
2. Maahanmuuttajalapsilla tulisi olla samat koulutusmahdollisuudet kuin muillakin lapsilla kyseisessä maassa
3. Useita vuosia uudessa maassa asuneilla maahanmuuttajilla tulisi olla mahdollisuus äänestää vaaleissa
4. Maahanmuuttajien tulisi edelleen voida noudattaa omia tapojaan ja elämäntapaansa
5. Maahanmuuttajilla tulisi olla samat oikeudet kuin kaikilla muillakin kyseisen maan asukkailla
6. Kun työpaikkoja on tarjolla niukasti maahanmuuttoa tulisi rajoittaa

Taulukko 19 Maahanmuuttajien oikeudet

Maahanmuuttajille mahdollisesti kuuluviksi oikeuksiksi luetaan oikeus puhua omaa kieltä, oikeus kouluttautua, oikeus noudattaa omia tapojaan ja pitkään maassa asuneiden maahanmuuttajien äänestysoikeus. Väite ”maahanmuuttajilla tulisi olla samat oikeudet kuin kaikilla muillakin kyseisen maan asukkailla” kertoo, onko maahanmuuttajuus itsessään riittävä peruste rajata ryhmiä oikeuksien ulkopuolelle. Lisäksi oikeus maahanmuuttoon ja työpaikkojen niukkuus asetetaan vastakkain, jolloin tarkoituksena on selvittää, kumpi oikeuksista on oppilaan mielestä perustavampi, oikeus muuttaa toiseen maahan vai kantaväestön oikeus työpaikkaan.

4.3.3 Äänestysoikeuden laajentaminen

Oikeuksien laajentamiseen liittyy tässä aineistossa kysymys äänioikeusrajan laskemisesta, jonka myötä uusille ryhmille myönnettäisiin oikeuksia. Vaikka äänestäminen on institutionalisoituneen osallistumisen ytimessä, luokittelin kysymyksen kansalaisuuteen laajemmassa mielessä, koska kyse on ennen kaikkea oikeuksien ulottamisesta uusille ryhmille. Oikeuksien vaatiminen näyttäytyy kansalaisuuden tekoina kun oikeudettomat ryhmät vaativat itselleen tunnustusta. Taulukossa 20 esittelen yhden väitteen Unicef kysymyspatteristosta. Jätin muut kysymyspatteriston väitteet pois taulukosta, koska ne eivät edusta laajempaa käsitystä kansalaisuudesta.

Unicef 11: Merkitse jokaisen väittämän kohdalle oletko väittämän kanssa täysin samaa mieltä, jokseenkin samaa mieltä, et samaa etkä eri mieltä, jokseenkin eri mieltä vai täysin ei mieltä

1. Äänestysikää paikallis- ja valtakunnallisissa vaaleissa tulee laskea.

Taulukko 20 Äänioikeusikäraja

Äänioikeusikärajalla vedetään jako ihmisten välille, toiset ovat äänioikeutettuja, toiset eivät. Laskemalla ikärajaa hyväksyttäisiin uusia ryhmiä oikeuksien piiriin, mutta ulkopuolelle jäisi silti ryhmiä, jotka rajattaisiin ikään tai kansalaisuuteen perustuen ulos oikeuden piiristä. Unicefin (2010,

34) kysymys äänestysikärajan laskemisesta aiheutti hämmennystä nuorten keskuudessa, koska lähes joka toinen vastaajasta ei osannut kertoa mielipidettään kysymykseen. Saman lomakkeen kysymys lasten suojelusta sai enemmän kannatusta kuin äänestysiän laskemista koskeva kysymys (Unicef vrt., 16 ja 34). Toisin sanoen kysymys lasten osallisuusoikeuksiin liittyen aiheutti vastaajissa paljon enemmän epätietoisuutta kuin suojelukysymys.

Ehkä hieman yllättäen jokaisessa kolmesta analysoimastani lomakkeesta on luettavissa esiin myös kolmas kansalaisuuden ulottuvuus, eli kansalaisuus tekoina. Kansalaisuus tekoina on kaiken kaikkiaan kuitenkin vain hyvin pienessä roolissa lomakkeissa. Unicefin lomakkeessa on laajimmin kysymyksiä oppilaan omaan arkeen vaikuttamiseen liittyen. NP-lomakkeen ainoa laajemmaksi kansalaisosallistumiseksi tulkittava kysymys liittyy keskusteluun yhteiskunnallisista asioista. ICCS:n ja Unicefin kysymykset kansalaisuudesta tekoina keskittyvät pääosin ihmisoikeuksiin ja kulutusvalintoihin. Kulutusvalinnat korostavat kansalaisen valinnanvapautta ja merkitystä markkinataloudessa. Kuluttajakansalaisena voi toimia myös ilman virallista kansalaisuutta. Yhtäläisten ihmisoikeuksien kannattaminen liittyy kansalaisuuden tekoihin, erilaisten rajojen vetäminen ihmisten välille taas kansalaisen asemaan. Kansalaisuuden rajoista käydään jatkuvaa määrittelykamppailua, jossa kansalaisuutta yritetään rajata eri perusteilla. Lomakkeiden esittämät ihmisoikeuskysymykset antavat olettaa, että kansalaisuus liittyy yksilön mahdollisuuksiin ja on sidoksissa elämäntapaan. Ihmisoikeuksien valossa kansalaisuus nähdään taisteluna siitä, kuka saa ilmentää omaa kulttuuriaan ja tapojaan. Äänestysoiikeutena kansalaisuus taas on rajattu koskemaan ainoastaan riittävän kyvykkäiksi katsottuja kansalaisia.

Tässä luvussa esitellyistä kysymyksistä voidaan vetää johtopäätös, että kansalaisuus on lomakkeiden mukaan normin mukaista toimintaa, mutta myös taistelua siitä, mihin raja vedetään. Kaikki kansalaisuuden ulottuvuudet tulivat esille kysymyksissä, mutta selvästi eniten kysymyksiä liittyi institutionalisoituneeseen osallistumiseen. Seuraavassa luvussa tarkastellaan minkälaisia kansalaisuuden ulottuvuuksia nuorten kirjoittamista vastauksista on luettavissa esiin.

5 KANSALAISUUS NUORTEN KERTOMANA

Seuraavaksi esittelen nuorten esseevastauksia Nuorten politiikka 2009 -lomakkeen yhteydessä esitettyyn kirjoituspyyntöön, johon vastasi yhteensä 1086 nuorta. Tehtävänä oli kirjoittaa otsikolla ”Minun politiikkakäsitykseni: Mitä minulle tulee mieleen sanasta ”politiikka”. Vastaajia kannustettiin pohtimaan mikä on hänen käsityksensä politiikasta, millaiseksi hän nuorena ihmisenä kokee politiikan merkityksen omalle elämälleen ja miksi politiikka kiinnostaa tai ei kiinnosta häntä. Esseevastaukselle oli varattu kaksi sivua tilaa. Nuoret olivat ennen esseen kirjoittamista täyttäneet kyselylomakkeen, joten saattaa olla että kyselylomakkeen kysymykset heijastuvat osaksi vastauksiin.

Teemat, jotka toistuivat useissa esseevastauksissa olivat päätösten tekeminen, vaikuttaminen, vaalit ja äänestäminen sekä erilaiset poliittiset instituutiot kuten kunnanhallitus, eduskunta, kansanedustajalaitos, presidentti ja Euroopan unioni. Näiden lisäksi vastauksissa näkyy vuoden 2009 vaalirahauutisointi ja silloisen pääministerin lauta- ja ulkoministerin tekstiviestikohu. Etenkin ammattikoululaisten vastauksista paistaa politiikan henkilöityminen julkisuudessa paljon huomiota saaneisiin politiikkoihin.

Lomakkeet koostuvat pääosin suljetuista kysymyksistä, mutta NP-tutkimuksen esseetehtävän lisäksi Unicefin lomakkeessa oli puoliavoin kysymys ”Kirjoita kolme tärkeintä asiaa, missä nuoria tulisi mielestäsi kuulla”. Vastauksissa nuoret tuovat esille toiveensa etenkin terveyteen, asumiseen ja kotiin, harrastuksiin, kouluun, rahaan, ympäristöön ja itsenäistymiseen liittyen. Suurin osa oli kirjoittanut kullekin kolmesta vastausviivasta yhden sanan, vain harva oli ilmaissut toiveensa useammalla sanalla. Rajasin tämän tutkielman nuorten kirjoittaman materiaalin esseisiin. En käsittele Unicefin avovastauksia, koska esseevastaukset tuovat selkeämmin esiin nuorten ajatuksia kuin yksittäiset sanat, joita nuoret ovat kirjoittaneet.

Tässä luvussa pyrin vastaamaan toiseen tutkimuskysymykseen, eli selvittämään minkälaisia kansalaisuuden ulottuvuuksia esseevastauksista on luettavissa. Esseissä nuoret pohtivat mitä politiikka on, jolloin poliittiset instituutiot ovat esillä vastauksissa. Keskityin lukemaan vastauksista kansalaisuuteen liittyviä teemoja, jolloin esille nousi etenkin osallistumiseen liittyvää pohdintaa. On huomattava, että lainaukset ovat pääosin lukiolaisten kirjoittamista esseistä. Useimmat ammattikoululaisten kirjoittamat tekstit poikkesivat suuresti lukiolaisten kirjoittamista, koska monet ammattikoululaiset vastasivat ytimekkäästi ”ei kiinnosta” tai ”en tiedä”. Seuraavassa taulukossa 21 esittelen Isinin kansalaisuuden kategorioihin perustuvan jaon, jonka mukaisesti olen luokitellut katkelmia opiskelijoiden teksteistä.

Jokaisen analysoimani lainauksen jälkeen on tieto vastaajan sukupuolesta. Erottelin vastaajat tyttöihin ja poikiin. Vastaajat ovat pääosin täysi-ikää lähestyviä nuoria, vain harvat olivat täysi-ikäisiä vastatessaan kyselyyn. Näin ollen termit tyttö ja poika kuvaavat heitä paremmin kuin nainen ja mies, joita NP-lomakkeen taustoittavassa kysymyksessä käytetään. Sukupuolen lisäksi tunnistetietona on vastaajan syntymävuosi ja kirjain A tai L sen mukaan, opiskeleeko kirjoittaja ammattikoulussa vai lukiossa.

KANSALAISSUUS NUORTEN KERTOMANA

Kansalaisuus ulossulkevuutena (asema)	Aikuisten politiikka (käytännöt)	Vapaa kansalaisosallistuminen (teot)
<ul style="list-style-type: none"> ◦ ikä ◦ alue ◦ kansallisuus 	<ul style="list-style-type: none"> ◦ poliittiset instituutiot ◦ politiikan merkitys omalle elämälle ◦ nuoresta kansalaiseksi 	<ul style="list-style-type: none"> ◦ politiikan kentät ◦ kulutusvalintoja ja kavereita ◦ ikärajat ◦ oikeuksien vaatiminen

Taulukko 21 Kansalaisuus nuorten kertomana

Ensisilmäyksellä taulukon 21 luokat näyttävät samankaltaisilta kuin taulukossa 1, mutta niiden sisällöt poikkeavat merkittävästi toisistaan. Lainauksissa korostuvat eri asiat kuin lomakkeiden kysymyksissä. Esimerkiksi kansalaisuus asemana määrittävänä painottui nuorten vastauksissa enemmän ulossulkevuuteen. Lomakkeissa se määriteltiin selkeästi kansalaisuuden sisältä. Kansalaisuuteen ulossulkevana kategoriana olen koonnut lainauksia koskien ikää, aluetta ja kansallisuutta. Yhteiskuntapoliittisena toimintana kansalaisuus pitää sisällään poliittiset instituutiot ja politiikan merkityksen pohdintaa oman elämän kannalta sekä mietteitä kansalaiselle kuuluvista oikeuksista ja velvollisuuksista. Vapaan kansalaisuuden alle taas luokittelin lainauksia liittyen arkisiin valintoihin ja oikeuksien vaatimiseen. Vapaa kansalaisuus sisältää kaikki vastausten ajatukset, jotka eivät kuulu kahteen ensimmäiseen luokkaan.

5.1 Kansalaisuus ulossulkevuutena

Kansalaisuus ulossulkevuutena -kategorian alle keräsin näkemyksiä, joissa nuori määrittelee rajoja kansalaiseen kuuluvien ja kuulumattomien välillä. Kaikkien ihmisten ajatellaan luonnostaan olevan jonkin maan kansalaisia, jolloin kansalaisuus perustuu esimerkiksi kyselyiden taustatiedoissa esitettyihin kysymyksiin kielestä, synnyinmaasta ja etnisyydestä. Vastauksista löytyi erilaisia rajanvetoja liittyen siihen ketkä kuuluvat kansalaisuuden piiriin ja ketkä eivät.

Yleinen piirre nuorten vastauksissa on, etteivät he sijoita itseään kansalaisuuden keskiöön, vaan sen reunamille. Vastauksista voi lukea, etteivät he vielä miellä itseään täysivaltaisiksi kansalaisiksi. Monien kirjoittajien mielestä nuoria ei kuulla riittävästi, eivätkä päätökset kosketa heitä samalla tavalla kuin aikuisia. Nuoret näkevät itsensä ennen muuta tulevaisuuden kansalaisina. He ajattelevat omaavansa muodollisen kansalaisuuden, joka ei merkitse mitään ennen täysi-ikäisyyttä. Kansalaisuus saa merkityksen vasta täysi-ikäisenä.

Politiikalla ei ole minulle kovin suurta merkitystä, koska olen näin nuori. Toki kaikkia kansalaisia koskevat asiat koskevat myös minua. tyttö 1993, L

Lainauksesta voidaan lukea, että yhteiskunnalliset asiat vaikuttavat enemmän aikuisiin kuin nuoriin. Yhteiskuntapoliittisten päätösten nähdään vastauksen mukaan koskevan tiettyjä ikäryhmiä, aikuiset tekevät päätöksiä ja päätökset kohdistuvat pääosin aikuisväestöön. Nuoret ovat osittain yhteiskuntapolitiikan ulottumattomissa, eivätkä asiat vaikuta heihin kuten aikuisiin. On kuitenkin olemassa myös sellaisia päätöksiä, jotka koskettavat kaikkia kansalaisia, jolloin ne vaikuttavat alaikäisiin. Lainauksessa tulee esille jako meihin ja muihin, joista vastaaja määrittelee kuuluvansa jälkimmäiseen. Hän ajattelee politiikan merkityksen yksilön elämälle kasvavan iän karttuessa. Yhteiskuntapolitiikka liittyy aikuisuuteen ja sen todellinen vaikuttavuus yksilön elämään alkaa vasta täysi-ikäisenä.

Tulevaisuudessa, saadessaan oikeuden ottaa osaa päätöksentekoon, nuoret muuttuvat täysivaltaisiksi kansalaisiksi. Nuoret määritellään välimaastoon, koska kansalaisuutta ei voi vielä ilmentää sen täydessä mitassa. Nuorena harjoitetusta politiikasta nähdään olevan hyötyä tulevaisuuden päätösvallan takia. Samoin kuin nuori, myös hänen toimintansa muuttuu tulevaisuudessa merkitykselliseksi. Nuorten politiikka -raportissa (Elo 2011, 12-13) esitettiin kansalaiseksi kasvun tapahtuvan sosialisena. Nuoret näkevät asian samoin, he saavat tietoa ja heitä opetetaan koulussa, jotta heillä tulevaisuuden aikuisina olisi paras mahdollinen kyky toimia kansalaisina.

Osassa vastauksia kansalaisuus liitettiin jonkin valtion alueeseen. Kansalaisiksi miellettiin valtion rajojen sisäpuolella oleskelevat ihmiset, mutta myös sen ulkopuoliset, joilla on valtion virallinen kansalaisuus. Ajatus suvereenista alueesta on yksi keskeinen kansallisvaltiota kannatteleva pilari.

Joka maalla tulisi olla oma päätäntävalta siihen, miten omassa maassa eletään. Toivotaan, että tulevaisuudessa omassa maassa saisi elää oman maan tavoilla. poika, 1991, L

Valtion kansalaisuus on ehtona osallistumiselle. Politiikka sulkee muut ulkopuolelleen, koska toisen maan kansalaisella ei ole kansalaisoikeuksia eikä siten oikeutta osallistua yhteiskuntapolitiikkaan. Maan kansalaiset määritellään lainauksessa oman maan avulla. ”Omalla maalla” viitataan maantieteelliseen sijaintiin ja siteeseen kansallisvaltiota kohtaan. Oma maa ei ole vain asuinmaa, vaan

valtio, jonka kansalaisuus yksilöllä on ja jonne hän kuuluu. Poliitiikka määrittää kansalaisten osallistumisen areenaksi, sen avulla voidaan määrittää kuka kuuluu kansalaisiin ja kuka ei. Valtiolla on omien rajojensa sisäpuolella suvereeni poliittinen valta, jonka harjoittamiseen kansalaiset saavat osallistua.

Päättävävalta nousee esille etenkin Euroopan unionia koskevissa vastauksissa, joissa käsitellään EU:n myötä kansallisvaltiolta kadonnutta valtaa. ”Oma maa” nähdään edellisessä lainauksessa kulttuurisessa kontekstissa, jossa oma kulttuuri on uhattuna. Kulttuuriset piirteet kuuluvat maan sisälle ja niiden säilyminen on tärkeää kantaväestön identiteetin ja yhteenkuuluvuuden kannalta. Eri valtioilla on erilaisia kulttuurisia tapoja ja toimintamalleja, jotka ovat kaikki ainutlaatuisia ja siksi niitä on puolustettava. ”Omaan maan tavoiksi” voidaan ajatella oman maan kulttuuria, johon voidaan lukea yhteinen uskonto, perinteet ja historia. Kulttuuri ajatellaan usein muuttumattomaksi, pysyväksi ja kaikille kansalaisille yhteiseksi, kuten edellisessä lainauksessa. Kulttuurien väliset erottelut korostavat kulttuurien erilaisuutta painottaen samalla sisäistä samanlaisuutta, jolloin sisäisille eroavaisuuksille ei anneta juuri huomiota. (Verkuyten 2005, 76.)

Kuulumisen merkitys korostuu globalisaation myötä ja nousee puheeksi etenkin silloin kun sitä ei ole. Bellin (1999, 2-3) mukaan kuulumista rakennetaan. Kuuluminen rakentuu toistamalla arvoja ja käytäntöjä, jotka toimivat yhteisöjen ja identiteettien perustana (emt., 2-3). Yuval-Davis (2011, 10) erottaa yhteenkuuluvuuden ja poliittisen kuulumisen toisistaan. Yhteenkuuluvuudella Yuval-Davis tarkoittaa tunnetta siitä, että on turvassa, kotonaan. Poliittisella kuulumisella hän puolestaan viittaa ihmisten toisilleen asettamiin sääntöihin, jotka asettavat rajat ryhmään kuulumiselle. Kuuluminen politisoituu erityisesti silloin kun se on uhattuna. (Emt., 10.) Yuval-Davis (2011, 12-18) erottaa kolme kuulumisen puolta, joita ovat identifikaatio ja kiintymyssuhteet, sosiaaliset sijainnit sekä eettiset ja poliittiset arvot. Identifikaatio ilmenee esimerkiksi tarinoina. Tarinan avulla luodaan kehys, johon yksilö kuuluu. Se kertoo millaisten ihmisten luo yksilö kuuluu. (Yuval-Davis 2011, 14.) Sosiaalisen sijaintiin liittyviksi tekijöiksi Yuval-Davis liittää sukupuolen, iän ja luokka-aseman. Valta jakautuu epätasaisesti ihmisten kesken, vallan määrän riippuessa yksilön sosiaalisesta sijainnista. Eettiset ja poliittiset arvot toimivat sosiaalisten kategorioiden rajojen perusteina. (Emt., 12-13.)

Mielestäni kuuluisi myös poistaa puolueet, kuten RKP ja Perussuomalaiset ja perustaa niille yksi ja sama puolue, sillä olemmehan kaikki nimenomaan suomalaisia. poika 1992, L

Opiskelija kirjoittaa esseessään kansalaisten olevan yhtä ja samaa kansaa, johon esimerkiksi puolueet tekevät turhia erotteluja. Näkemyksen mukaan vähemmistöjen asemaa ei tulisi korostaa, koska on vain yksi kansakunta, jonka jäseniä yhdistää maan kansalaisuus. Lainauksessa kansalaisuus ja kansallisuus menevät sekaisin, eikä kansallisvaltioon kuuluvia eri kansallisuuksia tunnusteta.

Kirjoittajan mukaan erilaisia näkemyksiä ja kantoja asioihin voi olla, mutta niiden ei tulisi tehdä jakolinjoja kansalaisten välille. Lainaus korostaa käsitystä kansasta yhtenäisenä yksikkönä, jossa kansan etu on jokaiselle sama.

Monet ottivat vastauksissaan kantaa maahanmuuttoon. Maahanmuuttoa vastustettiin kirjoituksissa enemmän kuin puolustettiin. Useat nuoret kirjoittivat maahanmuutosta uhkana suomalaisuudelle. Vastauksissa maahanmuuttajiin liitettiin negatiivisia asioita kuten työpaikkojen ja kansaneläkelaitoksen rahojen vieminen sekä rikollisuus. Seuraavassa lainauksessa maahanmuuttajat mielletään uhkana, joka valloittaa suomalaisten maan.

Varsinkin ihmiset uskovat heti, jos puolue kertoo maahanmuuttajien olevan positiivinen asia ja heitä tulee saada enemmän tänne. Uskon, että Suomen tulisi ajaa oman maansa asiat ensiksi kuntoon, ennenkuin ryntää pelastamaan kaiken maailman pakolaisia. Suomessa moni nuori kärsii masennuksesta ja työttömyys on nousussa, eikö meidän pitäisi ensiksi pelastaa itsemme, meidän oma kaunis maa? Suomalaiset ovat katoavaa kansaa, kyllä tummia ihmisiä riittää, meitä ei! Meidän pitäisi olla ylpeitä, että olemme suomalaisia ja tämä on vielä toistaiseksi meidän maamme, ei ulkomaalaisten. tyttö 1992, L

Veronika Honkasalon (2003, 184) mukaan maahanmuuttoon liittyvä keskustelu mediassa ja poliittinen puhetapa tuottavat kuvaa maahanmuuttajista uhkana sosiaaliselle hyvinvoinnille. Muukalaisviha ja pelko oman kansallisen identiteetin horjuvasta asemasta saa opiskelijan kirjoittamaan rasistisesti. Maan syntyperäiset kansalaiset ovat kirjoittajan mukaan arvokkaampia kuin muut ihmiset. Näkökannan mukaan ”omat asiat” on hoidettava ensin kuntoon. Suomalaisuudella viitataan vastauksessa suomalaiseen historiaan. Ulkomaalaisia ovat muualta tulevat, jotka ennen pitkää joka tapauksessa tulevat Suomeen ja valtaavat maan, jolloin suomalaisuus häviää. Toisin kuin maahanmuuttovastaisissa kirjoituksissa, maahanmuuttajien oikeuksia puolustavissa vastauksissa ihmisoikeuksien kunnioittaminen ja vähemmistöjen oikeuksien puolustaminen nähtiin ensisijaisen tärkeänä.

Itse äänestin kesäkuussa europarlamenttiin Suomessa asuvaa afrikkalaissyntyistä naista, joka ajoi naisten, lasten ja maahanmuuttajien etuja. Ehdokkaani ei voittanut, mutta hänen suuren linjansa tukemia asioita EU:n pitäisi tukea ja ajaa entistä selvemmin. tyttö 1991, L

Kansallisuus näyttäytyy edellisessä lainauksessa ylikansallisuutena. Synnyinmaa määrittelee lainauksen naista vielä silloinkin kun hän asettuu ehdolle toisessa maassa, jolloin hänellä on oltava toisen maan kansalaisuus. Synnyinmaasta on hyvin vaikeaa päästä kokonaan irti. Honkasalon (2003, 163) haastatteleminen nuorten maahanmuuttajien mukaan molempien vanhempien syntyminen Suomessa on täysivaltaisen suomalaisuuden ehto. Nuorista maahanmuuttajista vain harva ajattelee koskaan muuttuvansa täysin suomalaiseksi (emt., 168). Täysin suomalaiseksi ei ole ajatuksen mukaan koskaan mahdollista tulla, ei vaikka saisi virallisen kansalaisuuden.

Nuorten kirjoitukset kansalaisuudesta asemana ovat samansuuntaisia lomakkeiden asemaa selvittävien kysymysten kanssa. Nuorten vastauksissa kansalaisuus asemana tulee esille rajoina ikään, alueeseen ja kansallisuuteen perustuen. Kansalaisen asema on samaan aikaan inklusiivinen ja eksklusiivinen kategoria, joka sulkee toiset ulkopuolelleen. Toisaalta arvioitaessa kansalaisuutta iän kannalta jäävät nuoret itse kansalaisuuden ulkoreunoille, he eivät aseta itseään kansalaisuuden keskeisimmälle alueelle. Toisaalta alueeseen perustuva kansalaisuus määrittyy kansallisvaltion rajojen myötä, jolloin tarkastellaan kiinnittymistä määrätylle alueelle. Kertoessaan kansalaisuudesta alueena määrittyvänä kategoriana suurin osa mieltää itsensä kansalaisuuden sisälle. Kolmanneksi kansalaisuus on etnisyyttä ja sidoksissa kansallisuuteen, jolloin kansalaisuus näyttäytyy historiallisena ja kulttuurisena kuulumuutena kansakuntaan. Kansallisuuteen perustuen vedetään esseissä rajoja, jotka sulkevat toisia ulkopuolelle.

5.2 Aikuisten politiikka

Aikuisten politiikaksi määrittelin toiminnan, joka on määritelty ylemmällä taholla, esimerkiksi julkishallinnossa ja joka on julkishallinnon organisoimaa. Toiminta on valmiiksi järjestetty kansalaisille, jolloin pelkkä osallistuminen riittää. Nuorten tapauksessa esimerkiksi nuorisovaltuustot kuuluvat tähän, koska ne järjestävät nuorille toimintaa, joka on jo valmiiksi institutionaalisesti määriteltyä. Nuoret rinnastivat kansalaisuuden etenkin kansalaisuuden käytäntöihin, koska yhteiskunnallisiksi asioiksi mielletään ennen kaikkea kansalaisille järjestetyt mahdollisuudet osallistua yhteiskunnallisten asioiden hoitoon.

5.2.1 Poliittiset instituutiot

Esseissä käsiteltiin paljon erilaisia poliittisia instituutioita. Lähes kaikki esseen kirjoittaneet mainitsivat kansanedustajat ja eduskunnan, presidentin, kunnanvaltuuston, Euroopan unionin tai kunnan nuorisovaltuuston. Instituutiot liittyvät monen nuoren mielestä keskeisesti yhteiskunnallisten asioiden hoitoon, koska ne konkretisoituvat yhteiskunnan päätöksenteon ja vaikuttamisen tiloina. EU nähtiin keskeisenä yhteiskuntapolitiikan toimijana, sillä se muistettiin mainita vastauksissa, joissa listattiin tärkeitä poliittisia instituutioita.

Itselläni on käsitys, että nuorena ihmisenä minun on vaikea vaikuttaa päätettäviin asioihin. Poliitikalla on kuitenkin suuri merkitys, mutta tuntuu, että tavallisen kansalaisen asema päätöksenteossa huononee. Tästä syystä politiikka ei kiinnosta minua. EU:n asema tuntuu myös suurenevan ja vievän ihmisiltä valtaa päätöksiin. tyttö 1991, L

Euroopan unionia pidettiin ennen kaikkea lainsäädäntöelimenä ja se liitettiin vastauksissa usein negatiivisiksi miellettyihin asioihin, kuten kansallisvaltion vähenevään vaikutusvaltaan, politiikan vaikeaselkoisuuteen ja maatalouden harjoittamisen hankaloitumiseen. Mitä kauempana kansalaisesta

päätökset tehdään, sitä vähemmän vaikutusvaltaa yksittäisellä kansalaisella nähdään olevan. EU:n päätösvalta on kirjoittajan mukaan hänen ulottumattomissaan, koska hän ei ole vielä äänestysikäinen. EU:n yhteydessä ei mainittu muita vaikutuskeinoja kuin äänestäminen Euroopan parlamentin vaaleissa. Euroopan unionia tarkasteltiin esseissä myös kansainvälisyyden näkökulmasta, jolloin sen vaikutusta pidettiin positiivisena.

Minun mielestäni politiikka on hieno asia, koska sen avulla voidaan vaikuttaa moneen asiaan niin hyvässä kuin pahassa. Hyvänä esimerkkinä voidaan pitää EU:ta, mikä on poliittisen yhteyden ansiota. Tästä on seurannut esimerkiksi vapaa liikkuvuus EU:n alueella ja pienet tullimaksut. Poliitikalla voidaan saada myös hyviä suhteita muihin maihin. poika 1991, A

Positiivisia EU:sta seuranneita asioita ovat esimerkiksi kansainvälistyminen ja eurooppalainen viitekehys, johon Suomi liitetään. Esimerkissä EU samaistetaan alueeseen, jossa ihmisten elämästä tehdään helpompaa poistamalla erilaisia rajoituksia ja esteitä maiden väliltä. Maiden välinen kanssakäyminen ja integraation syveneminen saattaa johtaa parempiin kansainvälisiin suhteisiin ja helpottaa myös yksittäisten ihmisten elämää. Hyvillä kansalainvälisillä suhteilla voidaan vaikuttaa positiivisesti heikompien maiden kehitykseen ja ehkäistä kriisien syntymistä. Vapaan liikkuvuuden puolustamista voidaan pitää ihmisoikeuksien puolustamisena, koska jokainen alueen kansalainen saa asemaansa liittyvistä tekijöistä huolimatta vapaasti valita maan, jonka alueella haluaa oleskella.

Eduskunta ja hallitus harjoittavat vaikutusvaltaisinta politiikkaa: säätävät lakeja, tekevät päätöksiä, jotka vaikuttavat kansalaisten elämään. Kunnanvaltuusto on pienempi elin. Lähempänä kansalaista. tyttö 1991, L

Yhteiskuntapolitiikka konkretisoituu eduskuntaan ja kunnanvaltuustoihin, joissa nuorten mukaan tehdään kansalaisten elämään keskeisesti vaikuttavat päätökset. Poliitikot valitaan demokraattisin vaalein, jolloin jokainen kansalainen saa mielipiteensä esille. Kansalaisen on lainauksen mukaan kuitenkin helpompi vaikuttaa päätöksiin, jotka tapahtuvat lähempänä häntä, kuten kunnanvaltuustossa. Ajatus edustuksellisesta demokratiasta ja kansalaisen mielipiteen välittymisestä päätöksentekoon heijastuu vastauksesta. Koko maan asioihin on vaikeampi vaikuttaa kuin oman alueen tai kunnan asioihin.

Euroopan unionin, eduskunnan ja kunnanvaltuuston ohella nuoret mainitsivat vastauksissaan nuorisovaltuustot ja oppilaskunnat. Suhtautuminen nuorisovaltuustoihin vaihteli, yhtäältä niiden ajateltiin parantavan nuorten mahdollisuuksia tulla kuulluiksi ja otetuksi vakavasti, toisaalta vaikuttamista nuorisovaltuustoissa pidettiin täysin näennäisenä ajanhukkana. Opiskelijoilla, joilla ei ollut vielä kokemusta nuorisovaltuustosta, oli korkeat odotukset valtuustojen suhteen ja positiivinen kuva valtuustojen toiminnasta. Sen sijaan nuorisovaltuustokonkarit jakautuvat kahteen. Toisten

mielestä nuorten ääni on saatu paremmin kuuluville nuorisovaltuustojen avulla. Toiset taas pitävät nuorisovaltuustoja näennäisvaikuttamisen kanavina ja tulevien politiikkojen ponnahduslautana.

En tiedä onko meidän kunta jotenkin takapajuinen, mutta minusta on suorastaan hävettävä asia, ettei täällä ole minkäänlaista nuorisoparlamenttia. Nuorilla ei yksinkertaisesti ole mahdollisuutta vaikuttaa asioihin. Kunnanhallituksen motto lienee älä tee mitään ja estä muitakin tekemästä! tyttö 1992, L

Monissa nuorisoparlamentin puutetta käsittelevissä esseissä nuorisoparlamenttia pidetään alaikäisten ainoana tapana vaikuttaa. Sen puute tekee lainauksen mukaan nuorten vaikuttamisen mahdottomaksi. Kirjoittaja syyttää kunnanhallitusta nuorisoparlamentin puutteesta, jolloin ajatuksena on, että nuorisovaltuuston perustaminen on yksinomaan kunnanvaltuuston tehtävä. Nuorisoparlamentti tehdään nuorille valmiiksi, nuorten tehtäväksi jää vain osallistuminen. Kunnanhallitus nähdään esteenä kaikelle nuorten aktiivisuudelle, koska mitään ei ole mahdollista tehdä ilman kunnanhallituksen hyväksyntää.

Itse olen juuri lopettanut toimintani paikallisessa Nuorisovaltuustossa. Ehdin siellä kaksi kautta hengailla. Kyllä nuoret ovat kiinnostuneita politiikasta, mutta tosiasia on, ettei me päästy oikeasti vaikuttamaan kunnalliseen päättämiseen. Sitä paitsi melko harvalla on energiaa kuluttaa aikaa "vaikuttamiseen" Kyllä, on paljon helpompi mennä kotiin nukkumaan. Tai Facebookiin. tyttö 1992, L

Kirjoittajan mukaan vaikuttaminen vaatii energiaa ja motivaatiota. Motivaatiota on kuitenkin hankala säilyttää, mikäli vaikuttaminen on näennäistä. Yhteiskunnalliset asiat ja niihin vaikuttaminen eivät näyttäydy nuorille kiinnostavina, jos nuoret eivät pääse todellisuudessa vaikuttamaan asioihin. Yhteisten asioiden hoitamiseen tarvitaan motivaatiota, mutta se katoaa helposti jos toiminta tuntuu merkityksettömältä. Kuten Bäcklund ja Kallio (2012, 51) toteavat, osallistumishankkeita tulisi suunnitella ja tutkia tarkoin. Muuten ne saattavat johtaa turhautumiseen ja nuoren passivoitumiseen nuoren odotusten jäädessä lunastamatta. Monista vastauksista käy ilmi, että nuoren vaikuttamiseen panostama aika ei aina kanna hedelmää ja siksi on paljon helpompaa käyttää aika ”oman elämän elämiseen”.

Toinen asia, mikä on mielestäni ongelmallista on nuorten osallistuminen politiikkaan. Okei, on olemassa nuoria mukana erilaisissa poliittisissa ryhmissä ja sun muissa tehtävissä, mutta tavallisen ei niin yltäpäältä aktiivisen ja vähän ujomman nuoren on aika hankala päästä mukaan juttuihin, kun tuntuu että ne samat aktiiviset nuoret ovat keskustelemassa kiivaasti keskenään ja toteuttamassa itseään oikein olan takaa. Sitten mietitään mitä nuorilla on sanottavana. NE nuoret, jotka siellä politikassa ovat jo mukana, ovat yleensä kiinnostuneita vähän suuremmista asioista, kuin tavallisen nuoren arjesta. tyttö -, A

Edellisessä lainauksessa kirjoittaja tuo esille kuinka nuorten osallistaminen johtaa usein samojen, jo valmiiksi aktiivisten nuorten osallistumiseen samalla kuin hiljaisemmat ja ujommat nuoret jäävät

syryään. Kirjoittajan mukaan aktiiviset nuoret ovat kiinnostuneita eri asioista kuin valtaosa nuorista. Nuoret eivät kirjoittajan mukaan muodosta yhtenäistä ryhmää, vaikka ajatus nuorisovaltuustosta perustuu juuri tälle oletukselle. Kirjoittaja näkee nuorisovaltuuston ongelmallisena demokratian kannalta, koska nuorisovaltuustoissa tulee edustetuksi vain osa nuorista. Muutamat nuorisovaltuustojen nuoret ovat myös kirjoittaneet esseet, joissa he korostavat nuorisovaltuustojen roolin tärkeyttä nuorten sanan ja mielipiteiden esille tuomisessa.

Esseissä perustellaan nuorisovaltuustojen toimintaa nuoren äänen kuulemisella ja nuoren ottamisella mukaan oman elinympäristönsä päätöksentekoon. Nuorten tulisi jo perustuslain yhdenvertaisuuspykälän (6 §) nojalla päästä vaikuttamaan itseään koskeviin asioihin. Ongelmana nuorten osallistamisessa on toiminnan organisointi. Nuorisovaltuustot eivät ole kunnanvaltuustoihin verrattavia elimiä, koska niihin osallistujia ei valita edustuksellisen demokratian periaatteiden mukaisesti. Voidaankin kysyä, keiden vaikutusmahdollisuuksia nuorisovaltuustot nykyisellään edistävät.

5.2.2 Poliitiikan merkitys omalle elämälle

Poliittisten instituutioiden lisäksi esseissä käsiteltiin yhteiskuntapolitiikan merkitystä oman elämän kannalta. Suuren määrän mainintoja sai ajatus siitä, että politiikka on vaikuttamista ja päätöksentekoa yhteisistä asioista. Suurin osa nuorista ei kokenut yhteiskuntapolitiikkaa omalle arkielämälleen merkityksellisenä. Nuorten alhaista politiikkaosallistumista pyrittiin vastauksissa selittämään nuorten vähäisellä elämäkokemuksella. Nuoret ovat kiinnostuneita nykyhetkestä, eivätkä mieti tulevaisuutta. He eivät ole konkreettisesti nähneet politiikan vaikuttavan omaan elämäänsä. Vanhemmilla ihmisillä on sen sijaan elämäkokemusta ja he tietävät, että poliittisista päätöksistä voi seurata muutoksia, jotka vaikuttavat heidän omaan elämäänsä. Nuoret uskovat, että aikuistuuksaan ja äänestäessään valintojensa seuraukset oppii havaitsemaan paremmin, jolloin politiikkaa alkaa ymmärtää.

Ainoat asiat joiden kautta politiikka on merkittävästi ihmisten elämään vaikuttanut on esim. Euron tulo Suomen valuutaksi ja jotkut lait, kuten tupakoimattomuus ravintoloiden sisällä. Esim. nämä asiat ovat jääneet mieleeni, koska ne vaikuttavat tosielämässä konkreettisesti. tyttö 1991, L

Edellisen vastauksen nuori kertoo muistavansa merkittävät asiat, joissa politiikalla on ollut vaikutusta myös hänen elämäänsä. Poliittisista päätöksistä suurin osa ei näyttäydy nuorille tärkeinä, koska kaikkien päätösten seurauksia ei välttämättä havaitse yhtä helposti omassa arjessaan kuin esimerkiksi valuutan vaihtumista. Poliitiikka ilmenee lainauksen mukaan muutoksina laissa.

Opiskelijat ymmärsivät politiikan lähinnä yhteiskuntapolitiikkana, jossa uudistetaan lakia ja tehdään korkeatasoisia päätöksiä, ilman että ne suuremmin vaikuttaisivat nuorten arkeen. Tarkkanäköisimmät nuoret mielsivät politiikan laajemmassa merkityksessä omaan arkeensa vaikuttavina asioina, kuten koulutuksena. Näkemyksen mukaan politiikan merkitys omalle elämälle ei ole sattumanvarainen, vaan politiikka on työkalu, jolla yhteiskunta pidetään raiteilla ja yksilöiden arkea ohjataan.

Politiikan merkitys omassa elämässäni on varsin näkymätön, mutta hyvin perustavanlaatuinen pilari. Poliitiikan merkityksen tajuaa vasta siihen hieman tutustuttuaan. Istun tällä hetkellä tämän koulun tässä pulpetissa sen takia, että päättäjät ovat perustaneet tämän koulun, ja toiset ovat päättäneet, että kyseinen kurssi, jolla olen, on järjestettävä jokaisessa koulussa. Se on vain yksi elämäni vaikuttava asia monista, jotka ovat syntyneet poliittisten päätösten johdosta. Poliitiikan merkitys on siis todella vahva. tyttö 1992, L

Edellisen lainauksen nuori näkee politiikan vaikuttavan omaan elämäänsä laajasti, jolloin lainaus voitaisiin yhtä hyvin käsitellä seuraavassa alaluvussa, vapaan kansalaisosallistumisen alla. Olen luokitellut lainauksen aikuisten politiikan alle, koska nuoren esittämä käsitys politiikasta rajautuu yhteiskuntapolitiikan piiriin. Hänen oma roolinsa ei ole tehdä päätöksiä, vaan olla päätöstenteon kohteena. Lainauksessa politiikkaa pidetään institutionalisoituneena toimintana, jossa päätöksiä tehdään jossain muualla.

Useista esseistä käy ilmi, että kirjoittaja kokee ymmärtäneensä politiikasta jotain olennaista lähiaikoina. Esseissä tuodaan esille, että nuorempana politiikkaa ei ymmärrä, mutta vähän vanhempana ja äänestysiän lähestyessä, käsitys politiikasta on muuttunut. Kirjoittajat painottivat nuorta ikäänsä ja perustelivat iällään ja tavallisuudellaan ettei heillä ole vaikutusmahdollisuuksia päätöksenteossa. Useissa vastauksissa kerrotaan politiikan alkavan kiinnostaa iän karttuessa, etenkin tähän vaikuttavina seikkoina pidetään ymmärryksen lisääntymisen ohella äänestysoikeutta.

5.2.3 Nuoresta kansalaiseksi

Siirtymä nuoresta, vielä vajaavaltaisesta kansalaisesta täysivaltaiseksi kansalaiseksi nähtiin tapahtuvan pääosin täysi-ikäisyyden myötä. Kansalaisuus käytäntöinä ilmenee Ronkaisen (2008, 123) mukaan yhteiskunnallisena toimintana ja osallistumisena. Poliittinen osallistuminen samaistettiin monissa vastauksissa äänestämiseen. Samankaltaisen tuloksen saivat Lepola ja Kokko (2015, 3) haastatellessaan nuoria ja kysyessään heidän käsitystään poliittisesta aktiivisuudesta. Nuoret liittivät poliittisen aktiivisuuden poliittisiin instituutioihin, kuten äänestämiseen (emt., 3). Opiskelijat argumentoivat vastauksissaan sekä äänestämisen puolesta, että sitä vastaan. Etenkin ne nuoret, jotka itse aikovat äänestää tulevaisuudessa, mieltävät äänestämisen tärkeimmäksi tavaksi vaikuttaa. Suuri osa opiskelijoista kirjoitti, ettei äänestäminen ja poliittinen osallistuminen kiinnosta vielä, mutta tulevaisuudessa oma kiinnostus politiikkaa ja äänestämistä kohtaan luultavasti kasvaa.

Äänestysosoikeuden saaminen yhteiskuntapoliittisen kiinnostuksen herättelijänä on esseiden mukaan merkittävä.

Kun en voi äänestää, niin turha minun on vielä kiinnostua asioista. Ehkä sitten äänestysikäisenä kiinnostun. tyttö 1992, L

Lainauksen mukaan äänestäminen on ainoa tapa vaikuttaa asioihin. Kiinnostus yhteiskunnallisia asioita kohtaan näyttäytyy monelle nuorelle turhana, koska vaikuttamisen ei ajatella olevan mahdollista ennen täysi-ikäisyyttä. Nuorten vastausten mukaan kiinnostus politiikkaa kohtaa lisääntyy kun pääsee itse vaikuttamaan. Osa opiskelijoista piti äänestämistä ainoana keinona vaikuttaa, vaikka heidän täyttämässään kyselyssä erilaisia keinoja vaikuttaa luettiin useita.

Maan politiikkaa muuttavat kansalaiset, joilla kaikilla on mahdollisuus vaikuttaa. Kansalainen voi esimerkiksi äänestää vaaleissa, ilmaista mielipiteensä tai toivomuksensa mediassa esimerkiksi televisiossa tai lehden mielipidepalstalla. tyttö 1991, L

Nuoren lainauksesta välittyy ajatus oman äänen kuuluville saamisesta. Lepola ja Kokon (2015, 4) haastattelujen valossa näyttää siltä, että nuorten arkeen liittyy kuulluksi tulemisen ongelma. Nuoret eivät tutkimuksen (emt., 4) mukaan liittäneet ongelmaa demokratian toimintaan, mikä viittaa siihen, että he luottavat tulevaisuuden aikuisina saavansa äänensä kuuluviin. Äänestämisen lisäksi mahdollisina keinoina vaikuttaa pidettiin mielipiteen tuomista julki median välityksellä. Kaikilla kansalaisilla on lainauksen kirjoittajan mukaan mahdollisuus vaikuttaa politiikkaan. Ei tarvitse olla täysi-ikäinen ilmaista mielipiteensä. Kansalaisen mahdollisuudet tuoda mielipiteensä esille ovat kuitenkin sidoksissa institutionaaliseen toimintaan.

Nuoren ihmisen merkitys on melko vähäinen, koska he eivät voi vaikuttaa äänestämällä. Toisaalta mielenosoitukset ja kadunvaltauksat voivat olla vaikuttavia teki[j]öitä. poika 1992, L

Äänestämisen ja mielipiteen ilmaisun rinnalla vastarinnan keinot kuten mielenosoitus ja kadunvaltaus nähtiin vaikuttamisena. Lainauksen mukaan nuorella ei ole juuri vaikutusta institutionalisoituneen kansalaistoiminnan saralla, mutta nuoret voivat käyttää erilaisia vastarinnan keinoja, jotka ovat myös kansalaistoimintaa. Vastarinnan keinot voidaan nähdä institutionalisoituneina käytäntöinä tai kansalaisuuden tekoina. Kirjoittaja mieltää poliittiseksi toiminnaksi kuitenkin ensisijaisesti äänestämisen ja toteaa sen jälkeen, että myös äänestysosoikeuden ulkopuolelle rajattujen ryhmien on mahdollista osallistua. Tutkimuksissa (esim. Myllyniemi 2014, 27; Kiilakoski 2014, 106; Lepola & Kokko 2015, 3) on havaittu, että nuoret vaikuttavat enemmän yksilöinä, järjestöjen ulkopuolella kuin vanhempi väestö, jolle järjestöosallistuminen on luontevampaa. Nuoret käyttävät epävirallisia keinoja vaikuttaa, kuten mielenosoituksia ja vetoa vanhempiä väestöä enemmän, vanhemmat sen sijaan vaikuttavat osallistumalla vaaleihin ja puolue-toimintaan.

Olen siis valmis osallistumaan äänestyksiin, mutta muuten tuskin politiikkaan kosken. tyttö 1991, A

Monet niistä nuorista, jotka tulevaisuudessa aikovat äänestää, mieltävät äänestysosoikeuden riittäväksi osallistumiseksi. Äänestämällä täytetään kansalaisvelvollisuus, eikä sen jälkeen tarvitse ottaa osaa muilla tavoin, koska äänestämistä pidetään kaikista perustavanlaatuisimpana osallistumisen muotona, joka ylläpitää demokratiaa. Muut tavat osallistua eivät yksinään yllä samaan kuin äänestäminen. Osallisena olemisella viitataan tässä kontekstissa ylhäältä alaspäin tapahtuvaan toimintaan, johon kansalainen saa osallistua määrättyjen ehtojen täytyttyä, eli ikärajan ylittyttyä. Myös kansalaisen velvollisuuksista ehkä tunnetuinta, verovelvollisuutta, sivuttiin nuorten vastauksissa.

Politiikka tulee sitten vasta elämässäni esille, kun alan maksaa veroja ja kun voin itse äänestää vaaleissa. poika 1993, L

Äänioikeuden rajaaminen 18-vuotiaille ja sitä vanhemmille perustuu ajatukseen alaikäisten heikommasta kompetenssista osallistua päätöksentekoon yhteisistä asioista. Politiikka liitetään esseissä yleensä täysi-ikäisyyteen. Ennen täysi-ikäisyyttä voi kuitenkin alkaa työskennellä ja tulla veronmaksajaksi, mikä voidaan myös nähdä käännekohtana nuoruuden ja aikuisuuden välillä. Osaksi yhteiskuntaa ja sitä koskevaa politiikkaa tullaan erilaisten siirtymien kautta kun opiskelijasta tulee veronmaksaja ja nuoresta täysi-ikäinen. Oikeudet ja velvollisuudet eivät ole sidoksissa toisiinsa, yksilö voi olla jo verovelvollinen, mutta ei omaa äänestysosoikeutta. Esimerkiksi rikosoikeudellinen vastuu alkaa Suomessa 15-vuotiaana. Äänestysikärajan laskemisesta keskusteltaessa (esim. oikeusministeriö 49/2010) yhtenä argumenttina ikärajan laskemisen puolesta vedotaan usein velvollisuuksien aikaisempaan alkamisajankohtaan.

Esseissä käsiteltiin asioita, joita voidaan selvästi pitää joko kansalaisuuden käytäntöjen, eli aikuisten politiikan tai kansalaisuuden tekojen, eli vapaan kansalaisosallistumisen piiriin kuuluvina. Näiden väliin jää alue, jolla voidaan näkökulmasta riippuen määritellä toiminta kuuluvaksi kumpaan tahansa. Harisen (2000, 12) mukaan raja asioiden välillä, joihin nuorten halutaan osallistuvan ja halutaan olevan osallistumatta, on epäselvä. Tälle harmaalle alueelle, toivottujen ja epätoivottujen osallistumisen muotojen väliin jäävät toiminnot voidaan määritellä käytäntöjen ja tekojen välimaastona. Nuoren yhteiskunnallinen toiminta yritetään pakottaa vanhempien sukupolvien asettamien rajojen sisäpuolelle, koska järjestelmän muuttamista ja rajojen siirtämistä ei nähdä mahdollisena vaihtoehtona (emt., 38). Vapaana kansalaistoimintana voidaan pitää toimintaa, jonka nuori kokee rajoja rikkovana kapinana aikuisten maailman järjestykselle. Toisaalta aikuisten näkökulmasta toiminta näyttäytyy kapinana vallitsevaa järjestelmää vastaan, mutta siihen on

varauduttu yhteiskunnan tasolla. Seuraavassa esimerkissä yhteiskunnan varautumista edustaa poliisin puuttuminen talonvaltaukseseen.

Olen osallistunut talonvaltauksiin, mutta en niinkään valtaajana, vaan sivustaseuraajana. Tuntuu, että nuoria ei oteta vakavissaan, vaan poliisit lakkauttavat saman tien nuorten vaihtoehtoiset yritykset tuoda mielipiteensä esille. tyttö 1991, L

Talonvaltaus voidaan määritellä vapaaksi kansalaistoiminnaksi, koska talonvaltaajat valtaavat itse itselleen tilan. He haluavat itse asettaa rajat toiminnalleen. Talonvaltaajia ei osallisteta toimintaan eivätkä he osallistu siihen passiivisina. Aloite talonvaltaukseseen tulee alhaalta, ruohonjuuritasolta, jolla toiminta myös tapahtuu. (Simonen 2008, 43.) Kansalaisyhteiskuntaan kuuluu epäsuoran vaikuttamisen lisäksi järjestelmän vastainen toiminta (Häikiö 2005, 262). Jos vallitsevaa järjestystä kritisoiisiin toimiin on varauduttu yhteiskunnan tasolla, esimerkiksi poliisin väliintulona, voidaan silloin yhteiskunnan näkökulmasta puhua käytännöistä kansalaisuuden määrittäjä.

Kansalaisuus näyttäytyy pääosin käytäntöinä nuorten kirjoittamissa esseissä, koska niissä pohditaan institutionalisoituneita kansalaisuuden harjoittamisen tapoja. Nuorten vastaukset mukailevat pitkältä lomakkeiden kysymyksiä ja nuoret keskusteleval lomakkeiden kysymyksistä esseissään. NP-kyselyn avokysymys sai nuoret latelemaan joukon sanoja, joita heille tulee mieleen sanasta politiikka, ilman kosketusta heidän omaan elämäänsä. Tällaisia sanoja ovat erityisesti erilaiset instituutiot, kuten eduskunta. Esseevastauksista tuli esille pääosin käsitys politiikasta erilaisten instituutioiden välittämänä toimintana, aivan kuten aikuisten esittämistä kysymyksistäkin. Nuorten vastaukset heijastivat melko suoraan aikuisten näkemyksiä. Voidaan ajatella, että politiikan käsitteen sosialisatio on onnistunut hyvin. Suurimmalle osalle nuorista on muodostunut käsitys politiikasta yhteiskuntapolitiikkana. Esseevastaukset antavat suurelta osin ymmärtää, etteivät nuoret osallistu yhteiskuntaan, eikä se kiinnosta heitä. Tulevaisuudessa saadessaan itse osallistua, aikovat he kiinnostua politiikasta. Tässä on nähtävissä kyselyiden tulevaisuusorientoitunut lähestymistapa. Nuoret kertovat kansalaisuudesta jonain heille kuuluvana, mutta samalla vähän etäisenä. Heillä on virallinen kansalaisuus, mutta sen harjoittamiseen tarvittava oikeus puuttuu vielä.

Nuorten kirjoittamien esseiden mukaan nuoresta tulee kansalainen erilaisten siirtymävaiheiden kautta. Kansalaiseksi tuleminen ei edellytä ainoastaan täysi-ikäisyyttä vaan kansalaiseksi voi tulla myös muilla tavoilla, esimerkiksi silloin kun alkaa maksaa veroja. Täydeksi kansalaiseksi tulemisen merkkipaalat ovat siten nuorten mukaan laajemmat kuin kyselylomakkeen äänioikeus ainoana keinona.

5.3 Vapaa kansalaisosallistuminen

Liisa Häikiö (2000, 21) erottaa toisistaan institutionaalisen osallistumisen, joka kuuluu edustukselliseen demokratiaan ja keinot, jotka eivät ole institutionalisoituneita ja jotka kuuluvat vapaan kansalaisosallistumisen piiriin. Häikiön (2005, 118-119) mukaan yhteiskunta ei tue kansalaisen osallistumista, mikäli yhteiskunnan aktiivisilla toimijoilla on valta määritellä joitakin osallistumisen muotoja edustuksellisen demokratian vastaiseksi ja ulkopuolelle rajautuvaksi toiminnaksi. Kansalaisten osallistuminen on kuitenkin elintärkeää demokratian kannalta, koska kansalaisyhteiskunnassa syntyy uusia käytäntöjä, siellä esitetään kritiikkiä valtaapitäviä kohtaan ja ollaan huono-osaisimpien puolella (Young 2000, 179-180). Suurpään (1996, 62) mukaan nuorten poikkeavat tavat osallistua, eli vanhempien sukupolvien määrittelemien osallistumisen rajojen ulkopuolelle jäävä osallistuminen nähdään Suomessa liian harvoin positiivisena aktiivisuutena.

Vapaa kansalaisosallistuminen ilmenee nuorten arjessa erilaisina jäsenyyskamppailuina. Jäsenyys koskee nuoren yhteiskunnallista asemaa, joka sisältää oikeudet ja velvollisuudet, mutta samalla jäsenyys on myös arjen vuorovaikutusta. Jäsenyyskamppailut Harinen ja Suurpää (2003, 7) määrittelevät toiminnaksi, keskusteluksi, myöntymiseksi, vastustamiseksi, kohtaamisiksi ja hetkiksi. Jäsenyyksien hakeminen on jatkuvaa muutosta, koska yhteiskunta muuttuu jatkuvasti. (Harinen & Suurpää emt., 7.) Vapaa kansalaistoiminta on arjen vuorovaikutustilanteita, joissa kamppaillaan jäsenyyksistä. Seuraavaksi esittelen lainauksia nuorten vastauksista, joissa kansalaisuus ilmenee vapaana kansalaisosallistumisena.

5.3.1 Poliitiikan kentät

Vastaukset, jotka käsittelevät vapaata kansalaisosallistumista sivusivat jollain tapaa politiikan eri ulottuvuuksia. Poliitiikkaa on seuraavien lainausten mukaan myös poliittisten instituutioiden ulkopuolella.

Poliitiikkaa voi olla perheessä, jossa vanhemmat päättävät toimintamallinsa omassa perheyhteisössään. On myös maailmanpolitiikkaa, jossa maailman vaikutusvaltaisimmat ihmiset ja valtioiden edustajat tekevät päätöksiä joko yhteisistä asioista, tai omista asioistaan, valtioidenvälisellä tasolla. On myös kunnallispolitiikkaa, kansallispolitiikkaa ja yrityspoliitiikkaa. Ainoastaan pelikentät vaihtuvat. poika 1990, L

Lukiolainen kertoo politiikkaa olevan eri tasoilla. Hän mieltää politiikan kuuluvan myös perheeseen, mutta ei näe omaa rooliaan siinä. Perheen vanhemmat vastaavat koko perhettä koskevasta politiikasta. Poliitiikkaa esiintyy kaikissa yhteisöissä. Poliittinen päätösvalta on kuitenkin rajattu osalle henkilöistä, kaikilla sitä ei ole. Seuraavan lainauksen kirjoittajan mukaan politiikka kuuluu kaikkien arkeen, kaikki saavat osallistua päätöksentekoon.

Nuorempana minulla oli tapana liittää sana politiikka korkeisiin virkamiehiin, mutta nykyään yhdistän sen jo jokapäiväiseen elämään, johon kuuluu mm. perhe, ystävät ja media. Poliitiikka on siis itselleni todella laaja käsite. Yleensä tulee politikoitua itse edes sitä huomaamatta. Poliitiikan merkitys omaan elämään on suuri. Kotona mm. vanhemmat politikoidivat asioista, joihin minullakin on osuutta. Tällöin otan itsekin asioihin kantaa. Ilman politiikkaa ei saataisi ratkaisuja aikaan oli kyse sitten salibandyharjoituksista lintsamisesta tai jonkin muun tavallisen asian ratkaisusta. poika 1992, L

Poliitiikan kentät tulevat esille edellisessä lainauksessa, jossa kirjoittaja mieltää politiikan liittyvän tiiviisti arkeen. Lainauksen mukaan politiikka kuuluu kaikille ikään, paikkaan ja kansalaisuuteen katsomatta. Poliitiikkaa ei ole mahdollista rajata kuuluvaksi vain joillekin ryhmille tai ryhmien jäsenille, koska politikointi liittyy niin läheisesti arkipäivään, ettei sen tekemistä edes huomaa. Politikoidakseen ei tarvitse olla tietoinen omista toimistaan, esimerkiksi pienet lapset voivat politikoida tiedostamattaan. Kirjoittaja politikoi ottamalla kantaa asioihin, politiikka on siis mielipiteen ilmaisua ja keskustelua. Poliitiikka sisältää vastauksen mukaan päätöksentekoa, joka liittyy kaikkiin asioihin.

5.3.2 Kulutusvalintoja ja kavereita

Arkielämän politiikka on korvannut osaksi edustuksellisuuteen ja järjestöihin nojaavan vaikuttamisen. Arkielämän politiikan vaikuttavuus perustuu arkisiin valintoihin, esimerkiksi kulutuksen suhteen. Taustalla on ajatus vaikuttamisesta itse omaan elämään, edustajien ja yhdistysten sijaan. Osa nuorista ymmärtää politiikan yhteiskuntapolitiikkaa laajempänä käsitteenä, jolloin politiikka on läsnä kaikessa tekemisessä.

Sanana politiikka on tylsä ja tuntuu epäkiinnostavalta. Kuitenkin politiikka merkitsee itselleni aika paljon. En vain ajattele tekeväni poliittisia tekoja, kun puhun tuttavieni kanssa kylämme koulun kohtalosta tai ostan luomutuotteita. Periaatteessahan kaikki tekemme ovat jollain tavalla poliittisia. Emme vain ajattele sitä. tyttö 1991, L

Lainauksen mukaan politiikka on mukana arjen pienissä valinnoissa ja tapahtumissa, vaikka sitä ei tule ajatelleeksi kavereiden kanssa keskustellessaan ja kulutusvalintoja tehdessään. Kirjoittajan käsitys politiikasta on laaja, hän ymmärtää politiikaksi kaiken toiminnan ja mieltää siten itsensä poliittiseksi toimijaksi keskustellessaan ystävien kanssa ajankohtaisista aiheista ja asioidessaan kaupassa. Vapaa kansalaisosallistuminen on vaikuttamista toisiin ihmisiin. Keskustelemalla ystävien kanssa saa oman mielipiteensä esille ja voi lähestyä asiaa eri näkökulmista, jolloin muiden mielipiteet saattavat muokata omaa näkemystä. Eettisillä tai poliittisilla kulutusvalinnoilla pääsevät vaikuttamaan nekin, joilla ei ole oikeutta osallistua institutionalisoituneeseen vaikuttamiseen. Kuluttaminen vaikutuskeinona rajautuu kuitenkin hyvinvoiville, köyhällä ei välttämättä ole varaa valita. Kulutusvalinnoilla vaikuttaminen liittyy osaltaan kulutuksen merkityksen korostumiseen

arkielämässä. Vaikuttamisesta on Jurvansuun (2002, 25) mukaan tullut symbolista. Tällä hän tarkoittaa, että vaikuttaminen on muuttunut aiemmasta järjestöosallistumisesta arkielämän politiikaksi, jossa vaikutetaan esimerkiksi kulutusvalinnoilla.

Käsitykseni politiikasta on asioiden vaikuttamista positiiviseen suuntaan. Nykyään maailmassa on vaikka mitä ongelmia, kuten mm. ilmastonmuutos, itämeren saastuneisuus sekä ihmisoikeusongelmia kehitysmaissa. Vaikuttamista varten voi vaikka pistää pari euroa johonkin järjestöön ja itse elää säästeliäästi. tyttö 1991, L

Kuluttamalla voi vaikuttaa monella tapaa. Luomutuotteiden suosimisen lisäksi kuluttaja voi lahjoittaa rahaa järjestölle tai kuluttaa mahdollisimman vähän. Omilla kulutusvalinnoilla tai kuluttamattomuudella pyritään vaikuttamaan suuriin, globaaleihin ongelmiin. Jokainen ihminen joutuu tekemään kulutusvalintoja jatkuvasti arjessaan ja siksi kuluttaminen nähdään helppona keinona vaikuttaa. Vaikuttaminen ei ole ainoastaan institutionaalisia käytäntöjä, vaan jokainen voi itse räätälöidä itselleen sopivan tavan vaikuttaa kulutuskäyttäytymisellään.

Politiikka ei kiinnosta minua siksikään, että olen varma että asioihin voi vaikuttaa monella muullakin tapaa kuin äänestämällä tai ryhtymällä Tukiaiseksi. Mielenosoitukset, nettiadressit, boikotointi yms. pitäisi ottaa huomioon paremmin päätöksiä tehtäessä, sillä ne ovat vaikuttavia, helpompi tapa kuin äänestys, sekä huomattavasti näkyvämpiä. tyttö 1991, L

Politiikka näyttäytyy suurimmassa osassa nuorten kirjoitelmia rajatumpana yhteiskuntapolitiikkana. Lainauksessa kirjoittaja kyseenalaistaa vaaliosallistumisen vaikuttavuuden. Erilaiset keinot kritisoida ja vastustaa ovat hänestä yhtä tärkeitä tapoja osallistua ja ne pitäisi huomioida paremmin päätöksenteossa. Opiskelija mainitsee vastarinnan keinoja, joiden voidaan ajatella lukeutuvan institutionalisoituneeseen kansalaisuuteen. Vastarinnan keinoista tulevat esille myös ostoboikotit, jotka liittyvät kuluttamiseen ja lukeutuvat vapaan kansalaisosallistumisen alle. Arkielämän politiikka näyttäytyy kirjoittajalle helposti lähestyttävänä ja nopeana keinona saada oma mielipide esille.

5.3.3 Ikärajat

Muutamissa vastauksissa nuoret kertovat kokemistaan epäoikeudenmukaisuuksista ja vaativat itselleen oikeuksia. Kysymys äänioikeusikärajasta otettiin esille nuorten kirjoituksissa vain harvoin ja vain yhdessä vastauksessa vaadittiin ikärajan laskemista. Vastauksista löytyi myös muihin oikeuksiin liittyviä, oikeuksien laajentamista puolustavia puheenvuoroja. Äänestysikärajan säilyttäminen 18 ikävuodessa saa esseissä kannatusta, mutta esseistä löytyy myös yksi kriittinen puheenvuoro nykyiselle ikärajalle.

Olen suuresti sen puolella, että äänestysikäraja laskettaisiin 16-vuoteen. Äänestysprosentti saattaisi laskea, mutta sitten halukkailla olisi mahdollisuus vaikuttaa. Löytyy sieltä yli 18-vuotiaistakin niitä kakaroita joita nykyisellä äänestysikärajalla yritetään välttää. tyttö 1993, L

Ikärajan laskeminen nähdään tarpeelliseksi, jotta halukkaat pääsevät vaikuttamaan. 16- ja 17-vuotiaiden oikeus vaikuttaa äänestämällä painaa kirjoittajan mukaan vaa'assa enemmän kuin nykyisen ikärajan perustelu putoavalla äänestysprosentilla ja 16- ja 17-vuotiaiden lapsellisuudella. Kirjoittaja katsoo, ettei nykyisellä ikärajalla saada karsittua joukosta pois epäkypsiä nuoria, joiden ei vielä ajatella sopivan äänestäjiksi. Seuraavassa lainauksessa puolustetaan oikeutta olla alaikäinen muillakin elämän osa-alueilla kunnes todella tulee täysi-ikäiseksi.

Haluaisin vielä sanoa, että on typerää, kun HKL:n aikuisten lipun joutuu maksamaan 17-vuotiaana, vaikka silloin on alaikäinen. Typerä laki sekin. tyttö 1992, L

Edellisen lainauksen nuori kokee epäoikeudenmukaiseksi sen, että joutuu alaikäisenä ostamaan aikuisten matkalipun. Hän vaatii alaikäisille oikeutta olla alaikäisiä kaikilla yhteiskunnan eri alueilla. Alaikäisiltä puuttuu aikuisille kuuluvia oikeuksia, mutta samalla heidän etujaan poljetaan siirtämällä ikärajaa alaspäin kun kyse on taloudellisesta hyödyistä. Tracey Skeltonin (2010, 145) mukaan alaikäisiä halutaan usein oikeudelliseen vastuuseen, vaikka oikeuksia heille ei haluta antaa.

Ja miksi ihmeessä vanhempien tulot vaikuttavat opiskelijan opintotukeen? Kaikkien vanhemmat ei maksa itsenäiselle opiskelijalle mitään, vaikka tulot olisivatkin hyvät. Esimerkiksi puolen vuoden päästä kun kämppikseni täyttää 18 vuotta, hänen vanhemmat ei maksa hänelle enään _mitään_. Ja silti hänen vanhempien tulot vaikuttaa hänen opintotukeen siihen saakka, että hän täyttää 20. tyttö 1992, A

Erikoiseen tilanteeseen joutuu myös kirjoittajan kaveri, jonka tukien määrään hänen vanhempansa tulot vaikuttavat aina 20-vuotiaaksi saakka. Nuori on täysi-ikäinen täytettyään 18 vuotta, mutta silti ikäraja on asetettu 20 ikävuoteen. Täysi-ikäisiä nuoria ei näin kohdella yhdenvertaisesti, koska hyvätulosten vanhempien oletetaan elättävän osaksi myös lapsiaan. Samankaltaista ikäraja ongelmaa pohtii myös seuraavan lainauksen nuori.

Rahaa kuluu koko ajan, töitä tulee tehdä sitä enemmän, verotusprosentti nousee sitä korkeammaksi (eikös tämä ole eduskunnan säädös) ja sitä enemmän kuluu vapaa-aikaa ja yöunta hukkaan. Ketkähän ovat säätäneet lain siitä, että KELA:lta saa opintotukea vain jos asuu huonotuloisemman yksinhuoltajavanhempansa luona. Asun tällä tavalla, tosin vanhemmillani on yhteishuoltajuus, joten minulta evätään opintotuki. tyttö 1992, L

Lainauksessa tulee esiin 17-vuotiaan nuoren kokema epäoikeudenmukaisuus tukien jakamisessa. Toisen asteen alaikäisten opiskelijoiden tuki on rajattu huonotuloisten vanhempien lapsille, mutta kirjoittajan näkemyksen mukaan raja on epäreilu.

5.3.4 Oikeuksien vaatiminen

Vähemmistöjen oikeudet nousivat esille vain yhdessä esseessä, jossa nuori kertoo keskustelleensa kansanedustajan kanssa tasa-arvoisesta avioliitto-oikeudesta. Olen luokitellut lainauksen vapaan

kansalaisosallistumisen alle, koska siinä nuori pyrkii itse omilla toimillaan vaikuttamaan toiseen ihmiseen. Lainauksen voidaan ajatella liittyvän myös institutionalisoituneeseen toimintaan, koska nuori pyrkii vaikuttamaan nimenomaan kansanedustajaan, poliittisen instituution edustajaan. Vapaa kansalaistoiminta korostaa kuitenkin lainauksen ajatusta oikeuksien vaatimisesta ryhmille, jolla oikeuksia ei vielä ole.

Seksuaalivähemmistöistä taas puhuin Kaltiokummulle kysyen erilaisia kysymyksiä, kuten miksi homoseksuaalit eivät ole saaneet oikeutta naimisiinmenoon? Ruotsissa tämä etappi on jo saavutettu, mutta suomi on jälleen kerran jälkijunassa muun euroopan kehityksestä. Toki on mahdollisuus rekisteröidä parisuhde, mutta se ei ole sama asia. Missä on tasa-arvo? tyttö 1992, L

Kirjoittaja vertaa Suomea muihin maihin, joissa seksuaalivähemmistöt ovat tasa-arvoisessa asemassa ja voivat avioitua keskenään. Ongelma on paitsi maan sisäinen ongelma, niin se liittyy myös laajempaan eurooppalaiseen kontekstiin, jonka kehitystä yksittäistenvaltioiden tulisi seurata. Vähemmistöjenoikeuksien lisäksi eläinoikeudet nousivat esiin.

Ne [eduskunta] ajattelee pelkkää taloudellista voittoa. Samaan aikaan esim. eläinsuojelulaki laahaa tuhat vuotta perässä. tyttö 1991, L

Lainauksen nuori nostaa tärkeäksi asiaksi eläinten oikeudet, jotka eivät hänen mukaansa kiinnosta eduskunnan päätöksentekijöitä. Oikeudet ulottuvat lainauksen mukaan ihmisten lisäksi eläimiin.

Vain pienelle osalle nuoria kansalaisuus näyttäytyy osana arkea, jolloin kansalaisuutta määritellään nuorten omista lähtökohdista käsin. Esseevastaukset raottavat verhoa nuoren omaan maailmaan, mutta edelleen sanan politiikka taakse kätkeytyy olennainen osa nuoren yhteiskunnallista arkielämää. Tutkimukset, (esim Wood 2012; Lepola & Kokko 2015) joissa nuoria on haastateltu, tuovat esiin enemmän tietoa kansalaisuuden teoista kuin mihin kyselylomakkeen esseetehtävällä päästään. Tämä ei ole yllättävää, koska kukaan ei ole johdattelemassa nuorta laajempaan kansalaisuuden ymmärrykseen eikä valvomassa kuinka huolellisesti tehtävän kirjoittaa. Nuoret kuitenkin kertovat kansalaisuutensa ilmenevän esimerkiksi keskusteluina yhteiskunnallisista asioista ja kulutusvalintoina. Lisäksi nuoret pyrkivät laajentamaan oikeuksia kirjoittamalla epäoikeudenmukaisiksi kokemistaan asioista.

Nuoret kirjoittavat säästeliäästi elämisestä, joka näyttäytyy yhtenä vastademokratian keinona. Ihmisoikeudet tulevat esille kysymyksinä eri ryhmien oikeuksista, jolloin ne ovat sidoksissa kansalaisen asemaan. Esseissä maahanmuuttokriittisyyttä esiintyy paljon enemmän kuin yhtäläisten oikeuksien puolustuspuhetta. Maahanmuuttokriittisyyden taustalla on ajatus asemaan perustuvasta

kansalaisuudesta kun taas kaikkien ryhmien yhtäläisiä oikeuksia puolustavissa puheenvuoroissa perustana on tekojen ilmentämä kansalaisuus.

6 DEMOKRAATTINEN OSALLISTUMINEN

Tässä luvussa pohdin kyselylomakkeiden ja esseevastausten tuottamaa käsitystä demokratiasta ja esittelen nuorten kirjoittamia lainauksia demokratiaan liittyen. Pohdin kyselyiden ja esseevastaustenn valossa, onko edustuksellinen demokratia säilyttänyt asemansa vai toivottaisiinko sen rinnalle muita osallistumisen muotoja. Lopuksi keskustelen keinoista, joilla nuorten arkista keinoja osallistua voitaisiin edistää.

6.1 Demokratia kyselyissä ja vastauksissa

Luvussa neljä esitettyjen taulukoiden perusteella voidaan sanoa, että osallistumista tulkitaan kyselylomakkeissa pitkälti edustuksellisen demokratian lähtökohdista. Näkemyksen mukaan demokratiaa ylläpidetään kansalaisuuden käytäntöinä, kuten äänestämällä vaaleissa. Äänestämisen lisäksi korostetaan aktiivista osallistumista kansalaisyhteiskuntaan. Kyselylomakkeissa deliberaatio tulee esille kysymyksinä osallistumisesta keskusteluun. Kyselyt nojaavat edustukselliseen demokratiaan, mutta korostavat kansalaisen aktiivista roolia ja osallistumista myös vaalien välillä. Näin ollen voisi sanoa, että lomakkeiden mukaan demokratia on siirtynyt toiseen, osallistuvan demokratian vaiheeseen. Erilaiset osallistumisenmuodot täydentävät edustuksellista demokratiaa, mutta eivät lomakkeiden näkökulmasta korvaa sitä. Kansalaisuus kiinnittyy lomakkeissa vahvasti instituutioihin, joilla on legitiimi asema yhteiskunnassa. Kyselyt korostavat edustuksellisen demokratian tärkeyttä, koska kyselyiden tarkoituksena on tuottaa tietoa kansalaisten yhteiskunnallisesta osallistumisesta, eli institutionalisoituneesta toiminnasta. Lomakkeiden taustalla on huoli demokratia- ja osallistumisvajeesta, jolloin huomio kiinnittyy nimenomaan tulevien äänestäjien intoon osallistua yhteiskunnan institutionalisoituneeseen toimintaan. Esitetystä edustuksellisen demokratian kriisistä huolimatta nuoria kannustetaan osallistumaan erilaisilla edustuksellisen demokratian keinoilla.

Demokratian tila ja sitä myötä kansalaisten osallistuminen yhteiskunnalliseen päätöksentekoon mietitytti osaa esseiden kirjoittajista. Kirjoittajien huomiota sai keskustelu kansalaisten osallistumisesta demokratiaan ja tiedon merkityksestä. Tunnistin aineistosta kaksi erilaista näkemystä demokratian kehittämisestä. Osa kirjoittajista kannatti suoraa demokratiaa, toiset taas pohtivat, ettei kansalaisilla ole resursseja edes edustukselliseen demokratiaan. Kattavampi tiedotus nähtiin apuna edustuksellisen demokratian ongelmiin.

Uskon, että kiinnostus yhteiskunnallisiin asioihin on tärkeää, koska aina riittää asioita, jotka voisivat olla paremmin. Jokainen voi vaikuttaa. Osallistumista vaikeuttaa kuitenkin tämä: jotta jostakin asiasta voi muodostaa mielipiteen, siitä on tiedettävä tarpeeksi paljon. Monet asiat vaativat paneutumista ja harvalla riittää aikaa, jaksamista tai kiinnostusta esim. selvittää eri vaaliehtokkaita ja sitä, kuka heistä tuntuisi sopivimmalta ja edistäisi tärkeitä asioita. tyttö 1990, L

Osa nuorista argumentoi edustuksellisen demokratian olevan kansalaisille helpompi tapa toteuttaa demokratiaa kuin kansanäänestykset, joissa kansalaisen tietotasolla on keskeinen merkitys. Lainauksessa kyseenalaistetaan edustuksellisuus parhaana keinona tehdä päätöksiä. Ajan ja jaksamisen vuoksi moni jättää äänestämättä, jolloin edustuksellisuus kärsii. Edustajan valinta on liian hankalaa. Avainasemassa on tieto, jota pitäisi olla enemmän tarjolla, jotta vaaliosallistuminen olisi helpompaa. Mitä enemmän kansalaisen halutaan osallistuvan ja vaikuttavan päätöksentekoon, sitä paremmat kyvyt etsiä, käsitellä ja arvioida tietoa hänellä tulisi olla. Tietoa voi olla tarjolla liikaa tai liian vähän, mutta kriittinen lukutaito ja koulutus auttavat selviytymään hankalista valinnoista.

En kylläkään usko, että kansanäänestyksiä joissakin päätettävissä asioissa pitäisi lisätä niin hirveästi, sillä kaikilla ei ole ehkä tarpeeksi tietoa näistä päätettävistä asioista. Sen sijaan pitäisi lisätä jotain tiedotustilaisuuksia. tyttö 1992, L

Vastauksesta voidaan lukea tyytymättömyyttä edustukselliseen demokratiaan, koska päätöksenteko ei ole riittävän avointa ja siitä ei tiedoteta riittävästi. Päätöksenteko tapahtuu kansalasten ulottumattomissa ja ilman että he edes tietäisivät asiasta. Tiedotustilaisuuksien myötä kansalaiset voisivat helpommin muodostaa asioista mielipiteitä ja ottaa kantaa. Tiedotustilaisuudet saattaisivat auttaa myös epämieluisien päätösten hyväksymisessä. Kun tietää perustelut, joiden pohjalta päätökset tehdään, voi olla helpompi hyväksyä lopputulos, vaikka se ei olisi omien toiveiden mukainen. Tiedotustilaisuuksissa osallistujat saivat esittää oman näkemyksensä ja perustella sen, jolloin päätöksentekijät saivat puolestaan arvokasta tietoa osallistujilta. Deliberatiivisen demokratian periaatteiden mukaisesti kaikkien tulisi osallistua keskusteluun, jonka lopputuloksena päätökset syntyvät.

Mielestäni kansanäänestyksen tapaisia suuria kysymyksiä koskevia äänestyksiä voisi olla enemmän, jotta kansalaiset voisivat vaikuttaa asioihin suoremmin, kuin nykyään. poika 1993, L

Kansanäänestysten kannattajat katsoivat, että kansanäänestys lisäisi kansalaisten vaikutusmahdollisuuksia, jotka nykyisessä edustuksellisessa demokratiassa eivät toteudu riittävän tehokkaasti. Kansanäänestysten nähtiin joissakin vastauksissa olevan perimmäinen demokratian toteuttamisen muoto. Kun ihmiset saavat itse äänestää omasta puolestaan, toteutuu kansantahto näkemyksen mukaan paremmin kuin edustajan välityksellä. Lainauksen nuori ajattelee, että

edustuksellista demokratiaa olisi syytä täydentää suoralla demokratialla, mutta edustuksellisuutta ei tulisi kokonaan korvata kansanäänestyksillä.

Nuoret käsittelivät vastauksissaan demokratiaa edustuksellisen demokratian näkökulmasta ja näkivät tarpeita edustuksellisuuden kehittämiseksi. Edustuksellinen demokratia on edelleen demokratian tärkeä perusta, mutta sen toiminnan tehostamiseksi tarvitaan lisää koulutusta, tietoa ja mahdollisuuksia osallistua. Nuorten näkökulmasta tiedonsaannin perimmäisenä tarkoituksena ei ole äänestysprosenttien kohottaminen vaan se, että osaa ja pystyy muodostamaan mielipiteen ja vaikuttamaan omaan elämäänsä koskeviin asioihin. Edustuksellista demokratiaa olisi nuorten mukaan kehitettävä osallistavampaan suuntaan. Kouluttaminen ja tiedottaminen edistävät kansalaisten aktiivisuutta.

6.2 Arkiset kansalaisoikeudet

Kansalaisuuden laajemmassa kontekstissa lasten ja nuorten voidaan nähdä käyttävän deliberatiivisen demokratian keinoja arjessaan. Deliberatiivinen demokratia tulee esille etenkin kysymyksissä ja vastauksissa, jotka on luokiteltu kansalaisuuden teoiksi, koska deliberaatio on keskustelua. Pekosen (2011, 45) mukaan politiikassa rakennetaan yhteistä maailmaa, jolloin toisen ymmärtäminen on tärkeää. Kuuntelemalla on mahdollista oppia uutta ja keskustelun seurauksena mielipiteet saattavat muuttua. Deliberaatio tukee poliittisen järjestelmän eri tasoilla tapahtuvaa julkista keskustelua, koska se on kaikille vapaata. (Emt., 45-46.)

Herne ja Setälä (2005, 175) ovat huomauttaneet, että edustukselliseen demokratiaan kuuluu jo valmiiksi deliberatiivisen demokratian keinoja. Kaikille avoimet kuulemistilaisuudet voidaan lukea tavaksi toteuttaa deliberatiivista demokratiaa. Deliberatiivisen demokratian keinot tulevat esille edellisen luvun lainauksissa esimerkiksi keskusteluna kavereiden kanssa. Pekosen (2011, 41) mukaan deliberaation toteutumisen ehto on, että keskustelussa esitetyillä näkemyksillä voi todellisuudessa vaikuttaa. Esseeaineiston perusteella vaikuttaa siltä, etteivät nuoret koe tulleet riittävästi kuulluiksi.

--asiat tuodaan julki vasta kun asia on jo käsitelty ja vaihtoehtoisesti vain "aikuiset" saavat tietoonsa heitä koskevat asiat. Eli nuoret elävät politiikan ulottumattomissa, pimennossa. tyttö 1991, A

Lainauksessa korostuu vastakkainasettelu aikuisten ja nuorten välillä. Aikuisilla on valta määritellä milloin nuoret kuulevat päätöksistä ja miten heidän mielipiteensä otetaan päätöksenteossa huomioon. Nuorilla ei itsellään ole valtaa vaikuttaa asioihin ilman aikuisten hyväksyntää. Päätöksenteko saattaa olla aikuisille vaivattomampaa silloin, kun nuorten ääntä ei kuulla. Kuten Rantala (2011) esittää, lasten asioiden parissa työskenteleville aikuisille tarvittaisiin koulutusta lasten oikeuksien

toteutumiseksi. Lasten ja nuorten kansalaisoikeuksien toteutumisessa keskeinen rooli on aikuisilla, jotka tekevät oikeuksien toteutumisen mahdolliseksi. Nykyisellään aikuiset eivät välttämättä osaa edistää oikeuksien toteutumista parhaalla mahdollisella tavalla. YK:n lasten oikeuksien sopimuksen artikla 12 teettää työtä aikuisille, koska lasta tulisi kuulla ennen kaikkea päätöksentekoa. Riittävän laajan kuulemisen toteutumiseksi aikuisten suhtautumisen lapseen tulisi muuttua. (Hakalehto-Wainio 2012, 75.)

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen toisessa artiklassa kielletään syrjintä esimerkiksi ihonvärin, kielen, uskonnon, alkuperän tai syntyperän perusteella (Hakalehto-Wainio 2013, 146). Sopimus takaa kaikille lapsille samat oikeudet ilman minkäänlaista erottelua lasten välillä. Myös perustuslain 6 §:n mukaan lapsia tulee kohdella tasa-arvoisina yksilöinä keskenään ja suhteessa aikuisiin (emt., 146). Edellisessä luvussa esittelemieni lainausten valossa näyttää kuitenkin siltä, etteivät oikeudet toteudu yhtäläisesti myöskään nuorten välillä, koska kaikilla ei ole mahdollisuutta vaikuttaa esimerkiksi nuorisoparlamentissa.

Nuorten demokratiahankkeisiin kriittisesti suhtautuvien mukaan voidaan sanoa, ettei nuorten osallistaminen erilaisiin poliittisiksi kutsuttuihin toimintoihin edistä demokratiaa (Lepola & Kokko 2015, 4). Pyrkimykset osallistaa nuoria näyttäytyvät Lepolan ja Kokon (2015, 4) mukaan pikemminkin pyrkimyksinä kontrolloida heitä. Nuorille suunnatut kanavat osallistua politiikkaan ovat epäpoliittisia, koska niiden ensisijaisena tavoitteena on saada nuori osallistumaan. Toissijaiseksi jää vaikuttaminen päättäjiin. (Emt., 4.) Kansalaisia osallistavien toimintojen tarkoituksena on vahvistaa edustuksellista demokratiaa, mutta paradoksaalisesti ne saattavat päätyä jopa heikentämään edustuksellisen demokratian osallistujapohjaa.

Demokratiakasvatuksella on pyritty vastaamaan demokratiavajeeseen, josta nuorilta on haluttu kerätä tietoa kyselylomakkeilla. Kyselyt edustavat jo ennalta määriteltyjä yhteiskunnallisia arvoja ja asenteita ja luovat samalla kuvaa siitä, minkälaisista toiminnoista demokratia rakentuu. Demokratiakasvatuksella uusinnetaan tietynlaista kuvaa demokratiasta. Jos demokratiakasvatuksen taustalla vaikuttavista oletuksista ei kerrota, jäävät ideologiset lähtökohdat piiloon. Demokratiakasvatuksen ja osallistamisen taustalla on aina jokin lähtökohtainen oletus, jonka tiedostaminen ja esille tuominen olisi tärkeää. (Bäcklund & Kallio 2012, 41.)

Ruostetsaaren (2013, 45) mukaan Suomessa on tarvetta ruohonjuuritason aloitteellisuuden tukemiselle, jossa osallistuminen lähtee yksilöstä itsestään. Osallistumiseen liittyy Ruostetsaaren mukaan puolueettomuuden illuusio, josta olisi päästävä eroon (emt., 45). Puolueettomuuden illuusio ilmenee nuorten edustuksellisuuden ongelmina. Kysymykset siitä, miten nuoria on osallistettu ja

ketkä kuuluvat osallistettujen joukkoon ovat tärkeitä, koska valintoja ei tehdä tyhjiössä, niiden taustalla vaikuttaa aina jokin arvomaailma. Osallistamisen sijaan olisi siirryttävä nuorten osallisuuden tukemiseen antamalla nuorille tilaa toimia oma-aloitteisesti ja turvaamalla vaikuttamisen vaikuttavuus. Nykyiset osallistumishankkeet eivät huomioi tunnetta, joka nuorelle syntyy hänen osallistuessaan vaikuttamistoimintaan. Vaikuttamisen näennäisyys ei innosta osallistumaan toiste, kuten nuorten esseevastauksista käy ilmi. Osallistumisesta syntyvä tunne olisi tärkeää huomioida, koska se joko innostaa tai lannistaa.

Poliittisen ymmärryksen lisäksi myös oikeudellista näkökulmaa tulisi laajentaa. Lasten oikeuksien yhtenä toteutumisen haasteena Suomessa on Hakalehto-Wainion (2013, 162) mukaan lasten kuuleminen ja heidän näkemyksiensä huomioon ottaminen kaikissa lapsia koskevissa asioissa. Lasten oikeuksia valvovan komitean mukaan lapsen osallistumisoikeus on Suomessa ymmärretty lähinnä vain lapsen kuulemisena häntä koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa asioissa. Komitean mukaan lapsen kuuleminen jää usein yksittäiseksi toimenpiteeksi, jolla ei ole lopulta merkitystä päätöksenteossa. (Emt., 162.) Lapsen kuuleminen ei kuitenkaan tarkoita ainoastaan lapsen kuulemistä oikeudessa, lasta tulisi kuulla arjessa ja kuulemisella pitäisi olla vaikutusta. Hakalehto-Wainio (2013, 155) katsoo, että lasten oikeuksien sopimuksen oikeudellinen velvoittavuus on jäänyt vaille sille kuuluvaa huomiota. Tiedotusta ja koulutusta lasten oikeuksien sopimuksesta ei ole hoidettu parhaalla mahdollisella tavalla. Lasten oikeudet eivät aina näyttäyty yhtä vakavasti otettavina oikeuksina kuin muiden ryhmien oikeudet. (Emt., 155.) Nuorten vastauksissa toistui ajatus tulevaisuuden vaikutusmahdollisuuksista. Nuoret olettivat tulevansa kuulluksi täysi-ikäisinä, alaikäisenä kuuleminen ei vielä toteudu täysimääräisesti.

Hyvinvointivaltion myötä valtion tehtävät ovat ulottuneet koskemaan yhä uusia yhteiskunnan osa-alueita, millä on ollut vaikutusta lainsäädännön asemaan. Lainsäädännöllä ei pyritä ainoastaan ratkaisemaan yhteiskunnassa vallitsevia ristiriitoja, vaan myös kehittämään yhteiskunnan jäsenten hyvinvointia. (Kyntäjä & Laitinen 1983, 33.) Lapsen oikeuksien komitean kommentteista⁶ huolimatta lapsiin suhtaudutaan edelleen usein holhoavasti, eikä aktiivisina toimijoina ja oikeuksien haltijoina kuten komitea vaatii (Pajulammi 2014, 250). Lasten suojele nousee edelleen ohi lasten oikeuksien suojelun. Lapsen oikeuksien suojelulla olisi positiivisia vaikutuksia, koska lapsen osallistuminen päätöksentekoon vahvistaa lapsen kokemusta päätöksen oikeudenmukaisuudesta. (Pajulammi 2014, 250-251.) Tehtyjen päätösten perustelu lapselle on tärkeää, jotta lapsi ymmärtää miten hänen mielipiteensä on otettu huomioon (Mäntylä 2011, 28). Osallisuus-oikeuksien huomioiminen tarkoittaa

⁶ esim. Lapsen oikeuksien komitea, yleiskommentti nro 12 (2009), CRC/C/GC/12.

käytännössä arkisen keskustelun muuttumista oikeudelliseksi. Lasten osallisuus oikeudet ilmenevät lapsen arjen tasolla, samoin kuin lapsen kansalaisuus, arkisina tekoina ja keskusteluina. (Pajulammi 2014, 255.)

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä tutkielmassa tarkoituksena on ollut selvittää yhtäältä sitä, millaisia kansalaisuuden ulottuvuuksia kyselylomakkeista on mahdollista lukea esiin ja toisaalta, millaisia kansalaisuuden ulottuvuuksia nuorten kirjoittamista vastauksista voidaan lukea esiin. Kiinnostus on kohdistunut lasten ja nuorten kansalaisuuteen, koska heidän asemansa kansalaisina on erityinen. Lapsilla ja nuorilla on virallinen kansalaisuus aivan kuten muullakin väestöllä, mutta heiltä puuttuu kansalaisoikeuksia ja velvollisuuksia, joita aikuisilla kansalaisilla on.

Saadut tulokset vahvistivat aikaisempien tutkimusten löydöksiä (ks. Harris, Wyn, Younes 2010; Wood 2012). Analysoimani aineiston valossa näyttää siltä, että aikuisten esittämät kysymykset ja nuorten antamat vastaukset ovat linjassa keskenään kun tarkastellaan kansalaisuutta asemana ja käytäntöinä. Nuoret kirjoittavat esseissään niistä asioista, joista aikuiset ovat lomakkeella kysyneet. Nuorten vastauksista voidaan kuitenkin lukea myös sellaisten oikeuksien vaatimista, joita kyselyissä ei käsitellä. Kyselyissä nuorten poliittisina oikeuksina nähdään ainoastaan äänestysoikeus. Kirjoituksissaan nuoret eivät kuitenkaan vaadi äänioikeusikärajan laskemista, vaan puuttuvat muihin, epäoikeudenmukaisiksi kokemiinsa ikärajoin.

Seuraavaksi tarkastelen tutkimuksesta saamiani päätuloksia ja pohdin tarkemmin tutkimuksen tulosten merkitystä. Lopuksi laajennan tulosten tarkastelun yleiseen keskusteluun demokratiasta ja kansalaisuudesta.

7.1 Kansalaisuuden merkitykselliset rajat

Tarkasteltaessa kansalaisuutta asemana ja käytäntöinä huomataan, että kansalaisuuden rajat näyttäytyvät samankaltaisina aikuisille ja nuorille. Määritellessään kansalaisuutta asemana nuoret korostavat kuuluvansa kansalaiseen, mutta positioivat itsensä kansalaisuuden ulkoreunalle tulevaisuuden päättäjinä. Huomattava ero kyselyiden ja esseiden välillä tulee esille kansalaisuuden tekoja tarkasteltaessa. Kyselyissä ja esseevastauksissa tulee molemmissa esiin arkipäivän politiikka ja oikeuksien vaatiminen. Mielenkiintoista on, että äänestysoikeuden sijaan nuoret kiinnittävät esseissä huomionsa erilaisiin epäoikeudenmukaiseksi kokemiinsa ikärajoin. Aikuiset käsittävät nuorten poliittisilla oikeuksilla lähinnä äänioikeusikärajan laskemisen, kun nuorille heidän omat oikeutensa näyttäytyvät laajempaan kysymyksenä erilaisista ulossulkevuutensa vuoksi epäoikeudenmukaisiksi koetuista rajoista. Aikuisille kansalaisuus ilmenee äänioikeutena, joka saavutetaan täysi-ikäisenä. Osassa lomakkeiden kysymyksiä nuoret rajataan kokonaan kansalaisuuden ulkopuolelle. Sen sijaan nuorten vastauksissa kansalaisuus ei ole sidoksissa

pelkästään täysi-ikäisyyteen. Lähemmäksi täyttä kansalaisuutta voi päästä muillakin keinoin, esimerkiksi maksamalla veroja, mikä saattaa tapahtua jo ennen täysi-ikäisyyttä.

Aikuiset näkevät nuorten osallisuus oikeudet lähinnä kysymyksenä äänioikeuden laajentamisesta. Suurimmalle osalle nuorista äänioikeus ei näyttäyty merkityksellisenä, koska he eivät koe tietävänsä vielä riittävästi jotta pystyisivät äänestämään. Nuorille itselleen heidän omat kansalaisoikeutensa ovat äänioikeutta laajempia, arkisia oikeuksia. Nuoret tuovat esiin harmistuksensa erilaisiin ikärajoihin, joilla syrjitään täysi-ikäisiä tai vastaavasti alaikäisiä nuoria. Nuorille heidän omien oikeuksiensa keskiössä ei ole kysymys matalammasta äänestysikärajasta, vaan epäoikeudenmukaisesta ikäsyrjinnästä. Äänioikeusikärajaa enemmän merkitystä on erilaisilla ikään perustuvilla rajoilla, jotka vaikuttavat nuorten arkipäivään.

Kansalaisuuden tekoihin liitettävää kulutusta käsitellään kyselyissä ja esseissä. Kyselyissä kulutus liitetään perheen hankintoihin, energian kulutukseen vaikuttamiseen ja nuoren oman rahan käyttöön. Vastauksissa kulutus nähdään eettisenä kysymyksenä, jolloin kulutus liitetään kulutuksen vähentämiseen ja ympäristön kannalta parempien tuotteiden kulutukseen. Aikuiset mieltävät kulutuksen nuoren mahdollisuudeksi vaikuttaa hankintoihin. Kuluttajalla viitataan usein passiiviseen kansalaiseen; kansalaisesta tulee kuluttaja silloin, kun hän on tuotantoketjun viimeinen lenkki, joka vastaanottaa markkinoiden tuottamia hyödykkeitä. Nuorille itselleen kulutus näyttäytyy ekologisena valintana, jolloin ei kuluteta enempää kuin on välttämätöntä. Kuluttajakansalaisen aktiivinen rooli tulee esille esimerkiksi silloin, kun kuluttajan valintoja, vastuuta ja velvollisuuksia korostetaan. Kulutuksen vaikutus ulottuu kuluttajan oman hyvinvoinnin lisäksi muuhun yhteiskuntaan.

Lepolan ja Kokon (2015, 3) tutkimuksessa monet nuoret mielsivät itsensä passiivisiksi kansalaisiksi kyselylomakkeen kysymyksiin vastatessaan. Haastattelut paljastivat, että moni itsensä passiiviseksi mieltänyt nuori olikin todellisuudessa hyvin aktiivinen monin eri tavoin. Vastauksissaan suurin osa nuorista ei pidä itseään poliittisena toimijana, vaikka osallistuisikin yhteiskunnalliseen toimintaan monin keinoin. Nuoret eivät näe oman toimintansa poliittisuutta, koska poliittisuus näyttäytyy heille institutionalisoituneena, aikuisille rajattuna toimintana. Syy tähän on, että nuorten tavat vaikuttaa ja osallistua suljetaan perinteisen poliittisen määritelmän ulkopuolelle, jolloin politiikka näyttäytyy täysin vieraana nuorille. Poliitiikan ymmärtäminen kapeana käsitteenä on haitallista, koska se uusintaa jakoa aktiivisiin ja passiivisiin kansalaisiin. (Emt., 3.) Esseevastauksista on haastatteluja vaikeampi saada esille nuoren yhteiskunnallista aktiivisuutta, koska nuorta ei ole mahdollista ohjailla tarkentavilla kysymyksillä. Voidaan olettaa, että useat niistä nuorista, jotka kirjoittavat etteivät tiedä mitä politiikka on ja ettei se kiinnosta heitä, toimivat aktiivisesti yhteiskunnassa.

Jos lomakkeiden kysymykset painottuisivat lasten ja nuorten kiinnostuksen alueille ja niissä kysyttäisiin heille merkityksellisistä asioista saattaisivat vastaukset tuottaa hyvin toisenlaista kuvaa nuorten yhteiskunnallisesta aktiivisuudesta. Monet nuoret kokevat olevansa poliittisesti tietämättömiä, jolloin vastaukset tuovat esiin nuorten epävarmuuden. Paljastaakseen nuoren tietämyksen ja toiminnan olisi kysymysten käsiteltävä nuoren oman elämän kannalta merkityksellisiä ja tärkeitä asioita. Tällaisia olisivat esimerkiksi vapaa-aika kavereiden kanssa ja harrastustoiminta. Kuten Woodin (2012) tutkimuksesta käy ilmi, nuoret luottavat aikuisten kykyyn kertoa, millainen toiminta on yhteiskunnallisesti merkityksellistä. Nuoret eivät pidä omaa toimintaansa poliittisena. Käsittäessään politiikan laajemman merkityksen, he kertovat useita esimerkkejä omasta poliittisesta toiminnastaan. Analysoimissani kyselyissä politiikka ymmärretään suppeana yhteiskuntapolitiikkana, jonka nuoret kokevat vastauksissaan etäisenä itselleen.

Tässä tutkielmassa nuorten vastaukset eivät korostaneet aikaisempien tutkimusten tapaan kansalaisuuden tekoja. Aikaisemmissa tutkimuksissa kansalaisuuden teot on saatu esille haastatteleamalla nuoria, jolloin kysymyksillä on ollut mahdollista johdatella nuoria. Tutkielman tulokset kuitenkin vahvistivat aikaisemmista tutkimuksista saatuja tuloksia. Kyselylomakeaineisto esittää nuoret epäaktiivisina, puolikkaina kansalaisina. Nuorten kirjoittamasta esseeaineistosta puolestaan oli luettavissa, että nuorten kertomana kansalaisuus näyttäytyy monipuolisempänä verrattuna aikuisten laatimiin lomakkeisiin.

Kaiken kaikkiaan voidaan sanoa, että nuorille kansalaisuus on rajanvetoa, jossa heidät vuorotellen rajataan kansalaisuuden sisäpuolelle ja sen ulkopuolelle. Kansalaisuuden raja tulee nuoria vastaan heidän arkielämässään, se ei liity aikuisten nuorille mieltämiin poliittisiin oikeuksiin vaan arkeen vaikuttaviin ikärajoin. Nuorten esiin nostamat rajat eivät ole rationaalisia nuorten kannalta katsottuna. Rajat liittyvät rahaan ja ne on asetettu taloudellisen hyödyn saamiseksi. Tämän tutkielman perusteella voidaan sanoa, että aikuisten ja nuorten ymmärrykset kansalaisuuden ulottuvuuksista eroavat toisistaan. Tulokset valossa on syytä pohtia onko äänioikeusikärajan laskeminen aikuisten vai nuorten itsensä kannalta merkityksellistä.

7.2 Demokratia ja yksilöllistynyt kansalaistoiminta

Uudenlaisia tapoja toteuttaa demokratiaa on kokeiltu ja osin myös omaksuttu edustuksellisen demokratian rinnalle monissa maissa. Suomessa näkyvimpänä esimerkkinä kansalaisten osallistumismahdollisuuksien kehittämisestä on kansalaisaloitelaki, joka tuli voimaan vuonna 2012. Yritykset kehittää kansalaisten osallistumismahdollisuuksia on osa suurempaa kehityskulkua. Eri puolilla maailmaa on vaadittu läpinäkyvämpää demokratiaa ja parempaa hallintoa. Esimerkiksi

arabikevään seurauksena autoritaarisia hallituksia luopui vallasta Tunisiassa, Libyassa ja Egyptissä. Euroopassakin on 2000-luvulla perustettu uusia puolueita, joiden suhtautuminen kansalaisiin poikkeaa vanhojen vakiintuneiden puolueiden linjasta. Uusien puolueiden mukaan politiikasta on tullut korruptoitunutta peliä, joka ei enää palvele kansalaisen etua. Espanjassa Podemos-puolue, joka ajaa suoraa demokratiaa, on saavuttanut suosiota ja Kreikassa Syriza nousi tammikuun 2015 vaaleissa suurimmaksi puolueeksi. Molemmat ovat saaneet alkunsa talouskriisin myötä, mielenosoitusten ja protestien seurauksena. Erityisesti Podemos kannattaa osallistuvan ja deliberatiivisen demokratian lisäämistä, jossa edustajat toimivat ikään kuin kansalaisten viestinviejinä (YLE 10.12.2015). Ajatuksena on, ettei kenenkään ole mahdollista edustaa toista ihmistä. Tällöin edustajan tehtäväksi jää kuulla kansalaisia mahdollisimman laajasti ja toimia kansalaisten tahdon mukaisesti.

Edustuksellisen demokratian kriisin korjaamisesta on olemassa erilaisia näkemyksiä, kuten olen tässä tutkielmassa esittänyt. Edustuksellisuuden voidaan ajatella korjaantuvan edustuksellisuutta tai uusia osallistumisen muotoja lisäämällä. Toiset taas näkevät edustuksellisuuden tulleen tiensä päähän, jolloin ratkaisuksi tarjotaan ruohonjuuritason kansalaisaktivismia. Poliitiikan arkipäiväistyessä kansalaisista tulee oman elämän politiikkansa asiantuntijoita. Kansalaiset eivät koe edustajien edustavan itseään, mikä johtaa edustuksellisen demokratian murenemiseen. Näkemyksen mukaan muun muassa globalisaation ja jatkuvan yksilöllistymiskehityksen seurauksena identiteetit ovat pirstaloituneet niin, ettei kansan edustaminen ole mahdollista. Kansalaiset eivät usko edustajien ajavan kansalaisten etua ja jättävät siksi äänestämättä. Äänestämisen sijaan he ottavat ohjat omiin käsiinsä ja toimivat itse. Tässä piilee demokratian uusi mahdollisuus ja kehityssuunta. Edustuksellisen, elitistisen edustamisen aika on näkökannan mukaan ohi. Uusi demokratia perustuu kansanvaltaan, joka on osittain hämärtynyt edustuksellisuudessa.

Poliitiikan arkipäiväistyessä kansalaisten rooli oman elämänsä asiantuntijoina korostuu. Ihmiset voivat itse valita minkälaisiin totuuksiin uskovat ja mihin ryhmiin haluavat kuulua. Poliittisten edustajien roolin murentuessa tilalle nousee esimerkiksi sosiaalisen median avulla uudenlaisia, erilaisia elämäntapoja ilmentäviä, vaikuttajia. Yksilöllistyminen voi johtaa moninaisuuteen, mutta äärimmilleen vietynä siitä saattaa seurata myös kategorisointi erilaisten asemaan perustuvien tekijöiden, kuten etnisyyden, perusteella. Kategorioihin tukeudutaan, koska ne tekevät pirstaloitunutta maailmaa ymmärrettäväksi ja selkeäksi. Yksilöllistyneessä yhteiskunnassa on myös kuitenkin sosiaalisuutta eri ryhmittymien välillä. Vuorovaikutus eri ryhmien välillä saattaa johtaa myös solidaarisuuteen ja yritykseen ymmärtää muita.

Demokratian kannalta yksilöllistyminen ja politiikan arkipäiväistyminen tarkoittaa ruohonjuuritason liikkeiden vahvistumista. Samalla perinteiset, poliittiset ja yleensä kansalliset liikkeet menettävät

merkitystään. Kehitettäessä kansalaisten osallistumista olisi tärkeää reflektoida uusien yhteisöjen legitimizeettiä päätöksentekoon. Sen sijaan, että nuorille tuodaan valmiit keinot osallistua edustuksellisen demokratian keinoilla, jotka eivät välttämättä täytä edustuksellisuudelle asetettuja kriteereitä, voitaisiin kehittää muita osallistumisen tapoja. Havaintojeni pohjalta olisi tarpeen pohtia, miten nuorten osallistumista omaan arkeensa voitaisiin edistää ja tukea. Aikuisten toimintamallien muuttaminen on keskeisessä roolissa ja nuorten edustuksellisten instituutioiden ohella katse tulisi suunnata arkeen ja päivittäiseen vuorovaikutukseen.

LÄHTEET

KIRJALLISUUS

Anderson, Benedict (1983) *Imagined communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London. Verso Editions.

Arendt, Hannah (1958) *The Human Condition*. Chicago. University of Chicago Press.

Autio, Kirsi, Hiillos, Leena, Mattila, Pirjo & Keskinen, Vesa. (2008) Hesan nuorten ääni – kuuluko se? Nuorten osallisuus- ja demokratiahankkeen toimintatapoja ja nuorten kokemuksia. Teoksessa Pia Bäcklund (toim.) *Helsinkiäisten käsityksiä osallisuudesta*. Helsingin kaupungin tietokeskus. Tutkimuskatsauksia 2008/7. 24-38. [haettu 17.9.2015]

http://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/08_10_01_tuttkats_7_backlund.pdf

Barber, Benjamin (2003) *Strong Democracy: Participatory Politics for a New Age*. Twentieth Anniversary Edition with a New Preface. Berkeley, Los Angeles. University of California Press. Alkuteos 1984.

Barbero, Iker (2012) *Expanding Acts of Citizenship: The Struggles of Sinapeles Migrants*. *Social & Legal Studies*, 21 (4), 529-547.

Bell, Vikki (1999) *Performativity and Belonging. An Introduction*. *Theory, Culture & Society*. 16:2, 1-10.

Borg, Sami (2004) *Mahdollisuuksien maa. Kartoitusta ja tutkimuksia suomalaisen kansalaisvaikuttamisen tutkimuksesta*. Oikeusministeriön julkaisu 10/2004. Hallituksen politiikkaohjelmat. Kansalaisvaikuttaminen. [haettu 10.7.2015]
http://www.oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/julkaisuarkisto/200410mahdollisuuksienmaakartoitustajapuheenvuorojasuomalaisenkansalaisvaikuttamisentutkimuksesta/Files/OMJU_2004_10_Mahdollisuuksien_maa.pdf

Bäcklund, Pia. & Kallio, Kirsi Pauliina (2012) Poliittinen toimijuus julkishallinnon lapsi- ja nuorisopoliittisessa osallistumisretoriikassa. *Alue & Ympäristö*, 41:1, 40–53.

Bäcklund, Pia (2007) *Tietämisen politiikka. Kuntademokratian tilanne käytäntöinä ja kokemuksina*. Helsinki, Yliopistopaino.

Bäcklund, Pia (2009) *Pääkaupunkiseudun demokratiaindikaattorit* käsikirja. Helsingin kaupungin tietokeskus. Helsinki. Edita Prima Oy.

http://www.kauniainen.fi/files/1313/09_pks_demindik_kasikirja.pdf [haettu 15.11.2015]

Bäcklund, Pia & Kurikka, Päivi (2007) *Kuntademokratia helsinkiläisten kokemana*. Teoksessa Pia Bäcklund: *Helsinkiäisten käsityksiä osallisuudesta*. Helsingin kaupungin tietokeskus. Tutkimuskatsauksia 2008/7. 11-23.

http://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/08_10_01_tuttkats_7_backlund.pdf

Cockburn, Tom (2013) *Rethinking Children's Citizenship*. *Studies in Childhood and Youth*. Hampshire, Palgrave Macmillan.

Delanty, Gerard (2000) *Citizenship in a Global Age*. Society, Culture, Politics. Buckingham. Open University Press.

Dryzek, John S. (1990) *Discursive Democracy*. Politics, Policy and Political Science. Cambridge. Cambridge University Press.

- Dryzek, John S. (2000) *Deliberative democracy and beyond. Liberals, critics, contestations*. Oxford, University Press.
- Elstub, Stephen (2006) "A Double-Edged Sword: The Increasing Diversity of Deliberative Democracy." *Contemporary Politics* 12:3-4, 301-319.
- Eskola & Suoranta (1999) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere. Vastapaino.
- Fraser, Nancy (1992) *Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy*. Teoksessa Craig Calhoun (toim.) *Habermas and the Public Sphere*. Cambridge. The MIT Press. 109-142.
- Fraser, Nancy (2007) "Transnationalizing the Public Sphere. On the Legitimacy and Efficacy of Public Opinion in a Post-Westphalian World" *Theory, Culture, Society*. 24:4, 7-30.
- Giddens, Anthony (1985) *A Contemporary Critique of Historical Materialism. Volume 2. The Nation-State and Violence*. Cambridge. Polity Press.
- de Godzinsky, Virve-Maria (2014) *Lapsen etu ja osallisuus hallinto-oikeuksien päätöksissä. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia* 267. Helsinki. Tammerprint Oy.
- Gutmann, Amy & Thompson, Dennis (2002) *Deliberative Democracy Beyond Process*. *The Journal of Political Philosophy*. 10:2, 153-174.
- Habermas, Jürgen (2004) *Julkisuuden rakennemuutos. Tutkimus yhdestä kansalaisyhteiskunnan kategoriasta*. Tampere. Vastapaino. Alkuteos 1962.
- Habermas, Jürgen (1996) *Between Facts and Norms. Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*. Cambridge. Polity Press.
- Hakalehto-Wainio, Suvanna (2013) *Lasten oikeuksien sopimus lasten ihmisoikeuksien perustana*. Teoksessa *Ihmisoikeuksien käsikirja*. Toim. Koivurova, Timo & Pirjatanniemi, Elina. Tietosanoma. Helsinki.
- Hakalehto-Wainio, Suvanna (2012) *Oppilaan oikeudet opetustoimessa*. CC Lakimiesliiton kustannus. Hämeenlinna. Kariston kirjapaino Oy.
- Harinen, Päivi & Suurpää, Leena. (2003) *Nuoret kulttuurisessa välimaastossa*. Teoksessa Päivi Harinen. *Kamppailuja jäsenyyksistä. Etnisyys, kulttuuri ja kansalaisuus nuorten arjessa*. Julkaisuja 38. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, 5-13
- Harinen, Päivi (2000) *Valmiiseen tulleet. Tutkimus nuoruudesta, kansallisuudesta ja kansalaisuudesta*. Nuorisotutkimusverkosto. Julkaisuja 11/2000. Helsinki.
- Harris, Anita, Wyn, Johanna & Younes, Salem (2010) *Beyond apathetic or activist youth. 'Ordinary' young people and contemporary forms of participation*. *Young. Nordic Journal of Youth Research*. 18:1, 9-32.
- Helne, Tuula (2002) *Syrjäytymisen yhteiskunta*. Helsingin yliopisto. STAKES Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Tutkimuksia 123. Helsinki. Gummerus Kirjapaino Oy.
- Herne, Kaisa & Setälä, Maija (2005) *Deliberatiivisen demokratian ihanteet ja kokeilut*. *Politiikka* 47 (3) 175-188
- Hetemäki, Inka. (2011) *Eikö sana kuulu!* Teoksessa Kari Paakkunainen & Leena Suurpää (toim.) *Nuorten poliittinen ohjaus. Strategista johtamista, kentän kasvavaa yhteistyötä vai latistuvaa osallistumista*. Unigrafia. Helsinki. 71-73.

- Homan, Milja (2014) Suomalaisten nuorten kansallinen ja eurooppalainen identiteetti: heikkoja vai vahvoja, yhteneviä vai vastakkaisia? Pro gradu. Jyväskylä. Jyväskylän yliopistopaino.
- Honkasalo, Veronika (2003) Voiko jäsenyyttä valita? Nuorten maahanmuuttajien tulkintoja suomalaisuudesta ja rasismista. Teoksessa Päivi Harinen: Kamppailuja jäsenyyksistä. Etnisyys, kulttuuri ja kansalaisuus nuorten arjessa. 158-189.
- Häikiö, Liisa (2000) Osallisuus kylässä: herrojen herkkua vai jokapäiväistä leipää? Pro gradu Tampere. Tampereen yliopistopaino Oy.
- Häikiö, Liisa (2005) Osallistumisen rajat. Valta-analyysi kestävän kehityksen suunnittelusta Tampereella. Tampere. Tampere University Press.
- Isin, Engin. (2008) Theorizing Acts of Citizenship. Teoksessa Engin F. Isin & Greg M. Nielsen: Acts of Citizenship. Zed Books Ltd., London & New York. 15-43.
- Isin, Engin F. (2009) Citizenship in the flux: the figure of the activist citizen. *Subjectivity*, 29. 367-388.
- Isin, Engin F. (2012) *Citizens without Frontiers*. New York & London. Bloomsbury Publishing Plc.
- Isin, Engin F. & Wood, Patricia K. (1999) *Citizenship and Identity*. London. Sage Publications. New Delhi. Thousand Oaks.
- Isin, Engin F. & Turner Bryan S. (2002) *Citizenship Studies: An Introduction*. Teoksessa Engin F. Isin & Bryan S. Turner (toim.) *Handbook of Citizenship Studies*. London. SAGE Publications, 1-10.
- Isin, Engin F. & Nielsen, Greg M. (2008) Introduction. Teoksessa Engin F. Isin & Greg M. Nielsen: *Acts of Citizenship*. London & New York Zed Books Ltd.. 1-12.
- Juntunen, Elina (2014) Diakoniatyöntekijöiden auttamistyö asiakkaan kansalaisuuden tukemisena. *Diakonian tutkimus* 1/2014, 7-31. http://dts.fi/files/2009/10/DT1_2014_web.pdf [haettu 10.9.2015]
- Jurvansuu, Sari (2002) Paikallisyhdistysten menestystekijät. Tutkimus kansalaistoiminnan hyvistä käytännöistä. Sarja A. Tutkimuksia 2. Kansalaistoiminta ja nuorisotyö 1/2022. Humanistinen Ammattikorkeakoulu. Nykypaino Oy.
- Kallio, Kirsi Pauliina (2014) Who is the subject of political action? *ACME An international E-Journal for Critical Geographers*. vol. 13, No 3. 428-433.
- Kallio, Kirsi Pauliina & Häkli, Jouni (2011) Tracing children's politics. *Political Geography* 30:2, 99-109.
- Kallio, Kirsi Pauliina & Bäcklund, Pia (2012) Oletettu alueellisuus, kuviteltu osallisuus: Tilalliset sidokset julkishallinnon lapsi- ja nuorisopoliittisessa retoriikassa. *Terra*, 124:4, 245–258.
- Kallio, Kirsi Pauliina & Häkli, Jouni (2013) Children and young people's politics in everyday life. *Space and Polity*, 17:1, 1-16.
- Kallio, Kirsi Pauliina, Häkli, Jouni & Bäcklund, Pia (2015) Lived citizenship as the locus of political agency in participatory policy. *Citizenship studies* 19:1, 101-119.
- Kettunen, Pekka (2002) Miksi osallistumisesta puhutaan? Osallistumisen kehittäminen suomalaisissa kunnissa. Teoksessa Pia Bäcklund, Jouni Häkli & Harry Schulman (toim.) *Osalliset ja osaajat – Kansalaiset kaupungin suunnittelussa*. 18-35. Helsinki. Gaudeamus.
- Keränen, Marja (2008) Poliittisen osallistumisen epäpolitisoituminen. Teoksessa Korvela- Paul-Erik & Kia Lindroos (toim.) *Avauksia poliittiseen ajatteluun*, 35-59.

- Kiilakoski, Tomi (2012) Osallisuus - Jaettu käsite, yhteinen tehtävä. Etusivu. Opetus- ja kulttuuriministeriön verkkolehti. 12.4.2012 [haettu 18.11.2015]
<http://www.minedu.fi/etusivu/arkisto/2012/1204/teemapalsta.html?lang=fi>
- Kiilakoski, Tomi (2014) Monenkirjavaa vaikuttamista: Nuorten useista kansalaisuuksista. Teoksessa Sami Myllyniemi (toim.) Vaikuttava osa. Nuorisobarometri 2013, 103-106.
- Kivivuori, Janne (2009) Johdanto. Teoksessa Janne Kivivuori (toim.) Nuorten syrjäytyminen ja rikollisuus: Suomessa tehdyn tutkimuksen ja sen katvealueiden kartoitusta. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 94, 1-6.
- Korvela, Paul-Erik (2012a) Postdemokratia. Poliitikka 54:2, 148-157
- Korvela, Paul-Erik (2012b) Uudet osallistumisen tavat saattavat heikentää demokratiaa. Julkaistu 30.11.2012 [haettu 10.9.2015]
<http://www.poliitikasta.fi/article/uudet-osallistumisen-tavat-saattavat-heikent%C3%A4%C3%A4-demokratiaa>
- Kuusela, Pekka. (2006) Kansalaisuus, modernisaatio ja globaali aika. Teoksessa Mikko Saastamoinen & Pekka Kuusela (toim.) Kansalaisuuden ääriviivoja. Hallinta ja muodonmuutokset myöhäismodernilla ajalla. Yliopistopaino. Helsinki. 26-52.
- Kuusela, Pekka & Saastamoinen, Mikko (2006) Kansalaisuuden ulottuvuudet. Teoksessa Mikko Saastamoinen & Pekka Kuusela (toim.) Kansalaisuuden ääriviivoja. Hallinta ja muodonmuutokset myöhäismodernilla ajalla. Yliopistopaino. Helsinki. 9-25.
- KvaliMOTV. Validiteetti. [haettu 20.12.2015]
http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L3_3_1.html
- KvaliMOTV. Reliabiliteetti. [haettu 20.12.2015]
http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L3_3_2.html
- Kylä-Harakka, Paula (2006) Habermas, julkisuudenrakennemuutos ja demokratian kriisi. Kosmopolis vol. 36 (2006) 2. Suomen rauhanyhdistys. [haettu 1.10.2015]
<http://elektra.helsinki.fi/se/k/1236-1372/36/2/habermas.pdf>
- Kyntäjä, Timo & Laitinen, Ahti (1983) Oikeussosiologia. Porvoo, Helsinki, Juva. Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Landsdown, Gerison (2010) The Realization of Children's Participation Rights: Critical Reflections. Teoksessa Barry Percy-Smith & Thomas Nigel (toim.) A Handbook of Children and Young People's Participation. London & New York. Routledge. 11-23.
- Landsdown, Gerison (2005) the Evolving Capacities of the Child. United Nations Children's Fund. Florence. [haettu 22.10.2015] <http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/evolving-eng.pdf>
- Lepola, Outi & Kokko, Venla (2015) Nuoret poliittisina toimijoina – äänestäminen ei riitä. Näkökulma 2015 nro. 5 Nuorisotutkimusseura ry. Nuorisotutkimusverkosto. [haettu 21.10.2015]
http://www.nuorisotutkimusseura.fi/sites/default/files/verkkojulkaisut/Nakokulma05_Nuoret_poliittisina_toimijoina.pdf
- Lepola, Outi (2000) Ulkomaalaisesta suomenmaalaiseksi – monikulttuurisuus, kansalaisuus ja suomalaisuus 1190-luvun maahanmuuttopoliittisessa keskustelussa. Helsinki. Hakapaino Oy.
- Lister, Ruth (2007a) Inclusive Citizenship: Realizing the potential. Citizenship studies 11, 49-61.

- Lister, Ruth (2007b) Why Citizenship: Where, When and How Children? Theoretical Inquiries in Law, 8:2. 693-718.
- Luhtakallio, Eeva & Alapuro, Risto (2008) Vaalidemokratia, vastademokratia ja politiikan paluu. Johdatusta Pierre Rosanvallonin ajatteluun. Teoksessa Vastademokratia. Tampere. Vastapaino. 7- 18.
- Maia, Rousiley C. M. (2012) Deliberation, the media and political talk. New York. Hampton Press Inc.
- Mansbridge, Jane, Bohman, James, Chambers, Simone, Estlund, David, Føllesdal, Andreas, Fund Archon, Lafont, Cristina, Manin, Bernard, Martí, José Luis (2010) The Place of Self-Interest and the Role of Power in Deliberative Democracy. Journal of Political Philosophy. 18:1, 64-100.
- Marshall, T.H. (1950) Citizenship and Social Class and Other Essays. Cambridge. University Press.
- Martikainen, Tuomo & Wass, Hanna (2012) Nuorten äänestysaktiivisuus vuoden 2011 Eeduskuntavaaleissa Helsingissä. Teoksessa Jussi Ronkainen (toim.) Nuoret ja ääni. Nuorisotutkimusverkosto /Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 125. Helsinki, 27-36. [haettu 17.9.2015] http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Nuoriso/nuorisoasiain_neuvottelukunta/julkaisut/uut_tutkimukset/Nuoret_ja_xni_II_verkkoversio.pdf
- Mouffe, Chantal (2000) Democratic Paradox. London. Verso.
- Myllyniemi, Sami (2014) Vaikuttava osa. Nuorisobarometri 2013. Nuorisotutkimusseura ry. Nuorisotutkimusverkosto. Helsinki. Hakapaino, 9-100.
- Mäntylä, Niina (2011) Lasten ja nuorten osallistumisen oikeudelliset ongelmat. Teoksessa Niina Mäntylä (toim.) Lapset ja nuoret yhteiskunnan toimijoina. Vaasan yliopiston julkaisuja. Tutkimuksia 297, 21-34. [haettu 20.11.2015] http://www.uva.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-379-0.pdf
- Newman, Janet & Tonkens, Evelyn (2011) Introduction. Teoksessa Janet Newman & Evelyn Tonkens (toim.) Participation, responsibility and choice: summoning the active citizens in Western European Welfare States. Amsterdam: Amsterdam University Press. 9-28.
- Nieminen, Jari (2013) Etnisyyden merkitys kasvaa maahanmuuton lisääntyessä. Hyvinvointikatsaus 3/2013. Tilastokeskus. [haettu 10.12.2015] http://www.stat.fi/artikkelit/2013/art_2013-09-23_003.html?s=0
- Painter, Joe (2002) Multi-Level Citizenship, Identity, and Regions in Contemporary Europe. Teoksessa James Anderson (toim.) Transnational Democracy. Political Spaces and Border Crossings. Lontoo/ New York. Routledge, 93-110.
- Pajulammi, Henna (2014) Lapsi, oikeus ja osallisuus. Helsinki. Talentum.
- Parkinson, John (2006). Deliberating in the Real World. Problems of Legitimacy in Deliberative Democracy. Oxford University Press.
- Pekola-Sjöblom, Marianne & Sjöblom, Stefan (2002) Kansalaisten osallistumisaktiivisuus muutoksessa. Teoksessa Kirsi Kohonen & Toni Tiala (toim.) Kuntalaiset ja hyvä osallisuus. Lupaavia käytäntöjä kuntalaisten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistämiseksi. Helsinki: Sisäasianministeriö, 9–12.
- Pekonen, Kyösti (2011) Puhe eduskunnassa. Tampere. Vastapaino.
- Percy-Smith, Barry & Nigel, Thomas (2010) Introduction. Teoksessa Barry Percy-Smith & Thomas Nigel (toim.) A Handbook of Children and Young People's Participation. Perspectives from Theory and Practice. Routledge. London & New York. 1-7.

- Percy-Smith, Barry & Nigel, Thomas (2010) Conclusion: Emerging themes and new directions. Teoksessa Barry Percy-Smith & Thomas Nigel (toim.) A Handbook of Children and Young People's Participation. Perspectives from Theory and Practice. Routledge. London & New York. 356-366.
- Rantala, Kati (2011) Kuka päättää kuka nuorisoa ohjaa? Teoksessa Kari Paakkunainen & Leena Suurpää (toim.) Nuorten poliittinen ohjaus. Strategista johtamista, kentän kasvavaa yhteistyötä vai latistuvaa osallistumista? 20-23. Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisotutkimusseura ry.
- Rautiainen, Pauli & Hyvärinen, Anna (2013) Näkökulmia demokratian tulevaisuuteen. Teoksessa: Uusi ja vanha demokratia. Eduskunnan tulevaisuusvaliokunta. 7/2013, 49-66. Helsinki.
- Rinne, Jenni (2013) Edustuksellisuuden legitimitietekriisi ja deliberatiivisen elinvoimaisuus. 24.6.2013 [haettu 16.9.2015]
<http://politiikasta.fi/artikkeli/edustuksellisuuden-legitimitietekriisi-ja-deliberaation-elinvoimaisuus>
- Ronkainen, Jussi (2008) Väliiviivakansalaiset. Monikansalaisuus asiana ja käytäntöinä. Joensuun yliopisto. Yhteiskunta- ja aluetieteiden tiedekunta. Yhteiskuntatieteellisiä julkaisua nro 103. [haettu 3.12.2015]
http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-219-312-4/urn_isbn_978-952-219-312-4.pdf
- Rosanvallon, Pierre (2008) Vastademokratia. Poliittikka epäluulon aikakaudella. Tampere. Vastapaino.
- Ruostetsaari, Ilkka (2013) Edustuksellisen demokratian kannatus ja sen kipukohdat. Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisu. 7/2013. Teoksessa: Uusi ja vanha demokratia. 30-48.
- Setälä, Maija (2003) Demokratian arvo, teoriat, käytännöt ja mahdollisuudet. Helsinki. Gaudeamus.
- Setälä, Maija (2013) Demokratian uudet muodot. Teoksessa Uusi ja vanha demokratia. Eduskunta: Tulevaisuusvaliokunnan julkaisu 7/2013. 16-29.
- Sihvola, Juha (2004) Maailmankansalaisen etiikka. Helsinki. Juha Sihvola ja Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Simonen, Riina (2008) Talojen valtaaminen ja kansalaisosallistumisenraajat. Teoksessa Leo Stranius & Mikko Salasuo (toim.) Talonvaltaus liikkeenä – miksi squat ei antaudu? Nuorisotutkimusverkosto. Verkkojulkaisu 19, 43-46.
- Skelton, Tracey (2010) Taking young people as political actors seriously: opening the borders of political geography. Area 2010, 42:2, 145-151
- Stenvall, Elina (2013) Osallistu, osallista, ole osallinen – mistä on oikein kyse? Alue ja ympäristö. 42:1. 75-76.
- Söderlund, Markus (2014) Äänettömät 16-vuotiaat. Teoksessa Sami Myllyniemi (toim.) Vaikuttava osa. Nuorisobarometri 2013. Opetus- ja kulttuuriministeriö, Nuorisoasiain neuvottelukunta, Nuorisotutkimusverkosto. Helsinki. Hakapaino, 115-120.
- Tala, Jyrki (2005) Lakien laadinta ja vaikutukset. Helsinki. Edita prima Oy.
- Tiitto, Hannele (2013) Alueelliset toimielimet ja lähidemokratia. Johtavien viranhaltijoiden tulkinta alueellisten toimielinten roolista, päätösvallasta ja legitimitetistä. Pro gradu. Tampereen yliopisto.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009) Laadullinen tutkimus. Tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki. Tammi.

Turner, Bryan S. (1993) Contemporary Problems in the Theory of Citizenship. Teoksessa Bryan S. Turner (toim.) Citizenship and Social Theory. London. SAGE Publications.

Vartiainen, Pirkko Mäkinen, Eija Ollila, Seija ja Raisio, Seija (2012) Deliberatiivinen käänne lähidemokratiassa: Ikäihmisten näkemyksiä osallistumisesta. Futura 4/12. 5-15.

Verkuyten, Maykel (2005) Social Psychology of Ethnic Identity. Hove/New York. Psychology Press.

Wood, Bronwyn E. (2012) Crafted within liminal spaces: Young people's everyday politics. Political Geography 31 (6), 337-346.

Young, Iris Marion (2000) Inclusion and Democracy. Oxford. University Press.

Yuval-Davis, Nira (2011) The Politics of Belonging. Intersectional contestations. London: SAGE.

KYSELYLOMAKKEIDEN RAPORTIT

ICCS: Suoninen, Annikka & Kupari, Pekka & Törmäkangas, Kari (2010): Nuorten yhteiskunnalliset tiedot, osallistuminen ja asenteet. Kansainvälisen ICCS 2009 -tutkimuksen ensituloksia. Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos.

Nuorten politiikka: Elo, Kimmo (2009) Kiinnostuksesta se kaikki lähtee... Havaintoja äänestysikää lähestyvien nuorten politiikkatietämyksestä. Kasvatus 40(1), 2009, 36-68.

Nuorten politiikka: Elo, Kimmo (2011) Mistä nuoret äänestäjät tulevat? Havaintoja kodin poliittisuuden vaikutuksesta nuorten politiikkakiinnostukseen ja äänestämishalukkuuteen. Politiikka 53(1), 2011, 5-15.

Unicef: Yhteispohjoismainen tutkimus lapsen oikeudesta osallistua 2009-2010. [haettu 3.12.2015]
http://www.unicef.fi/files/unicef/pdf/Suomen_maaraportti_UNICEF_-_Yhteispohjoismainen_tutkimus_Lapsen_oikeudesta_osallistua.pdf

VIRANOMAISTAHOT

Euroopan neuvoston lapsia koskeva strategia. Council of Europe Strategy for the Rights of the Child 2012-2015 (CM (2011) 171 final
http://www.coe.int/t/dg3/children/MonacoStrategy_en.pdf [haettu 20.9.2015]

Euroopan unionin määritelmä nuorelle: European Commission white paper - A new impetus for European youth [3.12.2015]
<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52001DC0681>

Euroopan neuvoston politiikkatutkinnan raportti: Child and Youth Participation in Finland. A council of Europe policy review.
http://www.coe.int/t/dg3/children/participation/PolicyReview_en.pdf [haettu 20.11.2015]

Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma 2012-2015. Opetus- ja kulttuuriministeriö.
http://www.minedu.fi/OPM/Nuoriso/nuorisopolitiikka/Kehittamisohjelma_2012-2015/?lang=fi

Oikeusministeriö (18/2010) Kuuleminen säädösvalmistelussa ohjeet. Selvityksiä ja ohjeita. Helsinki. Edita Prima Oy.
http://www.oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/julkaisuarkisto/182010kuuleminensaadosvalmistelussa.ohjeet/Files/OMSO_18_2010_Kuuleminen_saadosvalmistelussa_30s..pdf [haettu 10.9.2015]

Oikeusministeriö (49/2010) Nuorten ääni – aikuisten uurna? Äänioikeusikärajatyöryhmän raportti. Mietintöjä ja lausuntoja. Helsinki.

http://www.oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/julkaisuarkisto/492010nuortenaani8211aikuistenuurnaaanioikeusikarajatyoryhmanraportti/Files/49_2010_Nuorten_aani_68_s.pdf [haettu 1.12.2015]

Opetushallitus & Jukka Vehviläinen (2008) Nuorten osallisuushanke. Arvioinnin loppuraportti. Helsinki. Edita Prima Oy. [haettu 17.12.2015]

http://www.oph.fi/download/30231_nuorten_osallisuushanke_arvioinnin_loppuraportti.pdf

Ulkoministeriö. Suomen kansainvälinen ihmisoikeuspolitiikka. [haettu 10.12.2015]

<http://formin.finland.fi/Public/default.aspx?nodeid=49583>

Valtioneuvoston kanslia. Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma. 22.6.2011. [haettu 10.12.2015]

http://vnk.fi/documents/10616/622966/H0111_P%C3%A4%C3%A4ministeri+Jyrki+Kataisen+hallituksen+ohjelma.pdf/a49b3eb5-9e98-44c6-bd92-b054bea36f61?version=1.0

Valtioneuvoston kanslia. Ratkaisujen Suomi. Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma. 29.5.2015 Hallituksen julkaisusarja 10/2015. [haettu 10.12.2015]

http://valtioneuvosto.fi/documents/10184/1427398/Ratkaisujen+Suomi_FI_YHDISTETTY_netti.pdf/801f523e-5dfb-45a4-8b4b-5b5491d6cc82

Yhdistyneiden kansakuntien lapsen oikeuksien komitean huomautus Suomelle. CRC/C/FIN/CO/4 (2011) Kohdat 28 ja 29.

MUUT LÄHTEET

Nuorisotutkimusseura ry. Nuorten poliittinen toimijuus ei rajoitu pelkkään äänestämiseen. <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/ajankohtaista/nuoret-poliittisina-toimijoina> [haettu 22.10.2015]

Nuorten ideat. [haettu 1.7.2015]

<https://www.nuortenideat.fi/fi/>

Romanit.fi [haettu 2.11.2015]

<http://www.romanit.fi/opetus/tapakulttuuri/gelem-gelem-oikeus-omaan-kieleen/>

Suomen Nuorisoyhteistyö Allianssi ry. 16 syytä laskea ikärajaa.

<http://www.alli.fi/binary/file/-/id/665/fid/836/> [haettu 22.10.2015]

Tilastokeskus. [haettu 9.12.2015] http://www.stat.fi/til/vaerak/2010/01/vaerak_2010_01_2011-09-30_kat_001_fi.html

YLE 10.12.2015. Ulkolinja: Espanjan nuoret ja vihaiset. Dokumentti-elokuva.

SÄÄDÖSKOKOELMA

Lasten oikeuksien käyttöä koskeva eurooppalainen yleissopimus (SopS 13/2011)

Euroopan unionin perusoikeuskirja (2000/C 364/01)

http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_fi.pdf

Euroopan ihmisoikeussopimus (SopS 19/1990)

Suomen perustuslaki (731/1999/)

Nuorisolaki (72/2006/)

Kansalaisuuslaki (359/2003)

Kuntalaki (410/2015)

Lastensuojelulaki (417/2007)

Sosiaalihuollon asiakaspalvelulaki (812/2000)

Maankäyttö- ja rakennuslaki (132/1999)

Yhdistyneiden kansakuntien lapsen oikeuksien sopimus (SopS 60/1991)